

CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ (CİSST)

YILLIK RAPOR
2020

CİSST

CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

HAZIRLAYANLAR

Hilal Başak Demirbaş

KATKI SUNANLAR

Aylin eliki, Berivan Korkut, Cansu Őekerci,
Didem Sağlam, Esra Erin, Ezgi Yusufuğlu,
Helin Akyol, Heval Zelal Avcı, Jiyan Ay,
Meriç G. Doğan, Mine Akarsu,
Özge Akyüz, Serhat Kaan

EDİTÖR

Mehmet Fahrettin Biçici

TASARIM

Pikan Ajans

CİSST YILLIK RAPOR 2020

Bu yayın İsveç Büyükelçiliği desteğiyle hazırlanmıştır. Yayının içeriğinden yalnızca Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği sorumlu olup rapor, herhangi bir Şekilde İsveç Büyükelçiliği, Sida'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

KISALTMALAR DİZİNİ	
1. GİRİŞ	01
2. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ	02
2.1 Hapishanelerle İlgili Veri ve Bilgiye Erişmedeki Kısıtlar	02
2.2 CİSST Veri Toplama Yöntemleri	03
3. HAPİSHANELERİN GÜNCEL DURUMU VE SORUNLAR	04
3.1. Kapasite Artışı ve Kalabalıklaşma	05
3.2. COVID-19 Salgını	08
3.3. Hapishanelerin İç Yapısı ve Sorunlar	14
4. HAK İHLALLERİ	25
4.1. Dış Dünya ile İletişim	25
4.2. İşkence ve Kötü Muamele	33
4.3. Diğer Hak İhlalleri	34
4.4. Cezasızlık	35
4.5. Açlık Grevleri	36
5. SAĞLIK	42
5.1. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri	42
5.2. İkinci ve Üçüncü Sağlık Hizmetleri	44
6. TEMATİK ALANLAR	50
6.1. ÇOCUK MAHPUSLAR	50
6.2. KADIN MAHPUSLAR	55
6.3. LGBTİ+ MAHPUSLAR	59
6.4. ENGELLİ MAHPUSLAR	64
6.5. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HÜKÜMLÜSÜ MAHPUSLAR	69
6.6. ÖĞRENCİ MAHPUSLAR	75
6.7. İŞÇİ MAHPUSLAR	79
6.8. YABANCI MAHPUSLAR	82
SONUÇ	88

KISALTMALAR DİZİNİ

AIÖK/CPT	Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi
ATK	Adli Tıp Kurumu
BM	Birleşmiş Milletler
CİSST	Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği
CTE	Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CTE	Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
HDP	Hakların Demokratik Partisi
ISBN ve ISSN	Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası (International Standard Book Number)
İKM	İnfaz Koruma Memuru
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
LGBTİ+	Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks
MHİK	Meclis İnsan Hakları Komisyonu
OHAL	Olağanüstü Hal
PCR	Polimeraz Zincir Reaksiyonu
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

Giriş

2019 yılında ilkini yayınladığımız ve her sene periyodik olarak yayınlamaya devam edeceğimiz raporumuzun ikincisi, İsveç Büyükelçiliği'nin fon desteğiyle gerçekleştirdiğimiz "Türkiye'deki Hapishane ve Mahpusların Koşullarının Uluslararası İnsan Hakları ve Değerleriyle Uyumlu Şekilde İyileştirilmesi" projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. İzleme ve savunuculuk odağında gerçekleştirilen raporlama faaliyetlerimizin hedefinde periyodik olarak teyit edilebilir bilgi üretmek, yıllık raporlar ve farklı tematik raporlarla hapishanelere yönelik bilgiyi artırmak ve edinilen bu bilgileri yaygınlaştırmak vardır. Hapishanelerin sivil toplum örgütlerine kapalı olması ve yerinde izlemeye yönelik koşulların oluşturulmaması raporları farklı yöntemler kullanarak hazırlamayı gerekli kılmaktadır. CİSST raporlarını, bilgi kaynakları ve geliştirdiği veri tabanı ile karşılaştırılabilir veriler sunarak hazırlamaktadır. Bu çalışmalarla hapishanelerdeki hak ihlallerini azaltmayı, Türkiye hapishanelerinde tüm mahpusları kapsayacak şekilde mahpus haklarının gelişimine katkıda bulunmayı ve mahpusların hak arama bilincini artırmayı amaçlamaktadır.

2020 yılı etkilerini uzun yıllar boyunca yaşamaya devam edeceğimiz küresel bir salgınla hatırlanacaktır. Toplumsal ve ekonomik yaşamı doğrudan etkileyen bu salgın, özel olarak hapishaneleri yakından ilgilendiren birçok konuyu da gündeme getirmiştir. İleriki yıllarda da etkilerini göstermeye devam edecek bu virüsün toplumsal ve psikolojik etkileri güncel olarak tartışılmaya ve konuşulmaya devam edecektir. Hapishanelerin şeffaflaşması ve bilgiye erişim yollarının artırılmasının önemi 2020 yılında da kaçınılmaz olarak görülmüştür.

Bu rapor 2020 yılı boyunca Türkiye hapishanelerinde Koronavirüs (COVID-19) ile birlikte yaşananların panoramasını çizmeye çalışmıştır. Raporun ilk bölümünde hapishanelerin genel durumu ve COVID-19 önlemleriyle birlikte değişen uygulamalardan bahsedilmiş, ikinci bölümde özel ihtiyaç sahibi mahpusların pandemiyle birlikte farklılaşan sorunlarına odaklanılmıştır.

Veri Toplama Yöntemleri

2.1 Hapishanelerle ilgili veri ve bilgiye erişimdeki kısıtlar¹

CİSST'in 2019 yılında hazırladığı raporda detaylıca bahsedildiği gibi veriye ve bilgiye ulaşırken karşılaşılan kısıtlamalar, COVID-19'un Türkiye'de görüldüğü Mart 2020 tarihinden itibaren yoğunlaşarak devam etmiştir. Salgın veriye erişim imkânlarını önceki senelerle karşılaştırıldığında fazlasıyla engellemiştir. Hapishanelere dair bilgiye erişimin kısıtlandığı zaman aralıklarının, insan hakları ihlallerinin yoğunlaştığı kaygı verici dönemlere denk gelmesi şaşırtıcı değildir. Bu gibi dönemlerde bilginin paylaşılmasına ve kapalı mekânların şeffaflaşmasına yönelik ihtiyaç daha da artmaktadır.

Pandeminin ilk altı ayındaki kısıtlamalar ve alınan COVID-19 önlemleri insan hakları ihlallerini takip edebilmeyi zorlaştırmıştır. Sivil izlemeye ve bağımsız araştırmacılara kapalı olan hapishaneler, COVID-19 önlemleri sebebiyle içeride izleme yetkisi bulunan kurullara da kapanmış ve bu durum mahpusların koşullarına dair bilgi alabilmeyi olanaksız kılmıştır.

Mahpusların yaşamını doğrudan etkileyen bu dönemde hapishanelerde izleme yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve komisyonlardan düzenli bilgi alınmasının ve periyodik izleme yapılmasının önemi görülmüştür. 2020 yılında TİHEK 5 hapishaneyi ziyaret etmiş ve bu raporları sitesinde yayınlamıştır.³ AB Komisyonu 2020 Türkiye raporunda, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun 5 hapishane ziyareti yaptığını ve 5 rapor yayınladığını belirtmiş, komisyona Nisan 2019'dan Aralık 2019 tarihine kadar gelen 1829 başvurunun %50'sinden fazlasının ceza infaz kurumlarından yapıldığı aktarılmıştır.⁴

Mahpusların CİSST'e aktardığı kötü muamele iddiaları Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi, Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ve Cezaevi İzleme Kurullarının yer aldığı 7 kuruma dilekçe yazılarak iletilmiştir. Bu başvuruların neticesinde kurulların CİSST'e gönderdiği dilekçe yanıtlarında hapishanelerde izleme yapıldığına ve mahpuslarla birebir görüşüldüğüne dair hiçbir bilgilendirme yapılmamıştır.⁵

¹ Bu noktada sorunun sadece veriye erişmek olduğu düşünülmemelidir; veri ve bilgiye "erişildiği" koşullarda dahi verilen istatistiklerin güncel olmaması, tarihsel açıdan kaymalar barındırması, kurumların farklı zamanlarda ve standart olmayan veri kategorizasyonları kullanarak bilgi paylaşması gibi sebeplerle, elde edilen veriler birbiriyle uyumsuz ve çelişkilidir.

² Demirbaş H. B, Sağlam D. (2020), Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yıllık Rapor 2019. Erişim Tarihi: 27.06.2021

³ https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604610111.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2021
https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604608047.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2021
https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604606015.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2021
https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604609447.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2021
https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604609489.pdf Erişim Tarihi: 12.01.2021

⁴ https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: "İzleme Kurulları Raporu 2020" https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/izleme_kurullari_raporu-1-2.pdf
Erişim Tarihi: 27.06.2021

2.2 CİSST Veri Toplama Yöntemleri

CİSST uzun bir süredir kendi izleme mekanizmalarını oluşturmuş durumdadır ve bu mekanizmalar üzerinden karşılaştırılabilir veriler sunmayı amaçlamaktadır. Hapishanelerde izleme yapma imkânlarının sivil toplum örgütlerine kapalı olması sebebiyle CİSST'in bilgi kaynaklarını mektuplaşma, danışma hattı başvuruları, aile ve yakınardan edinilen bilgiler ve avukat görüşleri oluşturur. Bu yöntemlere ek olarak bilgi edinme başvuruları, soru önergeleri ve araştırma önergeleriyle hapishanelerin durumu takip edilir.

CİSST 2020 yılında yeni açılan hapishaneler de dahil olmak üzere 205 farklı hapishaneden 1528 mahpusa ulaşmıştır. Avukat ziyaretleri ise, pandemi önlemleri kapsamında ancak 2020 yılının sonlarında yapılabilmektedir. Bu ziyaretler dışında mahpusların yaşadığı sorunlar ve hak ihlali iddiaları yoğun olarak danışma hattı ve mektuplaşma çalışmaları ile aktarılmıştır. Vaka takipleri de bu bilgiler üzerinden yapılmıştır.

Ayrıca CİSST güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgiye erişebilmek adına hapishanelerle ilgili çalışmalar yapan kurumların stratejik faaliyet raporlarından, istatistiklerinden yararlanmış, bilgi edinme başvuruları ve soru önergeleri gibi yöntemleri de kaynak olarak kullanmıştır. CİSST'in her sene belirli başlıklar üzerinden yaptığı bilgi edinme başvurularına 2020 yılında pandeminin hapishanelerde etkisini izlemeye yönelik sorular da eklenmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi pandemi CİSST'in çalışmalarını da doğrudan etkilemiştir. 2020 yılı tüm iş akışının gözden geçirildiği, sürece online çalışma ile adapte olunmaya çalışıldığı, çalışma ve bilgiye erişilirken kullanılan yöntemlerin tekrar tartışıldığı bir yıl olmuştur. Diğer tüm sivil toplum örgütleri gibi CİSST de çalışmalarını ofis ortamından ev ortamına taşımış, online çalışma ile tüm işlerini organize etmiş, faaliyetlerini bu koşullara göre şekillendirmiş ve yaşanabilecek aksaklıkların mahpuslarla kurduğu iletişimdeki etkisini asgari seviyede tutmaya çalışmıştır.

Takip edilen mahpuslara pandeminin ilk aylarında doğrudan mahpus yakınları veya avukatlar üzerinden ulaşamamak ve durumlarını bu araçlar üzerinden takip edememek doğrudan bilgiye erişebilme kaynaklarını sınırlandırmıştır.

Salgının başladığı 2020 Mart ayında hapishanelerde alınan COVID-19 önlemleriyle birlikte mahpusların mektuplara erişimleri belirli bir süreliğine kısıtlanmıştır. Mektup ve kargolar aracılığıyla hapishanelerde virüsün yayılmasından endişesi edilmesi bu eşyaların belirli süreler boyunca depolarda bekletilmesine neden olmuştur. Bu süreçte CİSST'in bilgi alabileceği en etkili yol, mahpuslarla telefonla iletişim kurmaya devam eden mahpus yakınları ve sivil toplum örgütlerine ankesörlü telefonlar aracılığıyla ulaşabilen, açık hapishanelerde kalan mahpuslardır. Mektuplarda yaşanan aksaklık nedeniyle, farklı gazetelere ilan vererek mahpus yakınlarına ulaşılmasına ve danışma hattı üzerinden mahpusların başvurularının takip edilmesine öncelik verilmiştir. İletilen şikayetler üzerinden idari başvurular hazırlanmış ve vaka takibi yapılmıştır.

Hapishanelerde normalleşme süreci de mektupların gidiş ve geliş sürelerini etkilemiş, bu mektup akışının zamansal olarak değişmesi ve iletişimin uzun sürmesi zamanla rutin hale gelmiştir. Farklı hapishanelerde kalan mektuplaştığımız mahpuslar, kaldıkları hapishanelerdeki pandemi önlemlerini, sorunlarını ve süreçle değişen uygulamaları CİSST'e aktarmıştır. Bu şikayetler ve ihlaller salgının başladığı ilk aylardan günümüze kadar belirli bir rutinde raporlanmıştır.⁶

Bu dönemde pandemi kaynaklı değişen uygulamaların takip edilebilmesi için bilgi edinme başvuruları yapılmış, bu uygulamalara yönelik CİSST'in önerileri basın metinleri ile duyurulmuş, mahpusların hijyen ihtiyaçlarını öne çıkaran bir kampanya yürütülmüş ve edinilen bilgilerin yaygınlaştırılması için röportajlar verilmiştir.

Hapishanelerin Güncel Durumu ve Sorunlar

31 Aralık 2019 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü'nün Koronavirüs Hastalığı olarak duyurduğu küresel salgın ve virüsün yarattığı etkiler, kapatılma mekânlarını da tartışmaya açmıştır. Virüsün kısa sürede pek çok ülkeye yayılmasıyla beraber küresel salgının boyutları hapishanelerin koşullarını ve kalabalıklaşma sorununu da hatırlatmış, virüsün etkisiyle kalabalıklaşmanın pratikte yaratacağı eşitsizlikler BM, uluslararası sivil toplum örgütleri ve sağlık örgütleri tarafından gündemleştirilmiştir. Türkiye'de ilk vakanın 11 Mart tarihinde sağlık bakanı tarafından açıklanması⁷ ile COVID-19 virüsü farklı şehirlere hızlıca yayılmıştır. Eş zamanlı birçok konuda tedbir alınmaya başlanmış ve hapishanelerde alınacak önlemlerin boyutu sivil toplum örgütleri tarafından istikrarlı olarak takip edilmiştir.

Bu bölümde kapasite sorunu Türkiye'deki ilgili kurumların açıkladığı istatistikler üzerinden değerlendirilecek, uluslararası komitelerin COVID-19'la beraber hapishanelerin durumuna ilişkin tartışmaya açtıkları başlıklar aktarılacak, Türkiye'deki infaz düzenlemesi ve hapishanelerin iç yapısında salgınla birlikte değişen uygulamalar ele alınacaktır.

⁶ Hapishanelerden Gelen Koronavirüs (COVID-19) Kaynaklı Şikayetler <http://cisst.org.tr/tcps-yayinlari/raporlar/covid-19-raporlari/>
Erişim Tarihi: 27.06.2021

⁷ <https://www.evrensel.net/haber/399144/saglik-bakani-fahrettin-koca-turkiyede-1-kisinin-koronavirus-testi-pozitif-cikti>
Erişim Tarihi: 20.03.2021

3.1 Kapasite Artışı ve Kalabalıklaşma

Yayınlarımızda ve raporlarımızda sıklıkla üzerinde durduğumuz konulardan biri Türkiye hapishanelerinde uzun zamandır var olan aşırı kalabalıklaşma sorunu ve bu sorunun çözümü olarak devreye sokulan artırılmış kapasitedir.⁸ Mahpus nüfusu artarken hapishane sayıları azalmıştır. Bu düşüşün sebebi hapishane politikalarındaki yapısal dönüşüm, küçük kapasiteli hapishanelerin yerini yeni büyük yerleşkelere ve kampüs tipi hapishanelere bırakmasıdır. Hapishanelerdeki kalabalıklaşma sorununun salgın gibi olağan dışı dönemlerde ortaya çıkaracağı etkiler düşünüldüğünde acil ve hızlı önlemlerin alınması hayati hale gelmiştir.

11 Aralık 2019 tarihinde gerçekleşen Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçe toplantısında 2002 yılından 2019 yılına kadar Avrupa Birliği normlarına uygun 191 ceza infaz kurumu yapıldığı, yapısal olarak ihtiyacı karşılamayan 347 kurumun kapatıldığı, 2019 yılının sonunda 28 ve 2020 yılının sonuna kadar 61 ceza infaz kurumunun yapımının tamamlanacağı aktarılmıştır.⁹ Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 25 Eylül 2020 tarihinde yaptığı genel bilgilendirmede “37 ceza infaz kurumuna ek bina ve ek açık yapılmak suretiyle 11.892 kişilik kapasite olmak üzere toplam 178.317 kapasiteli yeni ceza infaz kurumu ve ek bina ve ek açık yapımları tamamlanarak hizmete açılmıştır” demiştir.¹⁰ Yapılan açıklamalardan artırılmış kapasite sorununun yalnızca yeni hapishanelerin inşa edilerek çözüldüğü ve hapsetmenin dışında farklı öneriler sunulmadığı görülmektedir.

TÜİK 2 Kasım 2020 tarihinde Ceza İnfaz Kurumu 2019 yılı istatistiklerini yayınladı.¹¹ Bu istatistiklere göre ceza infaz kurumlarında 31 Aralık 2019 tarihlerindeki kişi sayısı 2018 yılına göre %10.1 artarak 291.546 olmuştur. Bu nüfusun %84,1’ini hükümlü, %15,9’unu tutuklu mahpuslar oluşturmuştur. Bu istatistiklere göre mahpusların %96,1’i erkek, %3,9’u kadındır. İstatistiklerde mahpusların kaç yaşında hangi suçlardan hapishaneye girdiği, işledikleri suçlarla beraber eğitim durumları, medeni durumları gibi karşılaştırmalı veriler de sunulmuştur. TÜİK’in verilerinde yıllar içerisinde değişen ceza infaz kurumu sayısı, yatak sayısı, personel sayısı, mahpus nüfusu, personel başına düşen ceza infaz kurumu nüfusu da açıklanmıştır.

⁸ Bu kavram farklı tip hapishanelerin inşaat aşamasında belirlenen standartlarının ve kapasitelerinin süreç içerisinde ek bina, koğuş, yatak sayısının artırılarak dönüştürülmesine işaret eder.

⁹ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil3/ham/b03001h.htm> Erişim Tarihi: 17.08.2021

¹⁰ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-genel-bilgi>

¹¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625>

Ceza infaz kurumlarının 31 Aralık tarihi itibarıyla sayısı, kapasitesi, personel durumu ve nüfusu, 2015-2019

Ceza infaz kurumu sayısı

Yatak sayısı

Ceza infaz kurumu personel sayısı

Ceza infaz kurumu nüfusu

Personel başına düşen ceza infaz kurumu nüfusu

2015	2016	2017	2018	2019
358	382	386	389	362
177.636	202.382	208.386	213.389	230.362
46.711	48.764	53.528	55.157	60.726
177.262	200.727	232.340	264.842	291.546
3,79	4,12	4,34	4,80	4,80

TÜİK'in verilerinde ilgi çeken noktalardan biri 1 Ocak-31 Aralık 2018 tarihleri arasında hapisanelere 266 bin 889 hükümlünün giriş kaydının, bu tarihler arasında 215 bin 170 hükümlünün (tutukluları da kastedip kastetmedikleri belli değildir) çıkış kaydının yapılmış olmasıdır.¹² Bu bilgiler neticesinde yıl içerisinde hapisaneye giren ve salıverilen mahpuslar da hesaba katıldığında (bu değişim yalnızca giren ve salıverilen sayılarından takip edilebilmektedir) mahpus sayılarının görünenden çok olduğu ve sirkülasyonun sürekli devam ettiği ve bu rakamların değişen nüfusa dair ayrıntılı bir cevap veremediği söylenebilir. Bu sirkülasyonla birlikte giriş-çıkış oranlarıyla ilgili açıklama yapılmamakta ve bu yetersiz istatistiki verilerle tartışma zemini yaratılmamaktadır.

Cezaevi ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün 31.12.2020 yılında yayınladığı en güncel verilerde¹³ 224.924 hükümlü, 41.907 tutuklu mahpus olduğu belirtilmiştir. 266.831 kişilik mahpus nüfusunun 254.621'ini erkek, 10.554'ünü kadın ve 1656'sını çocuk mahpuslar oluşturmuştur.

Avrupa Konseyi'nin yayınladığı Ceza İstatistikleri Raporu'nda¹⁴ 2018-2019 yılları arasında Avrupa genelinde 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısında en çok artış yaşanan ülkeler arasında Türkiye'nin de olduğu, %13'lük artış ile Rusya'dan sonra ikinci sıraya yerleştiği açıklanmıştır. 31 Ocak 2019 tarihinde açıklanan verilere göre Rusya'da 100 bin kişi başına düşen hapisanedeki mahpus sayısı oranı 356 iken, Türkiye'nin 100 bin kişi başına düşen mahpus sayısı ise 357 olarak açıklanmıştır. Aynı raporda tutuklanma oranında Rusya birinci sıradayken onu ikinci sırada takip eden yine Türkiye olmuştur.

Avrupa Konseyi'nin açıkladığı rapor ile COVID-19'un etkilerinin hapisanelerde yaratacağı risklerin tartışılmasının yakın zamanlara denk gelmesi hapisanelerin kalabalıklaşma sorununu ve yaşam koşullarını daha da görünür kılmıştır. Kapasitelerinin çok üstünde mahpus bulunduran ve sosyal mesafenin sağlanamayacağı koşu yapıları dizayn eden ülkelerin bu salgınla birlikte acil önlemler almaları kaçınılmaz olmuştur. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Temsilcisi Dunja Mijatovic COVID-19 ile mücadele eylemi kapsamında hapisane nüfusu yüksek olan ülkelere, acil önlemler almalarını, temel hak ve hürriyetlere uymayarak hapisanelerde tutulmaya devam eden insan hakları savunucularını, gazetecileri ve aktivistleri serbest bırakmalarını ve hapsedmenin alternatiflerine yönelik çalışmaları artırmalarını talep etmiştir.¹⁵

20 Mart 2020 tarihinde Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezayı Önleme Komitesi (AİÖK) "Koronavirüs (COVID-19) pandemisi bağlamında özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yönelik muameleye ilişkin ilkeler bildirisi" başlıklı 10 maddeden oluşan bir bildiri yayınladı.¹⁶ Bildiride Avrupa Konseyi ülkelerinin COVID-19 için katı tedbirler alması gerektiği, bu tedbirlerin özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin işkence ve insanlık dışı veya onur kırıcı muamele görmesini engellemesi gerektiği vurgulanmıştır. AİÖK ilkelerinin 4. Maddesinde "COVID-19'un yayılmasını önlemek için özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yönelik alınan

¹² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2018-30597> Erişim Tarihi: 27.06.2021

¹³ CTE farklı aylarda yayınladığı güncel istatistikleri aynı link üzerinden güncellemektedir. Bu nedenle geçmiş verileri kaydedebilmek ve bu verilerin kaybolmasını engellemek için web archive sitesinden yararlanmaya başladık: <https://web.archive.org/web/20210205095118/https%3A%2F%2Fcte.adalet.gov.tr%2FResimler%2FDokuman%2Fistatistik%2Fistatistik-1.pdf> Erişim Tarihi: 15.07.2021

¹⁴ https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_L_2020.pdf Erişim Tarihi: 21.08.2021

¹⁵ <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/covid-19-pandemic-urgent-steps-are-needed-to-protect-the-rights-of-prisoners-in-europe> Erişim Tarihi: 10.12.2020

¹⁶ Bildirinin tamamı için bkz: <https://rm.coe.int/16809e09ec> Erişim Tarihi: 10.08.2021

her türlü kısıtlayıcı tedbirin yasal bir dayanağı olmalı, bu tip tedbirler gerekli, orantılı, insanlık onuruna saygılı ve belirli bir süreyle sınırlandırılmış olmalıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere, anladıkları bir dilde, bu tür önlemler hakkında kapsamlı bilgi verilmelidir” denmiştir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri içeren 7. Maddede: “Gerekli olmayan faaliyetleri askıya almak meşru ve makul olmakla birlikte, özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin temel hakları salgın sırasında bütünüyle korunmalıdır. Bu kural özellikle yeterli kişisel hijyen (sıcak su ve sabuna erişim dahil) ve açık havaya günlük erişim hakkını (en az bir saat) kapsamaktadır. Ayrıca, ziyaretler de dahil olmak üzere, dış dünya ile temasa ilişkin getirilen tüm kısıtlamalar, alternatif iletişim araçlarına (telefon veya internet üzerinden sesli konuşma gibi) erişimi artırarak telafi edilmelidir” denmiştir.

AİÖK, 30 Mart 2020 tarihinde de COVID-19 salgının özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilerin korunması için hükümet ve bağımsız heyetlerin öncelik vermesi gereken önlemleri içeren tavsiyeler sıralamıştır.¹⁷ Bu tavsiyelerde kişilerin sağlık hizmetlerine erişiminin engellenmemesinin, aile ve dış dünya ile iletişimlerinin kesilmemesinin, kötü muameleyle karşı temel güvencelerinin sağlanmasının, Ulusal Önleyici Mekanizmanın (İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin İhtiyarı Protokolü¹⁸ - OPCAT) işleme devam etmesinin üzerinde durulmuştur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet da yaptığı açıklamada, ülkelerin kişilerin siyasi görüşleri ve muhalif veya eleştirel durumları sebebiyle ayırım gözetmeksizin, alıkonulma yerleri ve kapatılma mekânlarını da içerecek biçimde sağlık ve güvenlik tedbirlerini alması gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmasında kapatılan kişilerin temel haklarının kısıtlanmaması gerektiğini belirtmiş, Mahpuslara Muameleyle Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları'na (Nelson Mandela Kuralları) da atıfta bulunmuştur.¹⁹

Tüm bu açıklamalarda sıklıkla üzerinde durulan ve ortaklaşılan konu, hapishane kapasitelerinin salgın koşulları da hesaba katılarak değerlendirilmesi ve öncelikli olarak mahpus nüfusunun azaltılması olmuştur.

3.2. COVID-19 Salgını

Hapishanelerde Alınan COVID-19 Önlemleri

Salgının boyutu küresel anlamda birçok hapishane sisteminin hapsetmenin alternatiflerini tartışarak adım atmalarını sağlamış, ev hapsi gibi yöntemlerle kalabalıklaşmanın ve virüsün yayılma hızının asgariye indirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye’de yıllar içerisinde tutuklu ve hükümlü sayısındaki sürekli artış, sağlık ve tedavi hakkına erişimde yaşanan sorunlar düşünüldüğünde COVID-19 ile birlikte hapishanelerin fazlasıyla risk barındıracağı açıktı ve bu krizlerin çözülmesi için acil adımlar atılması gerekliydi. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 2020 yılında “Kovid-19

¹⁷ <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/OPCAT/AdviceStatePartiesCoronavirusPandemic2020.pdf> Erişim Tarihi: 12.07.2021

¹⁸ Protokolün Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz. 28.01.2014 tarihli ve 28896 sayılı Resmi Gazete 28896

¹⁹ <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25745> Erişim Tarihi: 03.01.2021

Sürecinde Ceza İnfaz Kurumları” başlıklı iki ayrı açıklama yayınladı.²⁰ Mart 2020 tarihinde Koronavirüs Takip Komisyonunun oluşturulduğu, Adalet Bakanlığının Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Mücadele Eylem Planı ile sürecin yönetimini sağladığı ve ceza infaz kurumu idaresinin de içinde bulunduğu İl Pandemi Kurulları ile tedbirlerin değerlendirildiği duyurulmuştur. Kademeli normalleşme süreci kapsamında da “Yeni Normale Geçiş Süreci Çalışma Esasları Kılavuzu” hazırlanmıştır.²¹

Bu açıklama ceza infaz kurumlarında alınan tedbirler, önleyici sağlık tedbirleri, kuruma ilk kabullerde alınan tedbirler, kurum içinde COVID-19 belirtisi gösterenler hakkında alınan tedbirler, personelin izolasyonu, izin, görüş ve nakil gibi uygulamaların durdurulması, iş yurtlarında malzeme üretimi başlıklarını içermiştir. Ayrıca “7242 sayılı kanun kapsamında Kovid İzni” ve “Pozitif Vakalar” başlıkları yer almıştır.

Bilimsel Danışma Kurulu’nun tavsiyeleriyle alınan önleyici tedbirleri taşıtların, ortak kullanım alanlarının, araçların ve ziyaretçi kullanım alanlarının dezenfekte edilmesi, koşullara ücretsiz çamaşır suyu ve sıvı sabun verilmesi, mahpuslara ücretsiz temizlik ve hijyen malzemelerinin dağıtılması, ücretsiz maske ve eldiven temin edilmesi, hapisane mevcudunun ve personel sayısının fazla olduğu kurumlarda termal kamera ile ateş ölçümü yapılması, yemekhanede ve kantinde hijyen koşullarının gözetilmesi için çalışanların hijyeninin sağlanması, ortak kullanım alanlarının temizlik ve dezenfeksiyon işlemlerinin yapılması, mahpuslar, mahpus yakınları ve diğer çalışanların kullandığı tüm alanların dezenfekte edilmesi, mahpusların bağışıklık sistemlerinin güçlendirilmesi, filyasyon çalışmalarının sağlanması ve hastanelere sevk edilen mahpusların ceza infaz kurumlarına dönmeleriyle birlikte 14 günlük izolasyona tabi tutulması ve PCR testlerinin sonucuna göre koşullara alınmaları olarak sıralamak mümkündür.

Ceza infaz kurumlarına mahpuslar kabul edilirken COVID-19 muayenesi ve PCR testinin yapıldığı, testin sonucu negatif ise kuruma kabul edildiği, değilse mahpusların hastane ortamında tedavilerinin tamamlanması ile kurumlara alındığı belirtilmiştir. Kuruma kabul edilen mahpuslar 14 gün özel oda/koşullarda tutulur. 14 günün sonunda PCR testi yapılan ve negatif çıkan mahpuslar diğer mahpusların olduğu koşullara gidebilmektedir. Pozitif vakalar koruyucu önlemler alınarak sağlık kurumlarına sevk edilmektedir. Kurum içinde COVID-19 belirtisi gösteren mahpusların sağlık birimlerine sevk edilmelerinin ardından mahpusun kaldığı koğuş dezenfekte edilmekte, kişiler kurumlarda zaman zaman ayrı veya tek kişilik odalarda izolasyonda tutulmakta ve izolasyonda ilaçları sağlanmaktadır. Mahpusun durumuna göre sevk, tedavi ve izolasyon süreci takip edilir ve mahpusun yakınlarına bilgi verilir.

Alınan önlemlerden bir diğeri personelin izolasyonuna yöneliktir. 1 Nisan 2020 tarihinden itibaren 39.417 personel vardiya sistemine geçmiş, bu sistemle birlikte personel devlet yurtlarında ve misafirhanelerde kalmıştır. Yurt ve misafirhanelerde kalarak 14 günlük izolasyon süresi tamamlanan ve 14 gün sonunda test sonucu negatif çıkan personeller hapisanelerde çalışmaya devam etmiştir.

²⁰ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-kovid-19-pandemi-surecine-dair-kamuoyu-aciklamasi17062020045113> Erişim Tarihi: 09.01.2021

²¹ <https://rayp.adalet.gov.tr/Resimler/1/dosya/brosur.pdf> Erişim Tarihi: 12.01.2021

Alınan önlemler arasında mahpusların dış dünyayla iletişimlerini doğrudan etkileyenler de vardır. Açık ve kapalı görüşler, özel izinler, kurumdaki eş ve aile görüş odalarının kullanımı, diğer koşullarla birlikte yapılan faaliyetler ve diğer hapisanelere yapılan nakiller 14 Mart 2020 tarihiyle birlikte durdurulmuştur. Zorunluluk olduğu durumlarda Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yazılı izniyle kapalı görüşler yapılabileceği söylenmiştir.

7242 Sayılı Kanun Kapsamında COVID-19 izni açıklaması duyurulmuştur.²² Bu kapsamda ilgili kanunda açık hapisaneye ayrılmaya hak kazanan mahpusların 31.05.2020 tarihine kadar izinli sayılacağı belirtilmiştir. Salgının devam etmesi halinde bu izin süresinin üç kez uzatılabileceği de açıklanmıştır. Bu düzenlemenin yürürlüğe girdiği 15.04.2020 tarihinden 15.06.2020 tarihine kadar 64.661 mahpus COVID-19 izni kullanmıştır. Aynı açıklamada 15 Haziran 2020 tarihine kadar geçen sürede açık ceza infaz kurumlarından 30.358, kapalı ceza infaz kurumlarından 12.378 mahpusun infazının denetimli serbestlik tedbiri kapsamında uygulanmasına karar verildiği belirtilmiştir. 7242 sayılı Kanun ile 5275 sayılı Ceza ve Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a eklenen bu 9. Madde ile mahpusların izni belirli zamanlarda uzatılmıştır ve kalabalıklaşma sorunu izinlerle asgariye indirilmeye çalışılmıştır.

Bu açıklamada ayrıca sivil toplum örgütlerinin ve kamuoyunun fazlasıyla merak ettiği pozitif vaka sayısı da açıklanmıştır. Açıklamada COVID-19 pozitif tanısını konulan ve iyileşen mahpus sayısının 374, COVID-19 sebebiyle vefat eden mahpus sayısının 6 olduğu belirtilmiştir. 6 mahpustan 3'ünün farklı kronik hastalıklarının tedavisi sırasında salgından etkilendiği, diğer 3 mahpusun farklı kronik hastalıkları sebebiyle hastanede tedavi altındayken vefat ettiği açıklanmıştır. Hayatını kaybeden mahpusların hastane geçmişi ve kronik hastalıklarından kaynaklı tedavi süreçlerinde oldukları bilgisi özellikle vurgulanmıştır. Açıklamalarda önleyici tedbirler, kuruma kabul süreçleri, COVID-19 olan mahpuslara ve çalışanlara yönelik yapılan işlemler ve izinler gibi konular da detaylandırılmıştır.

2020'nin Kasım ayında CTE "KOVID-19 Pandemi Sürecinde Ceza İnfaz Kurumları II" başlıklı ikinci bir açıklama yayınlamıştır.²³ Bu açıklamada ilk açıklamadan farklı olarak 60 yaş üstü, kronik hastalığı veya PCR testi pozitif olan mahpusların tedavilerinin hastane ortamında takip edilmesine dair Adalet Bakanlığı'nın tüm Cumhuriyet Başsavcılıklarına talimat verdiğini açıklamıştır.

İlk açıklamadan farklılaşan bir diğer karar, "Yeni Normale Geçiş Programı" kapsamında mahpusları ziyarete gelen yakınlarının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında kapalı görüş gerçekleştirebilmesidir. Kasım ayı süresince de 2 ziyaretçinin 2 görüş gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. İlk açıklamada belirtilen fakat süresi konusunda netlik sağlanmayan nakillerin, zorunlu haller dışında 01.12.2020 tarihine kadar durdurulduğu söylenmiştir.

İlk açıklamada belirtilen 15.04.2020 tarihinde yürürlüğe giren 7242 sayılı kanun ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile 15.06.2020 tarihine kadar 64.661 hükümlünün COVID-19 iznine çıkarıldığı belirtilmiştir. İkinci açıklamada 03.11.2020 tarihi itibarıyla 368 ceza infaz kurumundan 71.913 hükümlünün izne çıktığı söylenmiştir. Dört buçuk ayda 7.252 mahpusun izne çıktığı görülmüştür. Aynı açıklamada bu izinlerin 01.12.2020 tarihine kadar uzatıldığı belirtilmiştir.

²² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200415-16.htm> Erişim Tarihi: 18.02.2021

²³ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/kovid-19-pandemi-surecinde-ceza-infaz-kurumlari08112020080948> Erişim Tarihi: 17.05.2021

Mart ayından Kasım ayına kadar 368 hapislinenin 117'sinde pozitif vaka görüldüğü belirtilmiş, COVID-19 testi pozitif vakalardan 120 vakanın tedavilerinin sağlık kurumlarında devam ettiği ve genel sağlık durumlarının iyi olduğu belirtilmiştir. Fakat ilk açıklamada yer aldığı gibi kaç mahpusun pozitif olduğu açıklanmamıştır.

Penal Reform International'ın COVID-19 raporunda 88 ülkeden 102.537 mahpusa virüsün bulaştığı ve 36 ülkeden 1569 mahpusun COVID-19 sebebiyle öldüğü belirtilmiştir.²⁴ Türkiye'de açıklanan resmi verilere göre ise: "Kovid-19 salgınının ülkemizde etkili olduğu 14 Mart 2020 tarihinden bu yana 3 Nisan, 4 Nisan, 8 Nisan, 15 Nisan, 15 Mayıs, 21 Mayıs, 28 Temmuz, 12 Ağustos, 21 Ağustos ve 24 Ekim'de hayatlarını kaybeden 10 hükümlünün kronik rahatsızlıkları (diyabet, hipertansiyon, tüberküloz, KOAH, astım) nedeniyle salgın öncesinde veya salgın sırasında hastanelerde tedavi edildikleri, 12 Eylül ve 2 Ekim'de vefat eden 2 hükümlünün ise Kovid-19 virüsüne bağlı olarak bağışıklık sistemlerinde gelişen komplikasyonlar sebebi ile vefat ettiği tespit edilmiştir." Bu süreçte hayatını kaybeden diğer mahpusların da hastane geçmişleri ve kronik hastalıklarının olduğu üzerinde durulmuştur. 2019-2020 yılları arasında hapisanelerde hayatını farklı sebeplerle kaybeden mahpus sayısı da açıklanmamıştır. Bu açıklamaların hiçbirinde hapisane personeliyle ilgili bilgi verilmemiş, mahpuslara ek olarak diğer hapisane çalışanlarının hastalık ve ölüm oranları paylaşılmamıştır.

Pandemi Sürecinde Yapılan İnfaz Düzenlemeleri

COVID-19 salgınıyla birlikte birçok ülkede hapisanelerdeki kalabalıklaşmanın azaltılmasına yönelik çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Kalabalıklaşmanın yarattığı birçok olumsuzluğa ek olarak mahpusların kötü muameleye maruz kalması ve sağlık hakkı ihlali gibi problemler infaz koşullarını ve hapsedmenin alternatiflerini konuşulmasını gündeme getirmiştir. COVID-19 gibi salgınlara yönelik hükümetlerin yasalarını, politikalarını ve uygulamalarını tekrardan gözden geçirmeleri uluslararası otoriteler tarafından önerilmiştir. Türkiye'de de aşırı kalabalıklaşmanın yüksek risk doğuracağı, hapisanelerde yeterli önlemin alınmaması, mahpusların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını koruyacak imkânların yaratılmamasının bu salgının boyutlarını daha da artıracığı dile getirilmiştir.

COVID-19'un yarattığı yapısal sorunlara yönelik acil adımlar atılması gerekliliği üzerine hükümet yeni infaz düzenlemesini duyurmuştur. İnfaz düzenlemesi çalışmaları uzun zamandır gündemde olsa da bu sürecin salgın ile beraber herhangi bir tartışma zemini yaratılmadan, yapılan tavsiyeler ve öneriler gündeme alınmadan hızla kanunlaştırılması eleştirilmiştir. COVID-19 salgınının hapisanelerdeki etkisini yakından takip eden, salgının etkisine dair raporlar hazırlayan ve basın açıklamaları ile önerilerini paylaşan sivil toplum kuruluşlarının, meslek örgütlerinin ve demokratik kitle örgütlerinin görüşleri dikkate alınmamış ve bu sürece dahil edilmemişlerdir. Bu kapsamda yapılan ilk İnfaz düzenlemesi²⁵ 15.04.2020 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁴ Penal Reform International'ın raporu: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/07/Coronavirus-briefing-July-2020.pdf>
Erişim Tarihi: 12.08.2021 ve
COVID -19 sebebiyle ölen mahpusların kaynak raporu: <https://www.jpp.org.pk/covid19-prisoners/> Erişim Tarihi: 12.01.2021

²⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200415-16.htm> Erişim Tarihi: 02.01.2021

Bu düzenlemelerle hükümlü olan mahpusların infazlarının geçici olarak durdurularak tahliye edilmesi ve tutuklu yargılanan mahpusların adli kontrol hükümleriyle serbest bırakılması yerine infaz düzenlemelerinde eşitlik ilkesine aykırı değişiklikler yapılarak belli suç tipleri ile siyasi mahpuslar bu düzenlemelerde kapsam dışı bırakılmış, denetimli serbestlik, koşullu salıverilme, açık hapisaneye ayrılma gibi haklardan yararlanamamışlardır. Mahpuslar salgın boyunca risk altında tutulmaya devam edilmişlerdir.

Salgının yarattığı riskler dışarıdaki insanlar kadar mahpuslar için de geçerliyken, düzenlemelerin tüm mahpusları kapsamaması ve özellikle siyasi mahpusların dışarıda bırakılması, hem CİSST hem de diğer insan hakları örgütleri tarafından eşitlik ilkesini ve ayrımcılık yasağını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.²⁶ Ayrımcılık yasağı ile eşitlik birbirleriyle yakın ilişki içinde olan, benzerliklerle beraber farklılıkları da ihtiva eden kavramlardır. Genellikle aynı ilkenin pozitif ve negatif görünümüleri olarak kabul edilmektedirler. Ayrımcılık yasağı, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si,²⁷ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,²⁸ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi,²⁹ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme,³⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,³¹ Avrupa Sosyal Şartı,³² Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı³³ ve 2000/43/EC sayılı AB Konseyi Direktifi³⁴ gibi birçok uluslararası belgede düzenlenmiş. Bu belgelerde ayrımcılığa uğrayabilecek gruplar üzerinden sınırlamaya gidilmeden daha genel ifadeler ile korumanın kapsamı genişletilmeye çalışılmıştır. Bu tutum ulusal belgelerin düzenlenmesinde de korunmaya çalışılmış olup ayrımcılık yasağına Anayasada ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda yer verilmiştir. Bu maddelerde de görüleceği üzere Türkiye, ayrımcılık yasağını düzenleyen, yukarıda adı geçen sözleşmelerin birçoğuna taraf olmuş bunları iç hukukunun parçası haline getirmiştir.

Ayrımcılık yasağı bu temel metinlerin yanı sıra ayrıca İnfaz Kanunu'nda³⁵ da doğrudan düzenlenmiş; "Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefi inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır" denilmiştir. Dolayısıyla hapisanedeki mahpuslara eşit davranmak yukarıda sayılan uluslararası mevzuat ile temel ulusal düzenlemelerin yanı sıra infaz kanununun da gereğidir. Kanunda doğrudan cezanın infazına ilişkin hükümlerde ayrımcılık yasaklandığı için koşullu salıverilme, denetimli serbestlik, açık hapisaneye ayrılma gibi infaz aşamalarının tümünde bu yasak geçerlidir.

²⁶ https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/mecliste-yakin-zamanda-gorusulecegi-duyurulan-hapishanelere-iliskin-yasa-degisikligi-taslagi-hakkinda/ Erişim Tarihi: 02.01.2021

²⁷ Beyanname'nin Resmi Gazete'de yayımlanmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı için bkz. 27.05.1949 tarihli ve 7217 sayılı Resmi Gazete.

²⁸ Sözleşme'nin Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz. 21.07.2003 tarihli ve 25175 sayılı Resmi Gazete

²⁹ Sözleşme'nin Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz. 11.08.2003 tarihli ve 25196 sayılı Resmi Gazete.

³⁰ Sözleşme'nin Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz. 16.06.2002 tarihli ve 24787 sayılı Resmi Gazete.

³¹ Sözleşmenin Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz 19.03.1954 tarih ve 8662 sayılı Resmi Gazete

³² Şartın Yürürlüğe Giriş Kararnamesi için bkz. 14.10.1989 tarihli ve 20312 sayılı Resmi Gazete

³³ Şartın Türkçe çevirisi için bkz. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf Erişim Tarihi: 02.01.2021

³⁴ Direktifin Türkçe çevirisi için bkz. https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2019/03/1551818880.pdf Erişim Tarihi:27.09.2021

³⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5275&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 02.01.2021

Yukarıda değinilen infaz düzenlemeleri ile infazın neredeyse her aşamasında mahpuslar arasında ayırım yapılmıştır.

Avrupa Konseyi'nin istatistiklerine göre³⁶ af, koşullu salıverilme ve diğer alternatif yöntemlerle toplamda 118 bin mahpusun serbest bırakıldığı duyurulmuştur. Bu istatistiklerde en fazla mahpusu serbest bırakan ülkenin Türkiye olduğu, Türkiye'nin yapmış olduğu infaz düzenlemesi ile hapisane nüfusunun %35'inin serbest bırakıldığı açıklanmıştır. Kapasite Artışı ve Kalabalıklaşma başlığında da detaylandırıldığı gibi Türkiye'deki bu durumun geçmiş senelerden gelen kalabalıklaşmanın azaltılmasına yönelik bir adım olduğunu, kalabalıklaşmanın söz konusu olduğu durumlarda bile tüm mahpusların yukarıda da bahsedilen sebeplerle eşit olarak serbest bırakılmadığını belirtmek gerekir. Temelde 7242 sayılı kanunla infaz kanununda yapılan değişiklik sonucunda hapisanelerdeki yoğunluğun azaltılmaya çalışıldığı söylenebilecek olsa da yapılan tüm yasal düzenlemelerle mahpusların kaçının serbest bırakıldığı, kaçının izne ayrıldığı, hapisanelerin nüfusunun ve kapasitesinin COVID-19 önlemleriyle beraber nasıl değiştiği kamuoyu ile paylaşılmamıştır. Bu düzenlemeyle beraber mahpusların koşullarında ne gibi değişimler olduğu, başta sağlık hakkı olmak üzere düzenlemenin mahpusların haklarına erişimde ne gibi etkileri olduğu aktarılmamıştır. Düzenlemenin ilk önceliği özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin koşullarında iyileştirmeler yapmakken, kapsamının daralmasıyla mahpus grupları arasında ayırım yaratılmıştır. AB Komisyonunun yayınladığı 2020 Türkiye Raporunda³⁷ bu durum: "Kovid-19 küresel salgını çerçevesinde, cezaevinde bulunan 90.000'e yakın kişinin şartlı salıverilmesi için tartışmalı bir yasama paketi sunulmuştur. Cezaevinde bulunan 65.000 kişi, Temmuz itibarıyla serbest bırakılmıştır. Ancak bu paket, avukatlar, gazeteciler, politikacılar ve insan hakları savunucuları dâhil, terörle ilgili suç iddiaları nedeniyle yargılama öncesi tutuklu bulunanları kapsamamıştır" ifadeleriyle yer bulmuştur.

Koşullu salıverilme, denetimli serbestlik ve izinlerle kapasite sorununun çözülüp çözülmediği, COVID-19 önlemleriyle birlikte bu salıverilmelerin mahpusların koşullarını nasıl değiştirdiği, gündelik hayatlarını nasıl etkilediği açıklanmamıştır. Bu açıklamaların yapılmıyor oluşu kapasite üzerine yapılacak yeni tartışmaları ve sunulabilecek önerileri de engellemiştir. Hapisanelerin kapasitelerinin gündelik yaşam üzerindeki etkisi, oluşturulan karantina koşulları üzerinden gözlemlenebilir. Mahpus nüfusunun azalmasına rağmen koşulların yetersiz kaldığı durumlarda kurs, atölye, görüş kabini gibi odalar karantina koşullarına dönüştürülerek sorunlar kısa vadede çözülmeye çalışılmıştır. Karantina koşulları bölümünde bu uygulamaya dair detaylı bilgilendirme yapılacaktır.

COVID-19 İzni

COVID-19 tedbirleri kapsamında Bakanlık şu açıklamayı yapmıştır: "5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a 7242 sayılı Kanun ile eklenen Geçici 9. Madde ile açık ceza infaz kurumlarında bulunan veya açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanan hükümlüler ile denetimli serbestlik tedbiri uygulanmak suretiyle cezalarının infazına karar verilen yükümlüler, Yasanın Resmi Gazete'de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girdiği 14/04/2020 tarihinden 30/11/2020 tarihine kadar, COVID-19 iznine gönderilmiştir." Sağlık Bakanlığı ve Halk Sağlığı Müdürlüklerinden alınan yazılarla salgının devam ettiği süreler zarfında bu izinlerin 30.11.2020 tarihinden itibaren 2 ay süreyle uzatılmasına karar verilmiştir.

³⁶ https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_I_2020.pdf Erişim Tarihi: 21.08.2021

³⁷ https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporstrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf Erişim Tarihi: 12.04.2021

İzinlerin duyurulmaya başladığı ilk aylarda yapısal anlamda pek çok sorun yaşanmış, bunlar uygulamaya da yansımıştır. Mahpusların evlerine dönebilmek için almak zorunda kaldığı otobüs biletleri maddi imkânlarını zorlamıştır. Otobüs firmalarının da bunu fırsat bilerek ücretlerini yükselttiği aktarılmıştır. Bilet fiyatlarını karşılayamayan mahpuslara hapisane idareleri tarafından hapisanede kalmaya devam edecekleri söylenmiştir. İzin hakkı doğan mahpusların evlerine gidebilmek için almaları gereken bilet ücretinin hesaplarından izinsiz olarak ayrıldığı, mahpusların bu ücrete erişmemesi için hapisane idaresinin bu miktara el koyduğu iddia edilmiş ve mahpuslar kişisel ihtiyaçları için bu parayı kullanmak istediklerinde hesaplarındaki parayı çekememişlerdir. Bölgesel olarak bazı valiliklerin mahpusların evlerine gidebilmeleri için bilet ücretlerini karşıladıkları aktarılmıştır.

Salgının bir seneden fazla sürmesi ve bu sebeple COVID-19 izninin sürekli uzatılması mahpusların dışarıdaki ekonomik durumlarını da etkilemiştir. İzinli mahpusların çalışma hakkının olmaması, sağlık güvenceleri ve hastane giderleri hakkında bilgilendirme ve yönlendirme yapılmaması yaşamlarını daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle izinde olan mahpusların da aynı hapisanedeki mahpuslar gibi sağlığa erişim hakları ihlal edilmiştir. İzinde olan mahpuslar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından (SYDV) destek almak isteseler de bu destekler kurum tarafından sağlanmamıştır.

3.3. Hapishanelerin İç Yapısı ve Sorunlar

COVID-19 salgını koşullarda kişi başına ayrılan alan, sosyal mesafe, hijyen, sağlık koşulları ve besine erişim gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir. Mahpusların halihazırda kısıtlı olan hakları pandemi ile birlikte daha da sınırlandırılmış, hastalık riski ile birlikte dış dünya ile iletişimleri asgariye inmiştir. Bu bölümde COVID-19 ile birlikte oluşturulan karantina koşullarının koşullarına ve diğer koşullarda karşılaşılan yapısal sorunlara odaklanılacaktır.

Karantina Koşulları

COVID-19 ile mücadele tedbirleri kapsamında hapishanelerde alınan önlemlerden biri mahpusların dışarıyla temas etmeleri halinde izolasyona ve karantina odalarına/koşullarına alınmalarıdır. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün yaptığı açıklamalarda kurumlara ilk kez kabul edilen, hastaneye ve mahkemeye çıkarak dışarıyla temas kuran veya hapishaneler arası sevk edilen mahpusların 14 gün boyunca özel oda veya koşullarda izole edileceği belirtilmiştir. Karantina süresinin tamamlanması ile mahpusların virüs taşıyıp taşımadığının tespit edilmesi için PCR testi uygulanacağı, PCR testi negatif çıkan mahpusların diğer mahpusların kaldığı koşullara geçebileceği, pozitif olanların ise karantinada kalmaya devam edeceği açıklanmıştır. Mahpusların sağlık durumları kötüye gittiği takdirde gerekli sağlık hizmetlerinin sağlanması için hastanelere sevk edileceği de belirtilmiştir.

Pandeminin ilk yılında aktarılan sorunlar, önlemlerin ve uygulamaların her hapisanede aynı sürede ve itina ile uygulanmadığını göstermiştir. Bu dönemde Türkiye'deki tüm ceza infaz kurumlarının bu önlemleri nasıl yorumladığı, uygulamaların hangi süre zarfında hayata geçirildiği, mahpusların yaşamlarını doğrudan etkileyen hangi düzenlemelerin yapıldığı, bu uygulamaların hangi mekanizmalarla denetlendiği şeffaf olarak aktarılmamıştır.

Karantina koşuşlarına ilişkin CİSST'e çok sayıda başvuru ve Şikayet gelmiştir. Bu Şikayetleri karantina koşuşları arasında farklılaşan uygulamalar, koşuşların koşulları ve mahpusların sağlık hakkına erişirken yaşadıkları sorunlar olarak sıralamak mümkündür.

Pandeminin ilk aylarında hapishaneden hapishaneye değişen uygulamalar mahpusların kötü muameleye maruz kalmalarına neden olmuştur. Karantina koşuşlarının kullanımında da bu durum söz konusudur. Örneğin bazı hapishanelerde farklı hapishanelerden sevk edilen veya farklı gerekçelerle kuruma kabul edilen mahpusların ilk aşamada karantina koşuşlarında bekletilmeden kalacakları koşuşlara alındığı aktarılmıştır. Zamanla bu anlayış değişmiş ve pandeminin ilk aylarında hapishaneden hapishaneye değişen uygulamalar mahpusların kötü muameleye maruz kalmalarına neden olmuştur. Karantina koşuşlarının kullanımında da bu durum söz konusudur. Örneğin bazı hapishanelerde farklı hapishanelerden sevk edilen veya farklı gerekçelerle kuruma kabul edilen mahpusların ilk aşamada karantina koşuşlarında bekletilmeden kalacakları koşuşlara alındığı aktarılmıştır. Zamanla bu anlayış değişmiş ve 2020 yılının sonunda tüm mahpusların olası temas durumlarında karantina koşuşlarında –süreler zaman zaman değişse de– kalmaları zorunlu hale gelmiştir. İzolasyon ve karantina koşullarının süresinin 14 gün olduğu söylense de farklı gerekçelerle belirsiz Şekilde uzaması, mahpusların kendi eşyalarının olduğu koşuşlarına erişememelerine, havalandırmadan faydalanamamalarına, aileleriyle ve yakınlarıyla iletişime geememelerine sebep olmuştur.

Karantina koşuşlarında kalan mahpuslara gazete, radyo, TV, kitap gibi ihtiyaçları verilmemiş, bilgiye erişim imkânları bu koşuşlarda iyiden iyiye sınırlandırılmıştır. Bu süreçte COVID-19 olan mahpusların sağlık durumlarına ilişkin ailelerine de bilgi verilmemiştir. Dışarıyla temasın devam edebilmesine yönelik herhangi bir destek programının olmaması, mahpusların süreçle ilgili endişelerini artırmış ve bu durum birçok mahpusun ruh sağlığını da olumsuz etkilemiştir.

Karantina koşuşu veya odaları olarak nitelendirilen mekânların koşulları hapishaneden hapishaneye değişmiştir. Bazı hapishanelerde bunlar için özel alanlar ayrılırken, bazı hapishanelerde ise kapasite yetersizliği, koğuş niteliğinde boş alanların bulunmaması sebebiyle görüş için kullanılan görüş kabinleri, sosyal aktiviteler için kullanılan atölyeler gibi COVID-19 ile işlevsizleşmiş yerler koşuşlara dönüştürülmüştür. Bu odaların koğuş yapısına göre tasarlanmaması, karantina koşuşuna dönüştürülürken havalandırma, tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçlara göre yeniden organize edilmemesi birçok soruna sebep olmuştur. Hızlıca koğuşa çevrilen bu alanlarda yatak, dolap, masa gibi eksiklikler de çok uzun süre çözülememiş, mahpuslar karantina sürelerini zaman zaman yerde yatarak geçirmiştir. Karantina koşuşlarının hijyenik olmaması, mahpusların yeterli ve düzenli temizlik malzemesine erişimlerinin olmaması koşulları daha da zorlaştırmıştır.

Pandeminin ilk aylarında açık hapishanelerin karantina koşuşunda kalan mahpuslar, ortak kullanım alanlarını, yemekhaneleri, tuvaletleri ve banyoyu diğer mahpuslarla birlikte kullanmışlardır. Pandeminin ortalarında yemekhanelerin ayrılması mahpuslar için bulaş riskini azaltsa da karantina koşuşuna gelen yemeklerin taşınması için kullanılan materyallerin temizliğinin koğuşta kalan kişiler tarafından yapılması bulaş riskini tekrar gündeme getirmiştir. Bu koşuşlarda tabak, atal ve kaşıkların yeterince temizlenmediği, temizliğin yalnızca sudan geçirilerek yapıldığı aktarılmıştır.

Kronik hastalıkları olan risk grubundaki mahpusların ile dışarıyla temas halinde olup karantina koğuşunda 14 gün kalması gereken mahpuslar aynı alanlarda tutulmuştur. Karantina koğuşlarındaki sirkülasyon ve farklı sürelerde koğuşa alınan mahpusların da süreye göre ayrıştırılmadan aynı alanda kalması diğer mahpusların karantina sürelerini de etkilemiş, bazı mahpuslar³⁸ uzun süre karantina koğuşlarından çıkamamasına neden olmuştur. Karantina koğuşlarının kalabalık olduğu ve sosyal mesafenin sağlanamadığı da birçok kez şikayet olarak aktarılmıştır.

Karantina koğuşlarında kalan mahpusların aktardığı önemli şikayetlerden bir diğeri de hapishanelerin revirlerinde görevli olan doktorların mahpusların durumlarını yeterince takip edememesi ve ateş ölçümü yapmakla yetinmeleridir. Mahpusların karantina koğuşlarında olmalarına ve belirti göstermelerine karşın herhangi bir testin yapılmadığı ve hastalık riskine dair önlem alınmadığı da aktarılmıştır.

Hastanelere sevk edilen mahpusların döndüklerinde 14 gün karantina koğuşunda kalmaları gerektiğinden, karantina koğuşlarının bulaş risklerinden ve uygun koşulların sağlanamamasından endişe eden mahpuslar hastaneye sevk başvurularını ertelediklerini belirtmişlerdir. Bu endişeler azaldığında ise sağlık sorunu yaşayan birçok mahpusun hastane sevk talepleri hapishane idareleri tarafından sürekli ertelenmiştir.

İzolasyon süreci mahpuslar kadar, dış dünyayla iletişim halinde olan infaz koruma memurlarını da kapsamıştır. Hapishanelerde bulunan infaz koruma memurlarının sayısındaki azalma karantina koğuşlarında kalan mahpusların ihtiyaçlarını ve salgın önlemlerini kendi başlarına almalarını gerekli kılmıştır.

Öne çıkan bir diğer sorun ise hastane sevkinden sonra karantina koğuşunda kalması gereken ve tek başına hayatını idame ettiremeyen mahpusların bireysel ihtiyaçlarını gideremeyecek olmalarıdır. Kaldıkları koğuşlarda ihtiyaçları koğuş arkadaşlarının desteğiyle giderilen mahpuslar karantina koğuşlarında bundan da yoksundur. Tek başına kalamayacaklarına dair ATK raporları olan hasta mahpuslar da karantina koğuşlarında tek tutulmuştur.³⁹ Ağır hasta mahpusların karantina koğuşlarında kaldıkları süre zarfında sağlık durumları daha da kötüleşmiş, buna rağmen hayatını tek başına idame ettiremeyecek ağır hasta mahpusların karantina koşullarına ilişkin ayrı bir düzenleme yapılmamıştır. Hastane dönüşü tek başına hayatını idame ettiremeyecek bazı hasta mahpuslar bu uygulama sebebiyle hastane sevklerini ertelemek zorunda kalmış, böylece sağlığa erişim hakları ihlal edilmiştir. Dönüşte tek kişi tutulmayı göze alan hasta mahpuslar ise havalandırmaya çıkarılmama veya havalandırmanın olmadığı ortamlarda tutulma gibi durumlarla karşılaşmış böylece karantina koşulları cezalarını daha da ağırlaştırmıştır.

³⁸ Bazı mahpuslar 45 gün boyunca karantina koğuşunda tutulduklarına ilişkin şikayetlerini iletmışlerdir: <https://cisst.org.tr/raporlar/hapishanelerden-gelen-koronavirus-covid-19-kaynakli-sikayetler-13-31-agustos/>

³⁹ Karantina koğuşlarında tutulan Mehmet Salih Filiz, Deniz Yıldırım ve Abdulsamet Durak isimli mahpusların durumları CİSST'in hazırladığı "Hapishanelerden Gelen Koronavirüs-19 Kaynaklı Şikayetler" raporlarında ve basın metinlerinde aktarılmış konu ile ilgili yetkililere 2020 yılı süresince çağrı yapılmıştır.

Isınma ve Aydınlatma

Mahpusların yaşamlarını sürdürmeye devam edecekleri alanların hapisanelerin bulunduğu yerin coğrafi koşulları ve iklim şartları gözetilerek oluşturulması ve yenilenmesi gerekir. COVID-19 salgınıyla beraber sosyal mesafenin sağlanması ve bulaş riskinin ortadan kaldırılması için koşulların yapısal durumlarının ve havalandırma sistemlerinin kritik önemde olduğu anlaşılmıştır.

Pandemi önlemleri kapsamında spor, sohbet ve atölye gibi etkinlikler iptal edilirken mahpusların havalandırma süreleri artırılmamış, bazı hapisanelerde idarenin inisiyatifine göre havalandırma kapıları geç açılıp erken kapatılmıştır. Havalandırma alanlarının yasa da belirtilen sürelerde azami ölçüde kullanılmaması hem mahpusların hareket alanını kısıtlamış hem de kapasitesinin üstünde mahpus barındıran koşulların yeterince havalandırılmamasına sebep olmuştur. Koşulların içinde yer alan pencerelerin sayıca az olması da hava dolaşımını asgariye indirmiştir. Bu koşullar altında bir kişinin pozitif olması halinde tüm koğuşun hasta olması kaçınılmaz olmuştur. Pencerelerin yeterince büyük olmaması, yeterli gün ışığından faydalanamamak da aktarılan şikayetler arasındadır. Isının değişkenlik gösterdiği, sis veya nem gibi farklı hava değişimlerinin yaşandığı dönemler havalandırma alanlarının açık bırakılmaması veya sürekli kapatılması temiz havaya erişimi engellemiştir. Bazı hapisanelerde pencerelerin mahpuslar tarafından açılmaması için sabitlendiği üzerine şikayetler de gelmiştir.

Hijyen

Hapisanelerin genel yapısı ve koğuş sistemi sebebiyle kişisel hijyenin sürekli sağlanması ve korunması zordur. Kapasitenin yüksek olduğu ve mevcut kapasitenin giriş çıkışlarla sürekli değiştiği kurumlarda salgının yayılması için elverişli bir ortam oluşur.

Salgınla birlikte hapisanelerin ve koğuşların dezenfekte edilmesine, mahpusların ve hapisane çalışanlarının kullandığı ortak alanlarda gerekli hijyen önlemlerinin alınmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Fakat bu çalışmalar her hapisanede aynı düzeyde uygulanmamış, gerekli denetim mekanizmasının oluşturulmaması, uygulamaların hapisaneden hapisaneye değişmesine neden olmuştur. Mahpusların aktardıkları şikayetleri hapisanelerdeki genel hijyen tedbirleri, mahpusların kişisel hijyenlerini sağlamada karşılaştıkları sorunlar ve temizlik ürünlerine ulaşırken yaşanan engeller başlıklarıyla sıralamak mümkündür.

Bakanlık yapmış olduğu açıklamalarda ortak kullanım alanlarının ve araçların düzenli dezenfekte edildiğini duyurmuştur. Mahpuslardan gelen aktarımlarda dezenfekte işlemlerinin salgının başında belirli sıklıkta gerçekleştiği, salgının ortalarında ise bu aralıkların değişkenlik gösterdiği belirtilmiştir. Açık hapisanelerde idari alanların dezenfekte edildiği, mahpusların kullandığı ortak alanlarda bu işlemlerin yapılmadığı iletilmiştir. Mahpuslardan edindiğimiz bilgilerden bir diğeri de koşulların temizliğinin çoğunlukla o koşullarda kalan mahpuslar tarafından yapıldığıdır. Hapisanelerin diğer alanlarında yapılan dezenfeksiyon işlemleri koşulların iç temizliği için yapılmamıştır. Koğuş içinde gerekli hijyen önlemlerini almak ve koğuş temizliğini yapmak mahpusların gösterdikleri bireysel çabayla ilerlemiştir. Temizlik algısının mahpustan mahpusa değiştiği düşünüldüğünde

hijyenin sürekli sağlanmasına ve mahpusların hastalıklardan korunmasına yönelik belirli bir yöntem belirlenmediği söylenebilir.

Bu dönemde mahpusların koğuşlardaki ortak alanları temiz tutabilmesi için temizlik malzemelerine düzenli erişebilmeleri fazlasıyla önem kazanmıştır. Mahpusların bu malzemeleri kantinden ücretini ödeyerek temin ettikleri düşünüldüğünde ekonomik durumu iyi olmayan mahpusların yeterli malzemeye erişiminin imkânsızlaşacağını tahmin etmek zor değildir. Öncelikli olarak salgın gibi olağanüstü durumlarda hapisane idarelerinin, mahpuslar arası herhangi bir ayırım gözetmeden temizlik malzemelerini dağıtmaları gerekmektedir.

Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kurallarının (Nelson Mandela Kuralları, 2015) 18. Maddesinde⁴⁰ bu durum şöyle açıklanmıştır: “Mahpusların kendilerini temiz tutmaları zorunludur ve bu amaçla kendilerine sağlıkları ve temizlikleri için gerekli su ve tuvalet malzemesi sağlanır. Mahpusların özsaygılarına uygun bir dış görünümü sürdürebilmeleri amacıyla, saç ve sakalların uygun şekilde bakımı için gerekli araçlar sağlanır ve erkekler düzenli tıraş olabilmelidir.” Bu malzemelere erişememekten kaynaklı yaşanacak sorunlar için mahpuslara temizlik ve hijyen malzemelerinin ücretsiz sağlanması, dağıtımın tüm mahpusları kapsayacak şekilde eşit ve sürdürülebilir olarak devam edebilmesi için de gerekli düzenlemelerin mevzuata girmesi önemlidir.⁴¹

CTE'nin yayınladığı Kovid-19 Pandemi Sürecinde Ceza İnfaz Kurumları –II⁴² açıklamasında: “Ceza infaz kurumlarında bulunan tüm tutuklu ve hükümlülere yeteri kadar ücretsiz temizlik ve hijyen malzemesi dağıtılmakta, ayrıca (oda veya koğuşlarından dışarı çıkmaları gerektiğinde kullanmaları için) ücretsiz maske ve eldiven temin edilmektedir” denmiştir. Fakat mahpuslardan gelen şikayetler, bu ürünlere erişim konusunda herhangi bir netliğin olmadığını göstermektedir.

Maddi durumları yetersiz olan mahpuslar ücretsiz sabun, temizlik malzemeleri, maske ve eldivene erişemediklerini, infaz koruma memurlarına dezenfektan sağlanırken içinde yanıcı madde olduğu gerekçesiyle bu ürünlerin kendilerine sağlanmadığını aktarmışlardır. Kişisel hijyenlerini sağlayabilmek için gerekli temizlik malzemelerinin ücretlerini ödeyerek kantinlerden satın alan mahpuslar, ürünlerin fiyatlarının yüksekliğinden dolayı bu ürünlere sürekli erişimin kendilerini maddi olarak zorladığını belirtmişlerdir. Mahpuslar, bakanlığın açıklamalarından sonra malzemelere ücretsiz erişebilmek için başvurular yapsalar da ürünlere erişemediklerini veya sağlanan ürünlerin günlük ihtiyacı karşılayacak miktarda olmadığını aktarmışlardır. Örneğin, açık hapisanelerden gelen başvurularda çalışan mahpuslara günlük olarak yalnızca bir maske dağıtıldığı aktarılmıştır.

⁴⁰ <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/nelson-mandela-kurallari-mahpuslara-muameleye-dair-birlesmis-milletler-asgari-standart-kurallari-turkce.pdf> Erişim Tarihi: 12.01.2021

⁴¹ Bu kapsamda koordinasyonunu Çağdaş Hukukçular Derneği, Hak İnisyatifi, İstanbul Diş Hekimleri Odası, İstanbul Tabip Odası, İnsan Hakları Derneği, Özgürlük İçin Hukukçular Derneği, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı ile birlikte üstlendiğimiz “Hapishanelerde Ücretsiz Temizlik Kiti” kampanyasını başlattık. Aralık ayında sivil toplum örgütleri ve meslek odalarının imzasına açarak bir basın metni kaleme aldık: https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/mahpuslar-in-temizlik-maddelerine-erisimleri/ Erişim Tarihi: 15.07.2021

⁴² <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/kovid-19-pandemi-surecinde-ceza-infaz-kurumlari08112020080948> Erişim Tarihi: 22.08.2021

Mahpuslar aktarımlarında ücretsiz malzemelerin bazı koşullara verilirken bazılarında verilmediğini belirtmişlerdir. Buradaki kapsamın ne olduğu, hangi ürünlerin hangi koşullara hangi durumlar gözetilerek ücretsiz verildiği, talep eden tüm mahpuslara bu ürünlerin neden verilmediği bilinmemektedir.

Mahpuslar salgın döneminde hapisane çalışanları arasında en çok infaz koruma memurlarıyla iletişim halinde olmuştur. CTE'nin pandemi önlemleri kapsamında⁴³ 1 Nisan 2020 tarihinden itibaren infaz koruma memurlarına izolasyon uygulanmıştır. 10 Haziran 2020 tarihinden itibaren "Yeni Normale Geçiş" ile birlikte İKM'ler misafirhanelerde kalmak yerine evlerinde izolasyonlarını sürdürmüşler ve PCR testlerini kendileri uygulamaya başlamışlardır. İnfaz koruma memurları salgının ilk aylarında yalnızca günde bir kez ayakta tek sıra halinde sayım yapmış, koşu içi aramalar azaltılmış ve mahpuslarla temas mümkün mertebe asgariye indirilmiştir.

Salgının ilerleyen dönemlerinde ise infaz koruma memurlarının aldığı önlemlerin azaldığı, her zaman maske takmadıkları, sosyal mesafeye dikkat etmedikleri, hijyen konusunda bireysel tutumların belirleyici olduğu ve denetlenmedikleri belirtilmiştir. 2020 yılının sonlarına doğru gelen şikayetlerde infaz koruma memurlarının sosyal mesafe kurallarına uymadan kalabalık gruplar halinde ve sıklıkla üst ve koşu araması yaptıkları, mahpusların kişisel malzemeleri ile çöplerini aynı eldivenlerle karıştırdıkları aktarılmıştır.

Tuvalet – Banyo

Salgınla beraber kişisel hijyenin düzenli sağlanabilmesi için hijyen ürünlerine sürekli erişebilmek fazlasıyla önem kazanmıştır. Koşu içinde ortak kullanım alanlarından biri olan tuvalet ve banyonun mahpusların ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde iyileştirilmesi gerekliliği ortadadır. Bu dönemde mahpuslar, lavabo sayısının yetersiz olduğunu, tuvalet ve banyolarda yeterli hijyen malzemesi olmadığı için kişisel hijyenlerini sağlayamadıklarını, kalabalık koşullarda bu alanların sürekli temizlenmesinin zor olması sebebiyle bulaş riskinin artmasından endişe ettiklerini aktarmışlardır. Salgın döneminde koşullarda suların sık sık kesilmesi, sıcak suyun sınırlı zamanlarda verilmesi ve suların kirliliği de mahpusların temiz suya erişim hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

Yemek

COVID-19'un vücudun savunma mekanizmasını etkilediği, virüsün etkilerinin azaltılması için bağışıklık sisteminin korunması ve güçlendirilmesi gerektiği uzmanlar tarafından pek çok kez dile getirilmiştir.⁴⁴ Hapishaneler gibi kapalı kurumlarda kalan kişilerin salgın dönemlerinde dışarıdaki insanlara göre daha fazla risk altında olmaları iyi beslenmeyi daha önemli hale getirmiştir. Yeterli, dengeli ve sağlıklı besine erişebilmek tüm mahpusların hakkıdır. Hapishanelerdeki günlük 8,5 TL olarak belirlenen iاشة bedelleri⁴⁵ ise mahpusların saydığımız nitelikte besine

⁴³ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-kovid-19-pandemi-surecine-dair-kamuoyu-aciklama-si17062020045113> Erişim Tarihi: 19.06.2021

⁴⁴ https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/hapishanelerde-mahpuslar-icin-ayrilan-iase-bedelleri-derhal-artirilsin-sagliga-erisimleri-nin-onundeki-engeller-kaldirilsin/ Erişim Tarihi: 29.01.2021

⁴⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=9568&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 21.01.2021

erişebilmelerini zorlaştırmaktadır. CTE'nin yapmış olduğu ilk açıklamada iâşe bedelinin artırılacağı belirtilmiş, günlük iâşe bedeli 10 TL, hamile ve yanında çocuğu olan kadın mahpuslar için ise 18 TL olarak açıklanmıştır. Fakat bu artışa gıda enflasyonu eklenmemiş ve ayrıca iâşe bedeli güncellenmemiştir.⁴⁶ 2020 yılında gıda enflasyonu ile beraber iâşe bedellerinin artırılmaması da sivil toplum örgütleri tarafından eleştirilmiştir.⁴⁷ Eleştirilen bir diğer konu, iâşe yönetmeliğinde belirtilen iâşe meblağının hesaplanmasındaki usul ve esaslara ilişkindir. Yönetmelikte iâşe meblağının öğünlerin gramaj ve kalori miktarına göre ilgili kurum müdürlükleri tarafından tespit edileceği belirtilmiştir. Bu durum da sağlık sorunu olan mahpuslar ile özel beslenme rejimini tercih eden mahpusların taleplerinin müdürlüklerin keyfiyetine bırakılmasına sebebiyet verebilmektedir. Beslenme miktarı, gramaj ve kalori hesabı gibi konuların hapishanelerden hapishaneye değişen uygulamalara dönüşmesinin farklı sağlık sorunlarına da sebebiyet vermesi muhtemeldir. Ayrıca pandemi döneminde mahpusların beslenme programlarının vitamin ve mineral ihtiyaçlarını da önceliklendirerek güncellenmesi gerekirken bu ihtiyaçlar da gözötilmemiştir.

Mahpuslar, hapishane tarafından üç öğün dağıtılan yemeklerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte olmadığını, dönemsel olarak bu miktarın iki öğüne veya öğünlerde verilen üç çeşit yemeğin iki çeşide düşürüldüğünü belirtmişlerdir. Yukarıda da belirtilen gıda enflasyonuna yönelik iâşe miktarının yükseltilmemesi karbonhidrat ağırlıklı yemeklerin miktarını artırırken porsiyonlardaki et ve sebzenin oranının azalmasına sebep olmuştur. Mahpuslar, kantinler aracılığıyla ücretini ödeyerek gıdaya erişebilseler de vitamin gibi bağışıklıklarını güçlendirecek takviyeleri alamadıklarını belirtmişlerdir. İç kantinden alınan ürünlerin ücretlerinin mahpusları maddi olarak zorlaması sebebiyle de bu ürünlere sürekli olarak erişilememiştir. Pandeminin ilk aylarında kantine gelen sebze ve meyvelerin erkenden tükendiği, yine bu dönemde bazı hapishane idarelerinin virüs taşıma ihtimali sebebiyle taze sebze ve meyvelerin kantine gelişini durdurduğu aktarılmıştır. Dış kantinden ürünlere erişmek ise bu dönemde çok daha zorlaşmış ve mahpusların dış kantin talepleri karşılanmamıştır.

Açık hapishanelerde yemekhanelerde çalışan ve yemek yapan mahpusların COVID-19 izni sebebiyle izne ayrılması, yemeklerin içeriğini de etkilemiş, kapalı ve açık hapishanelerde kalan mahpuslar yemeklerin tadının kötüleştiğini aktarmışlardır. Açık hapishanede kalan mahpuslar tarafından kantinlerin belirli zamanlarda açıldığı, sınırlı sürede ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan mahpusların kantin önünde uzun sıralar halinde bekledikleri ve sosyal mesafenin sürekli ihlal edildiği aktarılmıştır. Pandemide açık hapishanelerdeki yemekhaneler için gerekli salgın önlemleri alınmamış, mahpuslar bu alanlarda yemek yemişlerdir. Ortak kullanım alanı olan yemekhanelerde salgın kaynaklı şikayetler de artmıştır. Yemekhanelerde hijyenin ve sosyal mesafenin sağlanamadığı, yemeklerin sınırlı verildiği, kalitesiz olduğu, ekmeklerin gramajının düşürüldüğü, bazı dönemlerde konserve ürünlerinin ve hazır çorbaların verildiği iletilmiştir.

⁴⁶ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/7> Erişim Tarihi: 22.03.2021

⁴⁷ https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/hapishanelerde-mahpuslar-icin-ayrilan-iase-bedelleri-derhal-artirilsin-sagliga-erisimleri-nin-onundeki-engeller-kaldirilsin/ Erişim Tarihi: 29.01.2021

Aktarılan bir diğerk problem ise sağlık sorunu yaşayan mahpusların beslenme biçimlerine uygun yemeklere erişemediklerine dairdir. Genel yemeklerde yaşanan sorunlar özel beslenme ihtiyacı olan mahpusların durumunu daha da kronikleştirmiştir.⁴⁸ Diyet yemekler sağlanmamış, diyet yemek veren hapishaneler ise farklılaşan hastalıkları dikkate almadan tek tip diyet yemek vermişlerdir. Bu şikayetlere ek olarak, Ramazan ayıyla birlikte oruē tutmayan mahpuslara iftar ve sahur dışında yemek verilmemiş, oruē tutan mahpuslara da yeterli besin sağlanmamıştır.

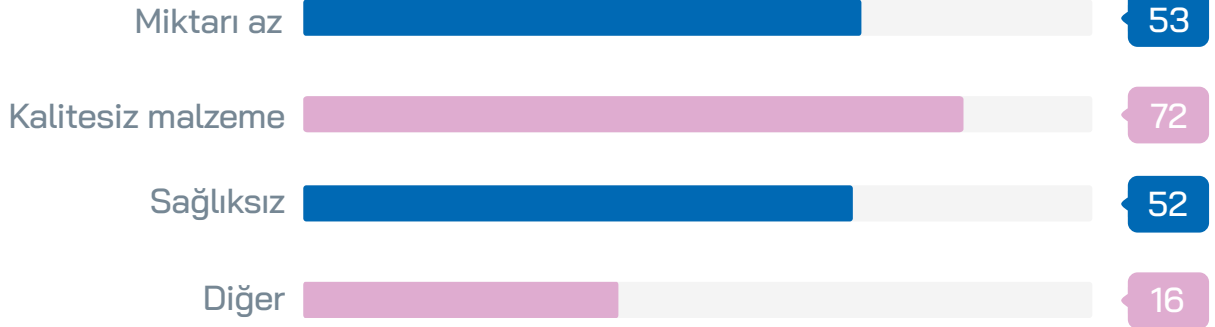
Yatak - Yastık

Pandemiyle birlikte hijyen gerekliliğinin kapsamı mahpusların hapishanelerde kullandıkları tüm ürünleri içerecek şekilde genişlemiştir. Yatak ve yastıkların belirli aralıklarla gerekli hijyen önlemleri alınarak değiştirilmemesi sorunlara sebep olmuştur. Mahpuslar tarafından bu süreçte yorgan, yastık, çarşaf ve nevresim gibi eşyaların altı ayda bir değiştirildiği, değiştirildiğinde de herhangi bir dezenfeksiyon işlemi yapılmadan kendilerine verildiği aktarılmıştır. Bazı dönemlerde hapishanelerde görülen uyuz salgını pandemide de ortaya çıkmış, bu durum hapishane koşullarını da doğrudan etkilemiştir. Uyuz salgınlarının görüldüğü hapishanelerde mahpuslara yeni ve temiz eşya verilmemiş, bu ürünler dönemsel olarak tedarik edilmemiştir. Mahpuslar bu malzemelerin temizliğinden bireysel olarak sorumlu olmuşlardır.

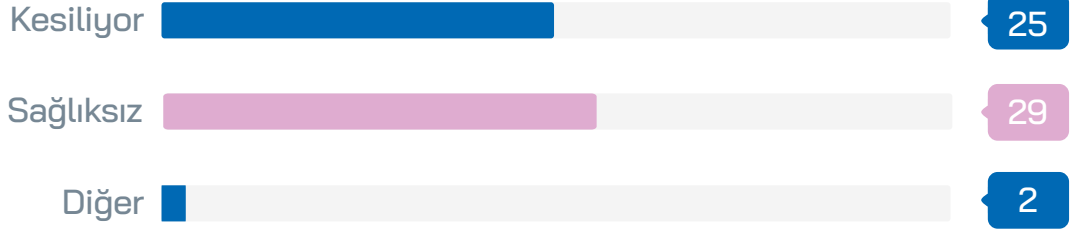
⁴⁸ Bu şikayetlere ek olarak besin zehirlenme vakaları görülmüştür: <https://gazetekarinca.com/2020/05/alti-tutuklu-kadin-yedikleri-yemekten-zehirlendi/> Erişim Tarihi: 15.02.2021

Hapishanelerin İç Yapısı ve Sorunlar*

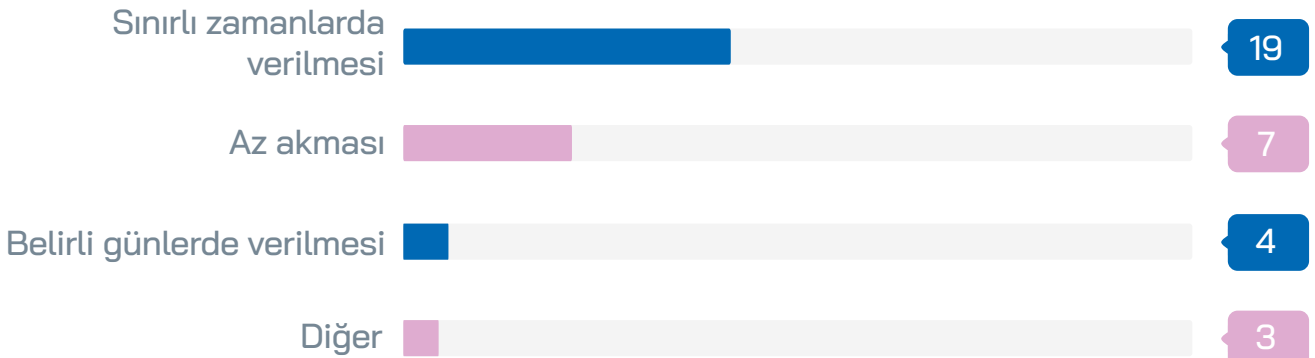
Yemeklere İlişkin Şikayetler (300 vakanın 104'ü bu soruya cevap vermiştir) 104

Temiz Suya İlişkin Şikayetler (300 vakanın 42'si bu soruya cevap vermiştir) 42

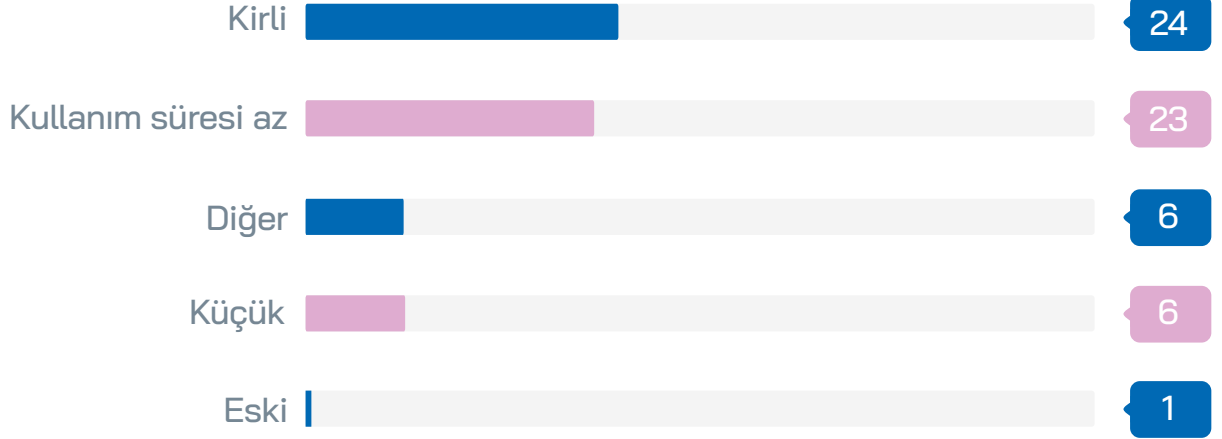

Sıcak Suya İlişkin Şikayetler (300 vakanın 26'sı bu soruya cevap vermiştir) 26

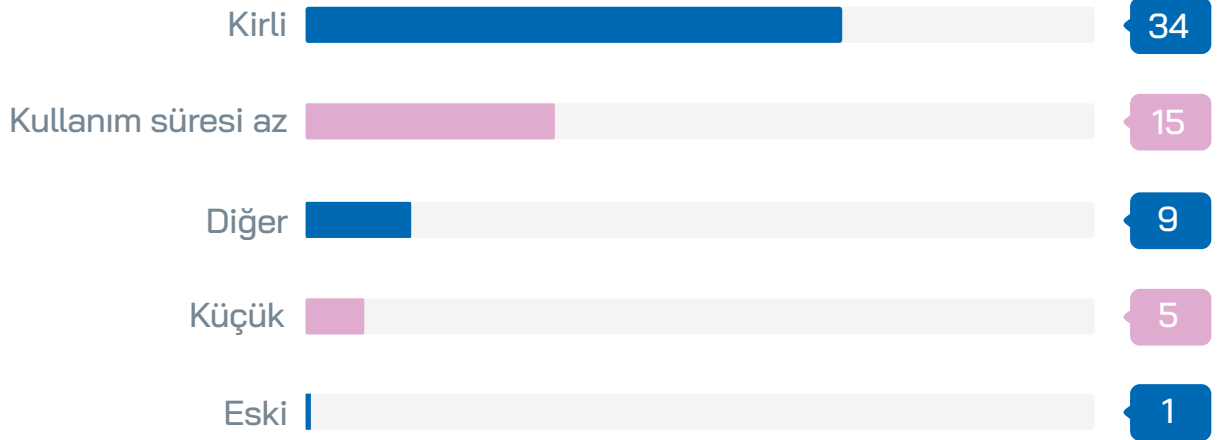

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

Banyoya İlişkin Şikayetler (300 vakanın 46'sı bu soruya cevap vermiştir) 46

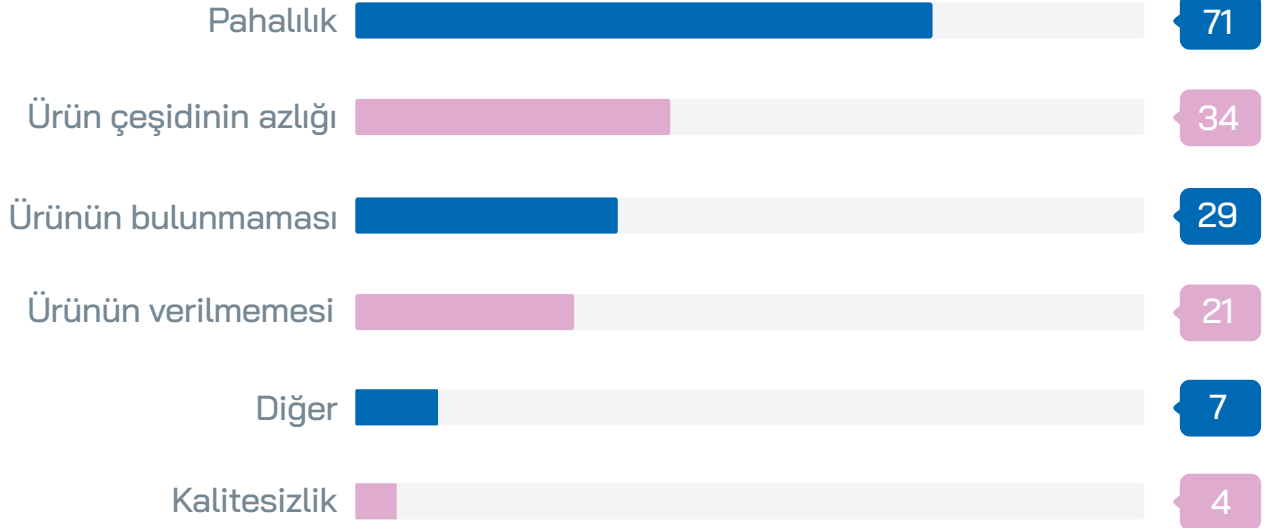

Tuvalete İlişkin Şikayetler (300 vakanın 44'ü bu soruya cevap vermiştir) 44

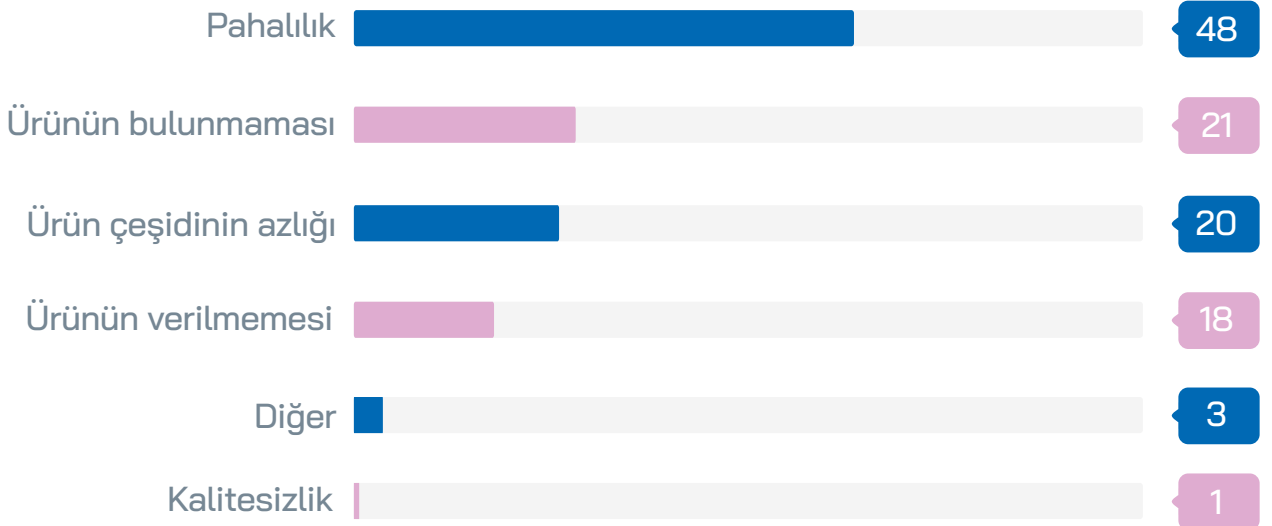

Verilen Eşyalara İlişkin Şikayetler (yatak, dolap, masa vs.) 68

İç Kantine İlişkin Yaşadığı Sorunlar 91
(300 vakanın 91'i bu soruya cevap vermiştir)

Dış Kantine İlişkin Yaşadığı Sorunlar 46
(300 vakanın 56'sı bu soruya cevap vermiştir)

Hak İhlalleri

4.1 Dış Dünya ile İletişim

Sevk

Mahpuslar kendi istekleriyle başka hapisanelere sevk talep ettiklerinde tüm koşulları sağlamalarına rağmen kendilerine olumlu çok az geri dönüş yapıldığından CİSST'in 2019 yıllık raporunda bahsedilmişti. Salgınla beraber CTE'nin yayınladığı COVID-19 önlemleri kapsamında 14 Mart 2020 tarihi itibarıyla zorunlu haller dışında hapisaneler arasındaki tüm sevkler durdurulmuştur. Mahpuslardan gelen bilgilere göre Temmuz ve Ağustos aylarında farklı hapisanelerde sevk başvurularının aktif olarak işleme alındığı belirtilse de bu durumla ilgili CTE'nin sitesinde sevk başvurularının yapılabildiğine ilişkin bir bilgilendirme yapılmamıştır.

Aile ve mahpus yakınlarının mahpusları ziyaret etmek için uzun yollar gelmek zorunda olması ve yolculuk süresince COVID-19 kaynaklı karşılaşacakları riskler düşünüldüğünde bu ziyaretlerin asgariye indiğini söylemek mümkündür. Hasta ve yaşlı mahpus yakınları bu ziyaretleri sürekli gerçekleştirememiş, mahpuslar da ailelerinin yaşadıkları şehirlerdeki hapisanelere sevk olmak istemişlerdir. Bu sevk taleplerine ek olarak, kötü muamele ve psikolojik baskıya maruz kalmaları sebebiyle yapılan sevk başvuruları bile işleme alınmamıştır.

İsteğe bağlı sevk başvuruları farklı gerekçelerle olumsuz sonuçlanan mahpusların talepleri dışında gerçekleştirilen zorunlu sevk uygulaması ise pandemide de devam etmiştir. 2019 CİSST yıllık raporunda da bahsedildiği gibi OHAL ile başlayan ve sonrasında da devam eden, özellikle Kürt siyasi mahpuslara yönelik kötü muamele ve ayırmacıların aracı haline gelen zorunlu sevkler bu dönemde de uygulanmıştır.

Çıplak Arama

Mahpuslar geçtiğimiz senelerde bir hapisaneden başka hapisaneye kendi istekleri üzerine veya zorunlu olarak sevk edildiklerinde hapisaneye ilk kabul aşamasında kendilerine çıplak arama dayatıldığını aktarmışlardır. 2020 yılında da Hakların Demokratik Partisi (HDP) Kocaeli Milletvekili ve İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Üyesi Ömer Gergerlioğlu'nun kendisine aktarılan çıplak arama şikayetiyle hapisanelerdeki çıplak arama uygulaması gündemleştirilmiştir.⁴⁹ CTE, bu tartışmaların ardından 21 Aralık 2020 tarihinde "Ceza İnfaz Kurumlarında Uygulanan Arama Prosedürüne İlişkin Basın Açıklaması" yayınlamıştır.⁵⁰ Bu açıklamada 5275 sayılı Kanunun 36'ncı maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza Güvenlik Tedbirlerinin İnfaz Hakkında Yönetmelik'in 34'üncü maddesi ile bu kanunun 83 ve 116'ncı maddelerinde yer alan "hükümlünün üzerinde kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde, çıplak olarak veya beden çukurlarında aşağıda belirtilen usullere göre arama yapılabilir" ifadesi ile çıplak arama yapılabileceği belirtilmiştir.

⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=IRrCszZbtLg> Erişim Tarihi: 18.02.2021

⁵⁰ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-uygulanan-arama-prosedurune-iliskin-basin-aciklama-si21122020050818> Erişim Tarihi: 25.01.2021

Aramalarda “makul şüphesinin” nasıl oluştuğu ve hangi durumlarda şüphesinin “makul” sayılacağı tanımlanmamış ve yoruma açık bırakılmıştır. Bu durum, olası aramaların keyfi şekilde ve rutin bir uygulama olarak tanımlanmasının önünü açmıştır. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Yönetmeliğin 34. Maddesinde⁵¹ çıplak aramanın hangi koşullarda nasıl yapılacağı tanımlanmış olsa da, bu uygulamanın keyfiyeti hapisanelerdeki çıplak arama vakaları kamuoyuna yansımış ve gündemde uzun süre yer almıştır. 2020 yılında da çıplak arama ve sonrasında yaşanan fiziksel ve psikolojik şiddete dair aktarılan şikayetler olmuştur. Gözaltı merkezlerinde ve hapisanelerde gündeme gelen çıplak arama iddialarına ilişkin Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı bu paylaşımlarda bulunan kişiler hakkında re’sen soruşturma başlattığını açıklamıştır.⁵²

İfade Özgürlüğü

COVID-19 kapsamında alınan önlemler, mahpusların ifade özgürlüğü temelli haklarını da kısıtlamıştır. Pandemide mahpusların dış dünya ile iletişimlerini sağlayan mektup ve telefon gibi araçlara getirilen sınırlamalar, önceki yıllara karşılaştırıldığında daha da artmıştır.

Görüş ve Telefona Getirilen Kısıtlamalar

Mahpusların zaten az olan dış dünya ile iletişimleri, 2020 yılında salgınla birlikte daha da azalmıştır. Salgının ilk aylarındaki COVID-19 önlemleri kapsamında mahpusların aileleriyle yüz yüze veya telefonla iletişimleri askıya alınmış, ailelerinin durumundan haber alamamak mahpusların kaygılarını daha da artırmıştır. Aileler de hapisanelerde kalan yakınlarının sağlık durumlarını bu kısıtlamalar sebebiyle takip edememişlerdir.

Salgının ilk aylarında şehirlerarası seyahatlerin yasaklanması, yasakların askıya alındığı dönemde de bulaş risklerinden doğan endişe sebebiyle hasta ve yaşlı mahpus yakınlarının hapisane görüşüne gidememeleri mahpusları olumsuz etkilemiştir. Görüşlerin gerçekleştiği sürelerde mahpus yakınlarına bu görüşlerin nasıl bir ortamda gerçekleştirileceğine, görüşten önce sorumlu oldukları ve kendilerinden istenen belgelerin neler olacağına ve görüş alanlarında alınan yeni önlemlere ilişkin bilgilendirme yapılmamış, bu bilgilendirme CTE’nin sitelerinden de duyurulmamıştır.

“Yeni Normale Geçiş Programı” kapsamında Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında mahpusların kapalı görüş gerçekleştirmeleri sağlanmış, mahpuslar bu durumdan psikolojik olarak olumlu etkilendiklerini aktarmışlardır. Bu görüşler, aileden yalnızca iki kişiyle sınırlandırılmış arkadaş görüşleri yapılamamıştır. 2020 yılı içerisinde açık görüş gerçekleştirilmemiştir.

Mahpus yakınları için ayrılan bekleme alanları her hapisanede COVID-19 önlemlerine riayet edilerek düzenlenmemiştir. Bu süreçte yalnızca mahpuslar değil ziyarete gelen mahpus yakınları da hapisanelerde kalabalık, havasız salonlarda bekletilmiş, görüş sürelerine kadar hapisane dışında açık alanlarda beklemek isteyen mahpus yakınlarının talepleri göz ardı edilmiştir. Bu durum mahpus yakınlarının bulaş riskiyle ilgili kaygılarını artırmıştır.

⁵¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.2324.pdf> Erişim Tarihi: 22.02.2021

⁵² <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/23-aralik-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> Erişim Tarihi: 28.04.2021

Bekledikleri yerlerde zaman zaman suların kesik olması hijyenin yeterince sağlanamamasına sebep olmuştur. Bir diğer problem de, görüş kabinlerinin görüş öncesinde ve sonrasında dezenfekte edilmesi sebebiyle 1 saat sürmesi gereken görüşlerin 35-40 dakika yaptırılmasıdır. Tüm riskler alındıktan sonra mahpus görüşü için farklı şehirlerden gelen ailelerin, görüş sürelerinin beklenen zamandan az olması iki tarafı da psikolojik olarak etkilemiştir.

Mart ayında alınan salgın önlemleri ile beraber kapalı görüşlerin durdurulmasıyla 10 dakika olan telefon hakkı 20 dakikaya çıkartılmış ve görüş yapamamaktan kaynaklanan mağduriyet bu düzenlemeyle giderilmeye çalışılmıştır. Düzenlemenin hapisneden hapishaneye geçtiği, haftada bir veya iki kere olmak üzere toplamda 20 dakika yaptırıldığı ve bu konuşmanın yalnızca tek bir kişiyle gerçekleştirildiği mahpuslar tarafından aktarılmıştır. Telefon hakkı sağlanan mahpuslar telefonlarının İKM'ler tarafından dinlendiğini, bu sebeple hapisnede yaşadıkları sorunları ve ilgili şikayetlerini ailelerine anlatamadıklarını iletmışlerdir.

Mahpusların aktardığı bir diğer şikayet de, açık hapishanelerdeki telefon sayısının yeterli olmamasından kaynaklı telefon sıralarının uzamasıdır. Telefon görüşmesi yapan mahpuslara zaman zaman maske verilmediği, talep etseler de maskeye erişemedikleri aktarılmıştır.

Mektup Kısıtlaması

Mahpusların dışarıyla iletişim kurduğu önemli araçlardan biri de mektuptur. Şikayetlerini sivil toplum örgütlerine mektuplar aracılığıyla ulaştırabilen mahpuslar, bu haklarının kısıtlanması veya engellenmesi durumunda sorunlarını ve karşılaştıkları ihlalleri aktaramazlar. Salgının ilk aylarında virüsün kâğıt ve ambalajlar üzerinden yayıldığına ilişkin bilgiler, mektupların belirli sürelerde havalandırılmasına ve bekletilmesine sebep olmuş, mahpusların gönderdikleri mektuplar ile kendilerine gelen mektuplar depolarda bekletilmiştir. Depoda bekletilen mektupların koğuşlara dağıtılma süreleri hapisneden hapishaneye değişkenlik göstermiş, mektupların bir ay bekletildiği bile olmuştur.

Mektuplarla şikayetlerini aktarmak isteyen mahpusların mektuplarının sansürlendiği belirtilmiştir. Yoğunlaşan şikayetlerden bir diğeri de mahpusların gönderdiği ve mahpuslara gönderilen mektuplara gerekçe gösterilmeden el konulmasıdır. APS ile gönderilmeyen mektupların üzerinde takip numarasının bulunmaması mektupların sık sık kaybolmasına sebep olmuş ve mahpuslar mektuplarının akıbetlerini öğrenememişlerdir. Mektupların iade koçanları da mahpuslara verilmemiştir. Mahpusların yazdığı Kürtçe mektuplar ve kendilerine yazılan Kürtçe mektuplar da bu süreçte gerekçesiz olarak verilmemiştir.

Sürelî - Süresiz Yayın Kısıtlaması

Mahpusların sürelî ve süresiz yayınlara erişebilmesinin ilk koşulu, yayınlara Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınan ISBN-ISSN'e sahip olmasıdır. Bu numaralar alınmış olsa da, kitapların kabul edilebilmesi için haklarında

toplatma ve yasaklama kararı olmaması gerekir.⁵³

2019 yılında CİSST'in hazırladığı yıllık raporda da bahsedildiği gibi 5275 sayılı Kanunun 62. Maddesinde⁵⁴ "kurum güvenliğini tehlikeye düşürme" ibaresinin hapisane idaresine geniş yetki alanı verdiği ve dışarıda yasaklanma kararı verilmeyen birçok kitabın bu sebeplerden keyfi olarak hapishanelere alınmadığı görülmüştür. 14.04.2020 tarihinde İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında yayınlanan 7242 sayılı "Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"⁵⁵ da değişikliğe gidilmiştir. 5275 sayılı kanunun süreli ve süresiz yayınları kapsayan 62. Maddesi, "Kurum disiplinini, düzenini veya güvenliğini bozan ya da tehlikeye düşüren, hükümlülerin iyileştirilmesi amacına ulaşmayı zorlaştıran yahut müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayın hükümlüye verilmez" maddesiyle değiştirilmiştir. Var olan muğlak tanımlara ek olarak kurum disiplini, düzeni ve güvenliği kavramları eklenerek bu madde daha da muğlaklaştırılmış, bu belirsizlik birtakım keyfi engellerin önünü açmıştır. 2019 yılında olduğu gibi 2020 yılında da toplatma kararı olmayan birçok gazete, kitap ve dergi mahpusların taleplerine rağmen kendilerine verilmemiştir.

Görüş esnasında ve dışarıdan posta yoluyla gelen yayınların Eğitim Kurul kararıyla⁵⁷ kişilere verilmemesinden ve mahpusların yanlarında bulundurabilecekleri kitap sayısına getirilen sınırlamalardan⁵⁸ kaynaklı şikayetler bu sene de öne çıkmıştır. Kitaba erişebilmenin koşulu olarak mahpusların buldukları şehirlerdeki kitapevlerinden kurum müdürünün izin verdiği, ücretlerini kendilerinin ödedikleri kitapları alması gösterilmiş ve doğum günü gibi özel tarihlerde hediye kitap kabul edileceği belirtilmiştir.

Aileleri ve yakınları tarafından mahpuslara gönderilen kitaplar sayı sınırını aştığında depolarda tutulmuştur. Salgın döneminde depolarda tutulan kitapların değişiminde gecikmeler yaşanmıştır. COVID-19 önlemleri kapsamında kütüphaneye çıkarılmayan mahpusların kitaba erişimleri de kısıtlanmıştır. Ayrıca bu durum fotokopi haklarından faydalanamamalarına sebep olmuştur.

Mahpusların bu dönemde yeni yasal değişikliklerle ilgili bilgi alamamaları, mektup ve görüş yoluyla bilgiye erişememeleri ve yasal değişiklikleri takip edememeleri sebebiyle talep eden mahpuslara CİSST'in hazırladığı *Mahpus Hakları El Kitabı*⁵⁹ gönderilmiş fakat bu kitap birçok hapisanede farklı gerekçelerle mahpuslara verilmemiştir.

⁵³ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> Erişim Tarihi: 27.02.2021

⁵⁴ A.g.e.

⁵⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200415-16.htm> Erişim Tarihi: 27.02.2021

⁵⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf> Erişim Tarihi: 27.02.2021

⁵⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/04/20060406-1.htm> Erişim Tarihi: 27.02.2021

⁵⁸ Kitap sayısını da içeren konuyla ilgili Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na yapılan başvurunun kurul kararı: https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2019/10/1571992289.pdf Erişim Tarihi: 30.07.2021

⁵⁹ https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2021/01/mahpus_haklari_elkitab_i_2020_internet.pdf Erişim Tarihi: 27.08.2021

Basın İlan Kurumu aracılığıyla resmi ilan ve reklam yayınlama hakkı bulunmayan gazeteler hapisanelere kabul edilmemiştir. Mahpuslar ancak dergilere abone olmaları ve ücretlerini ödemeleri durumunda bu yayınlara ulaşabilmiştir.

Radyo ve TV

Mahpusların COVID-19'la ilgili gelişmeleri güncel olarak takip edebilecekleri en önemli iletişim kanalları TV ve radyolardı. Fakat bu dönemde mahpusların ücret ödeyerek aldıkları radyolara el konulduğu, A.M. bandına erişimin engellendiği ve haber alma hakkının asgariye indiği aktarılmıştır. Türkiye'de yayın yasağı olmayan ve anaakım sayılabacak birçok TV kanalı da 2019 yılında olduğu gibi merkezi yayın sisteminden çıkarılmış ve mahpusların bu kanalları izlemesi engellenmiştir.

Dilekçe Kısıtlaması

Mahpuslar şikayetlerini ve yaşadıkları ihlalleri idari mercilere dilekçe yoluyla aktarırlar. Mahpusların dilekçelerinin farklı kurumlar tarafından işleme alınmasıyla ilgili yaşanan sorunlar uzun zamandır devam ederken bu durum pandemide de sürmüştür. Mahpusların yazdıkları dilekçe numaraları yasal hakları olmasına rağmen kendilerine verilmemiştir. Başvurularının cevaplarını takip edemeyen mahpuslar dilekçelerinin işleme alınmadığını düşündüklerini aktarmışlardır. Hapishane idaresinin inisiyatifine göre dilekçelerin işleme alınmadığına ve yazılan dilekçelerin kaybolduğuna dair iddialar artmıştır. Bu sorunlar sebebiyle şikayetlerini hapishane idari personeline yüz yüze aktarmak isteyen mahpusların bu talebi salgın gerekçe gösterilerek gerçekleşmemiş ve şikayetlerini infaz koruma memurlarına aktarmaları söylenmiştir. Bu durum da şikayetlerin aktarılamamasına neden olmuştur. Ayrıca mahpuslar yazdıkları dilekçelerin içerikleri sebebiyle çeşitli misillemelere maruz kalmış ve disiplin cezasıyla tehdit edilmişlerdir. Bu işleyiş mahpusların şikayetlerini iletme konusunda temkinli davranmalarına ve çoğu konuda şikayetçi olamamalarına sebep olmuştur.

Dış Dünya ile İletişim*

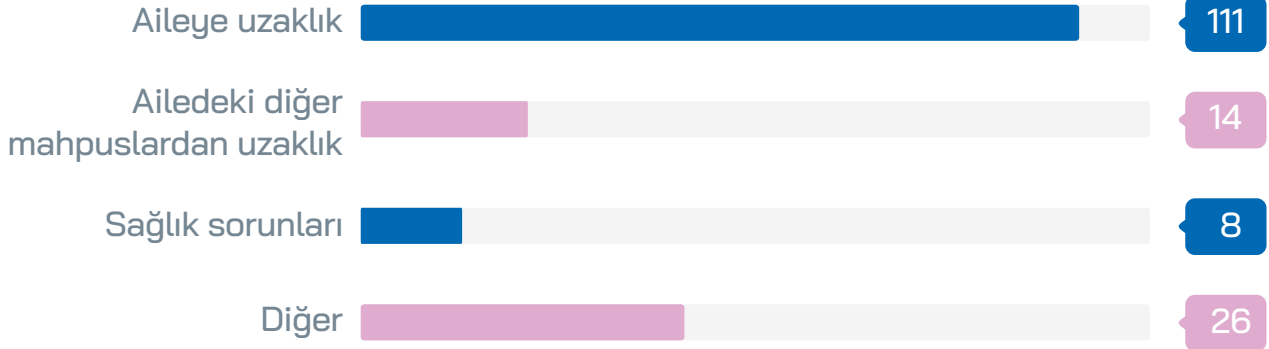
Bulunduğu Hapishaneye Nasıl Sevk Edildi?
(169 vakanın 100'ü bu soruya cevap vermiştir)

100

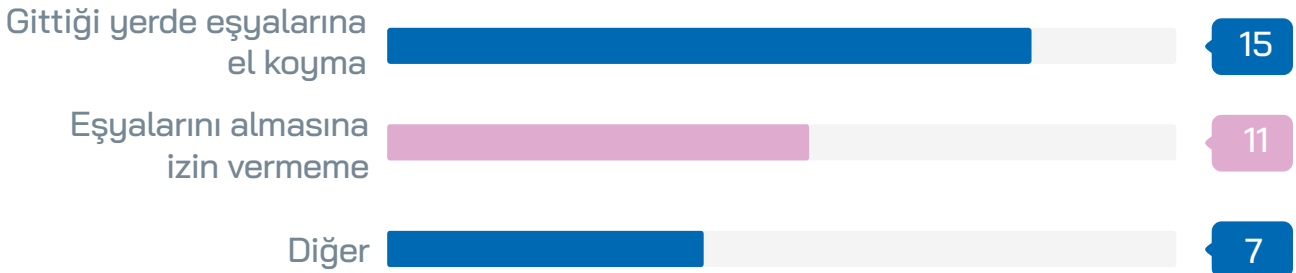
Neden Sevk Edilmek İstiyor? (165 vakanın 138'i bu soruya cevap vermiştir)

138

Sevk Edilirken Hangi Sorunla Karşılaştı?
(169 vakanın 19'u bu soruya cevap vermiştir)

19

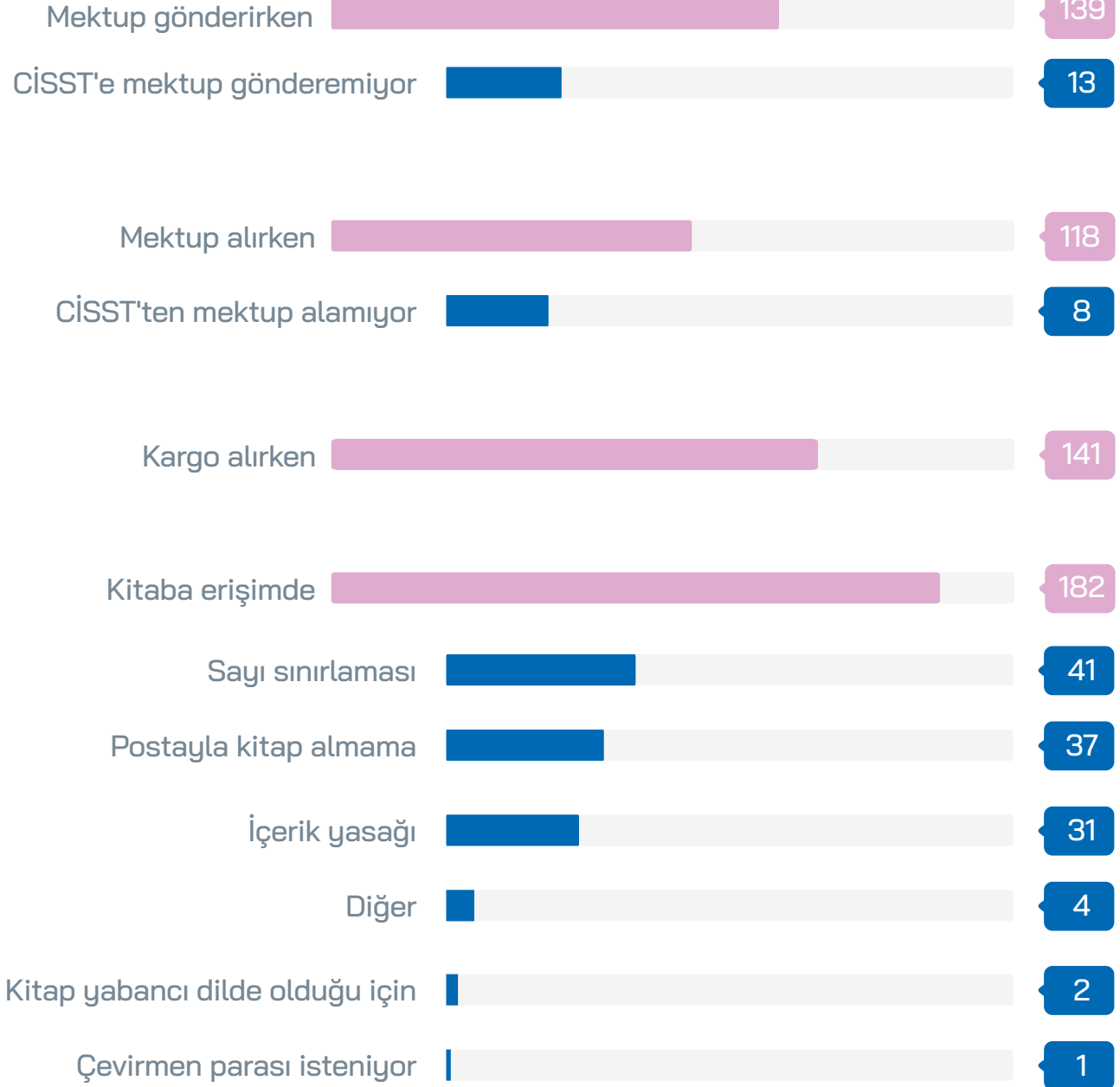

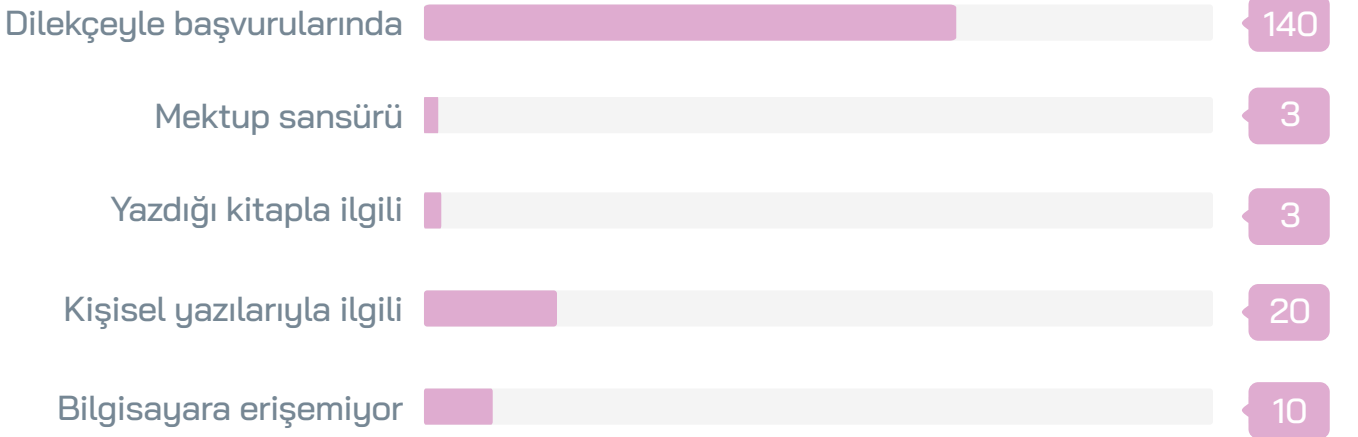
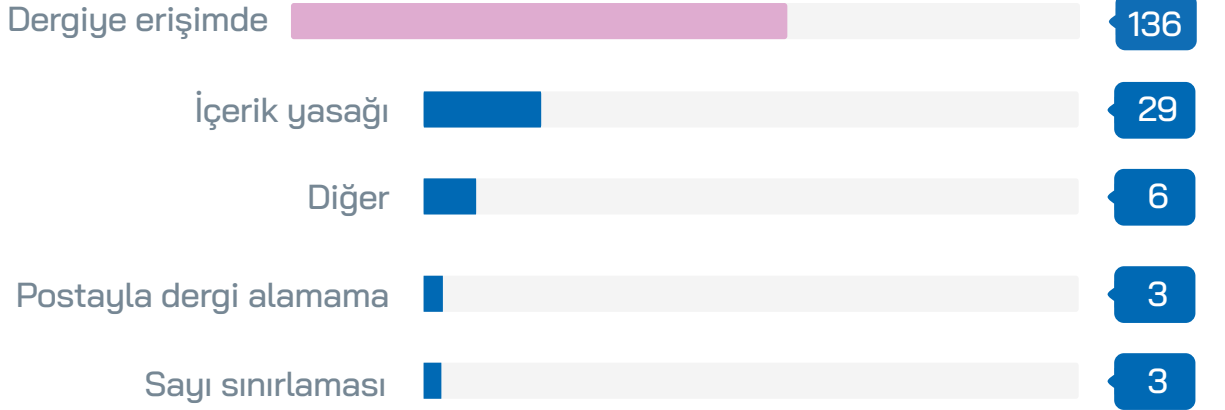
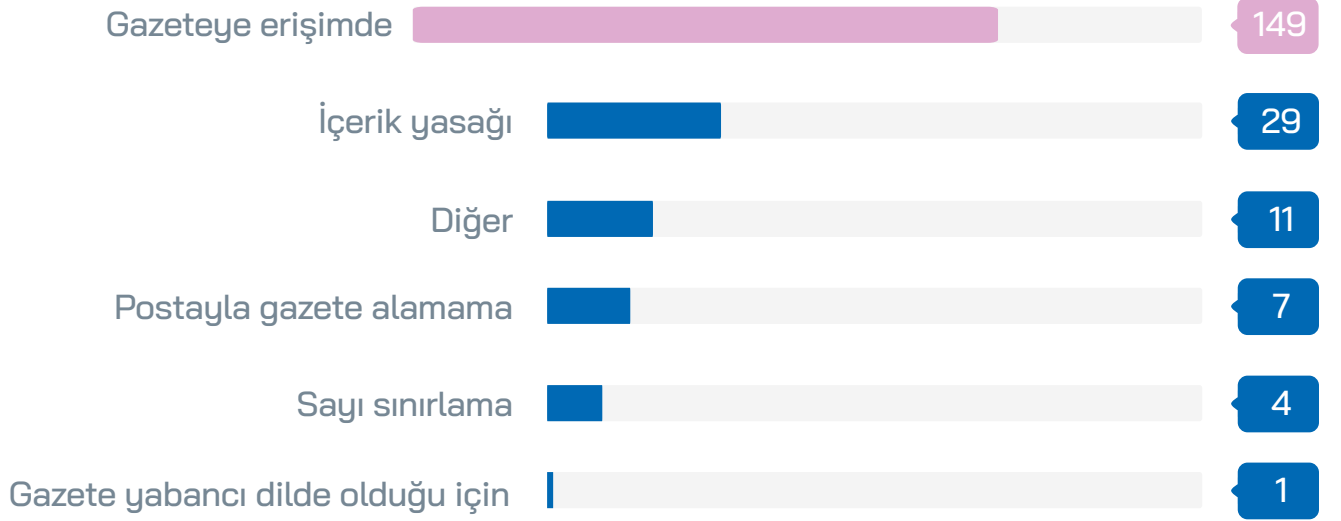
* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

İfade Özgürlüğü*

İfade Özgürlüğü Bağlamında Hangi Alanlarda Sorun Yaşıyor?
(229 vaka sorulara aşağıdaki gibi cevap vermiştir)

229

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

4.2. İşkence ve Kötü Muamele

Salgının ilk günlerinde bazı ülke hapishanelerinde mahpuslar sağlık koşullarının iyileştirilmesi, hijyen önlemlerinin artırılması, iyi besine ulaşabilme talebiyle ayaklandılar ve çeşitli eylemlerde bulundular.⁶⁰ Hapishane idarelerinin yönetsel kararları ve salgının yol açacağı etkiler mahpusları kaygılandırmış, bu nedene kaldıkları hapishanelerden kaçmaya çalışmışlardır. Türkiye’de de mahpuslar salgın sebebiyle haklarına erişememelerine yönelik eylemlerde bulunmuş ve açlık grevine girmişlerdir.

İnfaz koruma memurlarının vardiyalı çalışma sistemine geçmeleri, evleri yerine misafirhane ve yurtlarda kalmaları hapishanelerdeki personel sayısının azalmasına sebep olmuştur. Personel sayısı azalsa da hapishanelerdeki çalışma sistemi değişmemiş, kalan ve çalışan personelin iyi hallerini koruyarak çalışmalarını gözetecek bir önlem alınmamıştır. Mahpuslarla iletişimlerini devam ettiren tek görevlinin infaz koruma memuru olması hem mahpuslar hem de kendileri için bulaş ihtimali taşıyan durumlardan kaçınmayı zorunlu kılmıştır. İnfaz koruma memurlarının tüm bu süreçte stresli ve kaygılı olduğu aktarılmış, mahpuslar yoğun olarak infaz koruma memurları tarafından kötü muameleye uğradıklarını, sözlü ve psikolojik şiddetin pandemide arttığını belirtmişlerdir. Mahpusların pandemi döneminde şikayetlerini yalnızca infaz koruma memurlarına aktarmaları, şikayet mekanizmasının fiili olarak kullanılmamasına sebep olmuştur.

İnfaz koruma memurlarına yönelik açılan soruşturmanın sonuçsuz kalması, bu başvurulara gelen cevaplarda hak ihlali tespit edilmemesi fiziksel, sözlü ve psikolojik şiddetin sıklıkla kullanılmasının önünü açmıştır.

Disiplin Cezaları

COVID-19 salgınının başladığı ilk aylardan 2020 yılının sonuna kadar disiplin cezaları, öncesinde de olduğu gibi keyfi gerekçelerle verilerek mahpuslar için ikincil bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmaya devam etmiştir. Mahpuslar, disiplin cezaları ile tehdit edilmeleri sebebiyle hak ihlallerini aktaramamış, CİSST’e başvuran mahpuslar kimliklerini gizli tutmak ve şikayet başvurularının anonim olarak yapılmasını istemişlerdir.

Cezaların özellikle iletişim hakkına yönelik olması ve pandemi döneminde bu cezaların ertelenmeyip uygulanması, mahpusların dış dünya ile bağlarının tamamen kopmasına neden olmuştur. İKM’lerin mahpusları disiplin cezası ile tehdit ettikleri, bu şikayetleri sonuçlanmayan ve sorunları çözülemeyen mahpusların bireysel ve grup olarak açlık grevine girdikleri görülmüştür. Açık hapishanelerde kalan mahpuslar, yaşadıkları sorunları aktarmak istediklerinde kapalı cezaevlerine gönderilmekle tehdit edilmişlerdir. Bu süreçte izleme kurullarının hapishaneleri ziyaret edememeleri ve içeride izleme yapamamaları, hak ihlallerinin ve şikayetlerin çözümlenemeyeceği fikrini güçlendirmiş; mahpuslar baskı hissetmelerine karşın başvuru yapmamayı ve karşılaştıkları ayrımcılıkları sivil toplum örgütlerine aktarmamayı tercih etmişlerdir.

⁶⁰ <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/07/Coronavirus-briefing-July-2020.pdf> Erişim Tarihi: 13.05.2021

Tecrit

Mahpusların faydalandıkları sohbet hakkı, atölyeler, kütüphane, sinema, açık ve kapalı spor alanları ve faaliyetler COVID-19 önlemleri kapsamında durdurulmuştur. CİSST'in 2019 yılında yayınladığı raporda da mahpusların büyük bir kısmının çok kısıtlı spor faaliyeti dışında hiçbir etkinliğe katılamadığı belirtilmişti.

Pandeminin ortalarında aynı koşu altında kalan ve temas halinde olmaları sebebiyle risk taşımayan mahpusların açık spor alanlarına çıkmak üzere yaptıkları başvuruların olumsuz sonuçlandığı aktarılmıştır. 2020 yılının tamamında, normalleşme sürecine geçildiği dönemler de dahil olmak üzere hapisanelerde herhangi bir sosyal etkinliğin yapılmadığı mahpuslar tarafından iletilmiştir. Mahpusların kaldıkları koşu dışında başka koşu larla ve kişilerle sosyalleşememeleri, LGBTİ+ mahpuslar gibi tekle hücrede kalmak zorunda olan mahpusların da pandemi sürecinde ortak alanlardan faydalanamamaları, hapsedilmelerine ek olarak tecrit durumunu daha da artırmıştır. Mahpusların dışarıyla temaslarının olmadığı ve risk taşımadıkları durumlarda da koşu değışikliğı talepleri kabul edilmemiştir.

4.3. Diğer Hak İhlalleri

Pandeminin ilk aylarında yukarıda da bahsedilen mektup ve danışma hattı aramalarından yaşanan iletişim sınırlılıkları ve avukat görüşlerinin kısıtlanması sebebiyle geçen senelere oranla hak ihlallerinin aktarılması zorlaşmış ve kötü muamele ve hak ihlali başvurularının aktarılamaması ihlal tespitini de engellemiştir. Bu sorunlarla birlikte geçen senelere oranla mahpusların hak ihlaline yönelik mekanizmaları kullanma ve CİSST'e şikayetlerini aktarma oranlarında azalma görülmüştür.

Yukarıda bahsedilen hak ihlali şikayetlerine ek olarak pandemi ile bazı sorunlar öne çıkmıştır. Mahpuslara aileleri tarafından gönderilen koliler ve kıyafetler bulaş riski olmamasına rağmen COVID-19 önlemleri kapsamında depoda bekletilmiş, belirli bir süre geçtikten sonra bile depodaki kıyafetlere erişebilmek mümkün olmamıştır.

Bakanlık, avukat görüşlerinin Bilim Kurulu'nun tavsiye kararlarında belirtilen tedbirlere uyularak avukat görüş odalarında veya kapalı görüş odalarında gerçekleştirildiğini belirtmiştir.⁶¹ Avukat görüş odalarında bulaş riskini engellemek için cam veya plastik bir koruma eklenerek görüşün sağlandığı ve çoğu hapisanede görüşlerin avukat görüş odaları yerine kapalı görüş odalarında gerçekleştiği aktarılmıştır. Avukat ile mahpusun görüş anında aralarına giren bu panel avukat müvekkil gizliliğini ve mahpus ve avukat arasındaki evrak alışverişini engellemiştir. Mahpuslar avukat görüşlerinin bazı dönemlerde farklı gerekçelerle ve keyfi olarak izin verilmediğini aktarmışlardır.

⁶¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-kovid-19-pandemi-surecine-dair-kamuoyu-aciklama-si17062020045113> ve <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/kovid-19-pandemi-surecinde-ceza-infaz-kurumlari08112020080948>
Erişim Tarihi: 27.01.2021

Havalandırma

Yukarıda da bahsedildiği üzere bazı hapisanelerde havalandırma kapıları pandemi önlemleri kapsamında idarenin inisiyatifine göre geç açılıp erken kapatılmış, mahpusların bu alanlardan azami ölçüde faydalanamamaları hareket alanlarını kısıtladığı gibi, kalabalık koşullarda kalan mahpusların temiz havaya erişmesini de zorlaştırmıştır. Mahpusların koğuştan dışında kendileri veya koğuştan arkadaşlarıyla çıkabilecekleri alanların ve aktivitelerin durdurulması, koğuştan arkadaşlarıyla veya yalnız çıkabilecekleri tek yerin havalandırma alanları olduğu düşünülürken havalandırma ve sohbet ihtiyaçlarının karşılanmasını da engellemiştir. Ayrıca dönemsel olarak koğuştan kapasitesinin zaman zaman kalabalıklaşması havalandırma alanından faydalanacak mahpus sayısını artırmış, mahpuslar için yeterli kullanım alanı sağlamamıştır. COVID-19'un ilk aylarında tek başına kalan ağırlaştırılmış müebbet mahpusların hücrelerine bir veya iki mahpus verilmiş, bu durum odanın var olan kapasitesinin aşımına neden olmuştur.

Açık hapisanelerde kalan mahpuslar tarafından, COVID-19'un yayılmaya başladığı ilk aylarda idarelerin mahpusların firar etme riskini gerekçe göstererek bahçelere tel örgüler taktıkları ve bu nedenle açık alanlarının kısıtlandığı aktarılmıştır.

4.4. Cezasızlık

Mahpusların yaşadıkları işkence ve kötü muamelelere ilişkin yaptıkları başvurularda hak ihlali tespitinin yapılamaması, soruşturmanın sonuçsuz kalması ve olumlu cevap alınmaması 2019 yılında olduğu gibi 2020 yılında da mahpusların hak arama taleplerinin ve bu amaçla yaptıkları başvuruların azalmasına sebep olmuştur. 2020 yılında da mahpuslardan gelen şikayetler üzerine yapılan idari başvurularda işkence ve kötü muamelenin tespit edildiğine veya kişiler hakkında soruşturma açıldığına yönelik bir cevap alınamamıştır.

Mahpuslar işkence ve kötü muamele sonrasında darp raporu almak istediklerinde hastane sevkleri gecikmiş, belirli bir süre sonra yapılan sevklerde darp tespit raporu verilmediği aktarılmıştır. Kötü muamele konusunda başvuru yapan mahpuslara tıbben bunu raporlama sorumluluğu olan bazı hekimlerin bilinçli olarak darp raporu vermediği mahpuslar tarafından ifade edilmiştir. Darp raporu alan mahpuslar ise hapisane görevlilerinin mahpusun kendisine zarar verdiği ve darp edilmediği yönündeki beyanlarının esas alınması sebebiyle gerekli işlemlerin yapılmadığını aktarmışlardır. Yaşanılan kötü muamelenin tespitine yönelik kamera görüntülerinin delil olarak kullanılmasını isteyen mahpusların dilekçeleri geç işleme alınmış, 90 günün sonunda (kayıtlar silindikten sonra) kamera görüntüleri işleme alındığı veya bu dilekçelerin işleme alınma sürecinin çeşitli gerekçelerle geciktirildiği aktarılmıştır.

2020 yılında da COVID-19 önlemleri sebebiyle idari personelle mahpusların görüşmemesi ve hapisane içerisinde izleme yetkisi olan kurumların yerinde izleme yapamamaları mahpusların şikayetlerini aktaramamasına, bu da var olan cezasızlığın derinleşmesine neden olmuştur.

4.5. Açlık Grevleri

2019 yılında başlayan ve 2020 yılında da devam eden açlık grevleri ve ölüm oruçlarına ek olarak 2020 yılında COVID-19 salgının etkisiyle hapisane koşullarının iyileştirilmesine yönelik açlık grevleri de başlatılmıştır.

Grup Yorum Üyesi İbrahim Gökçek 17 Mayıs 2019 yılında başladığı açlık grevini 3 Ocak 2020'de ölüm orucuna çevirdiğini duyurmuştur. İbrahim Gökçek ve Grup Yorum'un taleplerini destekleyen Ali Aracı, Barış Yüksel ve diğer mahpuslar açlık grevini hapisanelerde sürdürmüş, grubun iki üyesi Bahar Kurt ve Helin Bölek dışarıda açlık grevine devam etmişlerdir.⁶² İbrahim Gökçek, 24 Şubat 2020 tarihinde İstanbul Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'nın verdiği hapisanede kalmasının sağlığı açısından uygun olmadığı raporu ile şartlı tahliye edilmiştir. Gökçek, 7 Mayıs 2020 tarihinde ölüm orucunun 323. gününde hastanede yaşamını yitirmiştir.⁶³ Helin Bölek ölüm orucunun 288. gününde 3 Nisan 2020 tarihinde yaşamını yitirmiştir.⁶⁴

2019 yılından beri İzmir Şakran 2 No'lu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutulan adil ve tarafsız yargılanma hakkının temini için ölüm orucuna giren ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü Mustafa Koçak, 24 Nisan 2020 tarihinde açlık grevinin 297. gününde yaşamını kaybetmiştir.⁶⁵

İzmir Kadın Ceza İnfaz Kurumunda tutulan Didem Akman ve İzmir Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda tutulan Özgür Karakaya adil yargılanma ve hapisanelerin koşullarının düzeltilmesi talepleriyle 19 Şubat'ta başlattıkları açlık grevini ölüm orucuna dönüştürmüştür. Didem Akman'a destek olmak için İzmir Kadın Ceza İnfaz Kurumunda kalan Sevil Karaaslan, Evin Şahin ve Mizgin Çiçek açlık grevine başladıklarını duyurmuşlardır.

Şubat 2020 tarihinde aralarında Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD) Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı'nın da aralarında bulunduğu 8 ÇHD üyesi avukat, Grup Yorum üyelerinin ve Mustafa Koçak'ın taleplerinin kabul edilmesi ve adil yargılanma talebiyle açlık grevine başlamışlardır. 10 Mart 2020 tarihinde Ebru Timtik, Barkın Timtik, Aytaç Ünsal ve Oya Aslan süresiz ve dönüşümsüz açlık grevine aşamalı olarak başlamışlardır. 5 Nisan 2020 tarihi itibarıyla Ebru Timtik ve Aytaç Ünsal eylemlerini ölüm orucuna çevirdikleri duyurmuşlardır.⁶⁶ 27 Ağustos 2020 tarihinde orucunun 238. gününde Ebru Timtik tutulduğu Bakırköy Sadi Konuk Hastanesi'nde yaşamını yitirmiştir.

27 Kasım 2020 tarihinde İmralı Hapishanesinde tutulan Abdullah Öcalan, Hamili Yıldırım, Ömer Hayri Konar ve Veysi Aktaş üzerindeki tecridin kaldırılması amacıyla Türkiye'nin birçok hapisanesinde binlerce siyasi mahpus süresiz dönüşümlü açlık grevine girmiştir. Mahpuslar salgın sürecinde hapisanelerde uygulanan tecridin kaldırılması ve mahpuslara insan onuruna yakışır muamele yapılmasına yönelik taleplerini de duyurmuşlardır.⁶⁷

⁶² https://cisst.org.tr/basin_uyurulari/yasami-ve-insan-onurunu-savunuyoruz-ses-ver-grup-yorum-uyeleri-yasasin/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

⁶³ <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/07-mayis-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> Erişim Tarihi: 27.06.2021

⁶⁴ <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/03-nisan-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> Erişim Tarihi: 27.06.2021

⁶⁵ https://cisst.org.tr/basin_uyurulari/mustafa-kocak/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

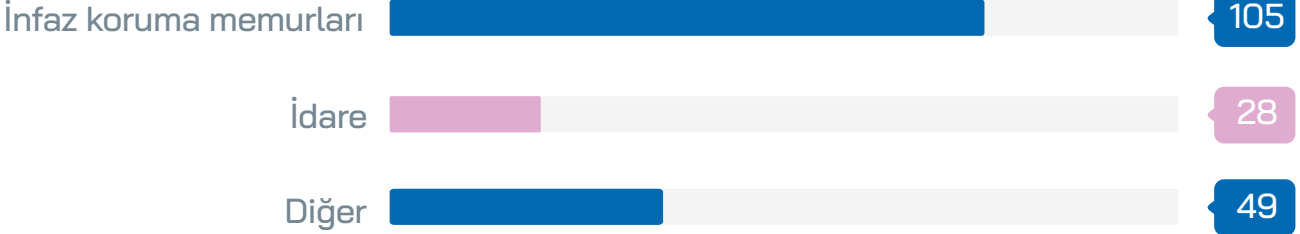
⁶⁶ <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/04-06-nisan-2020-gunluk-insan-haklari-raporu/> Erişim Tarihi: 30.07.2021

⁶⁷ https://cisst.org.tr/basin_uyurulari/yasami-ve-insan-onurunu-savunuyoruz/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

Salgının etkisiyle hapishanelerdeki uygulamalardan kaynaklı sorunları çözülmeyen ve açlık grevinde olan mahpuslar mektuplarında şikayetlerini aktarmaya devam etmişlerdir. Açlık grevinde olan mahpuslar istekleri dışında buldukları hapishanelerden uzak şehirlere sürgün edildiklerini, salgın sebebiyle ring araçlarıyla uzun mesafeler seyahat etmelerinin bulaş risklerini artırdığını aktarmışlardır.

İşkence ve Kötü Muamele*

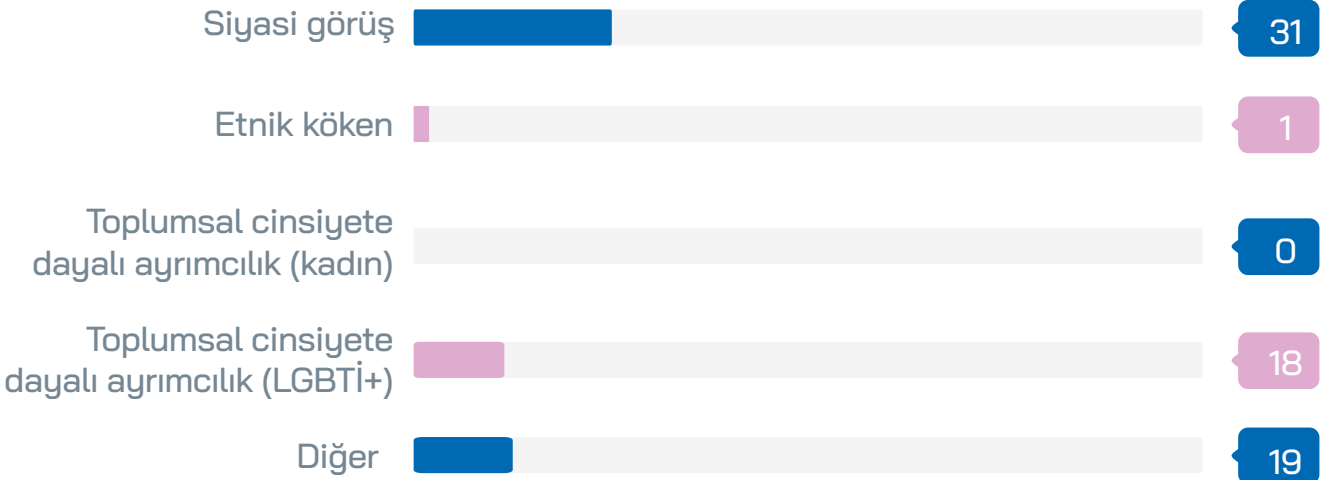
Kim Tarafından Uygulanıyor? (136 vakanın 128'i bu soruya cevap vermiştir) 128

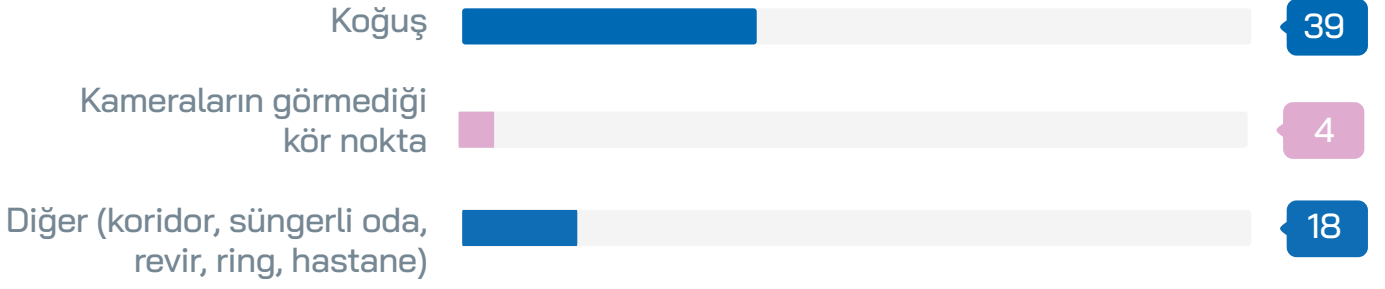
Kime Yönelik? (136 vakanın 132'si bu soruya cevap vermiştir) 132

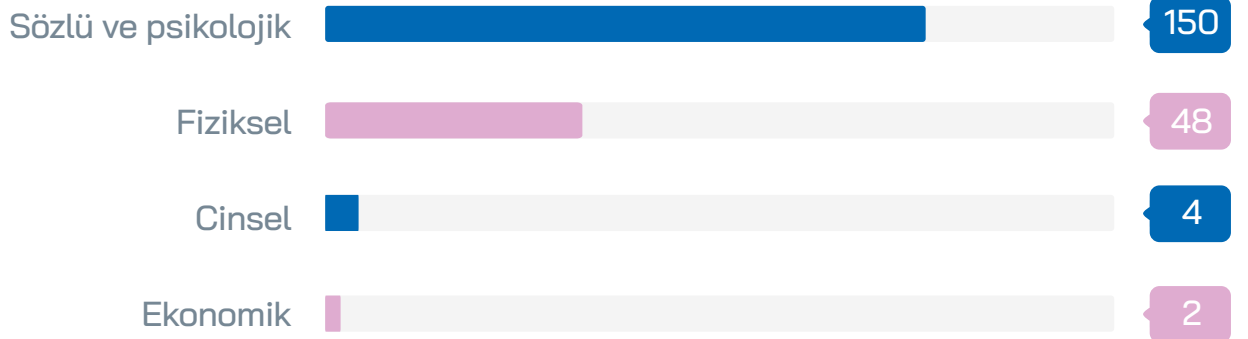
Mahpuslar İşkence ve Kötü Muameleye Hangi Sebepden Uğradığını Düşünüyor? (136 vakanın 68'i bu soruya cevap vermiştir) 68

Şiddete Nerede Uğradı? (136 vakanın 56'sı bu soruya cevap vermiştir) 56

Maruz Kaldığı Şiddet Türü (136 vakanın 135'i bu soruya cevap vermiştir) 135

Maruz Kaldığı Fiziksel Şiddet Türü (136 vakanın 42'si bu soruya cevap vermiştir) 42

Maruz Kaldığı Sözlü ve Psikolojik Şiddet Türü (136 vakanın 110'u bu soruya cevap vermiştir) 142

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

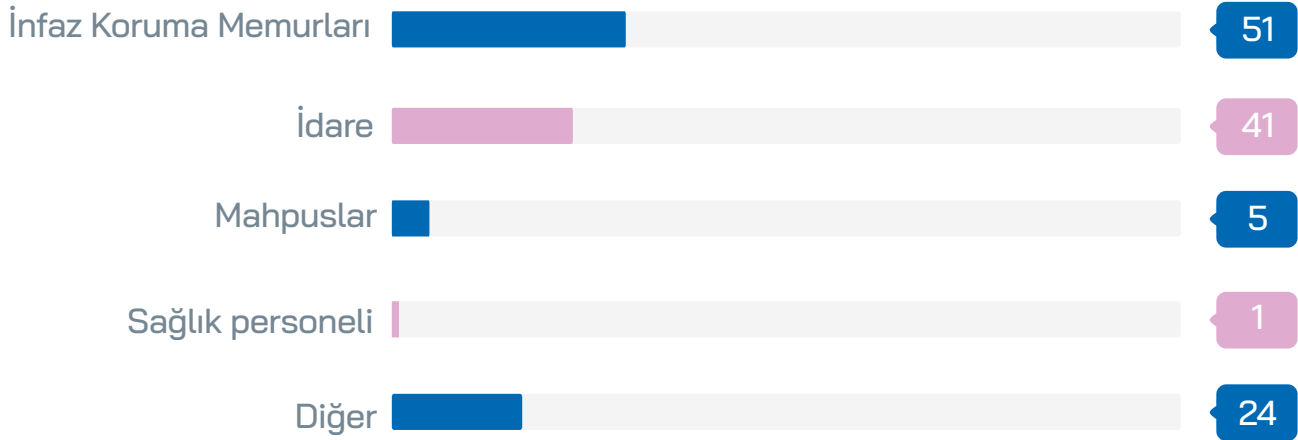
Diğer Hak İhlalleri*

Ayrımcılık (85 vakanın 78'i bu soruya cevap vermiştir)

78

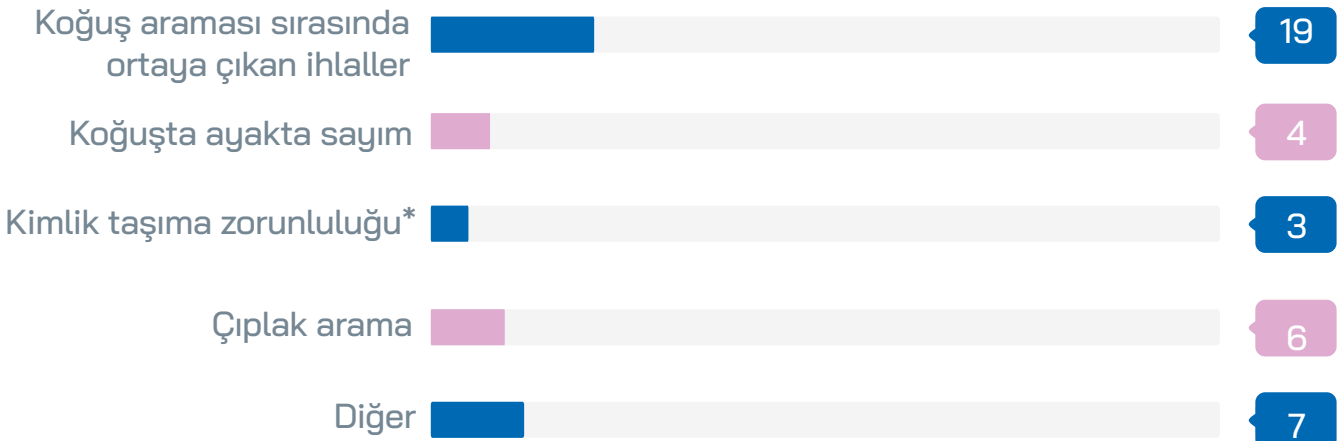
Ayrımcılık Kim Tarafından Uygulanıyor?
(85 vakanın 84'ü bu soruya cevap vermiştir)

84

Hak İhlali Türleri (50 vakanın 37'si bu soruya cevap vermiştir)

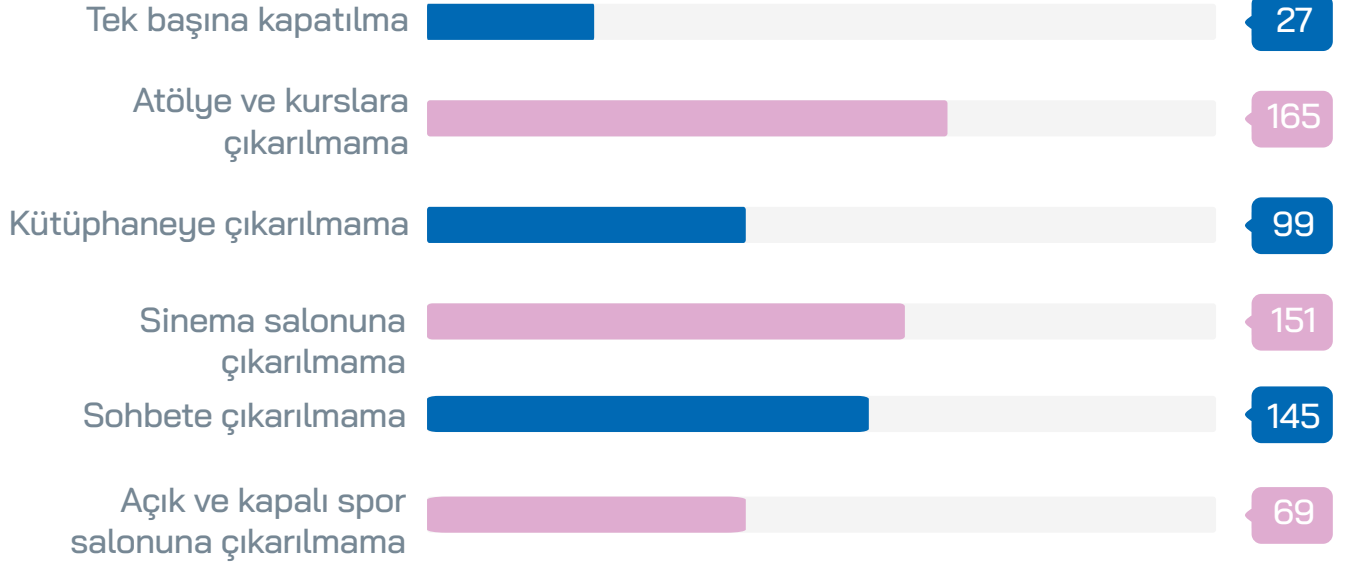
37

*(Mahpusların hapisane içerisinde revir, atölye, spor gibi aktiviteleri yaparken ve hapisane dışında kimlik kartı taşımaları gerekliliği üzerinden gelen şikayetlerdir)

Tecrit (205 vakanın 28'i bu soruya cevap vermiştir)

28

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

Sağlık

Sağlık hizmetlerinin ücretsiz sağlanması, yasal statüleri ne olursa olsun ayırım gözetmeden kişilere bu hizmetin verilmesi ve tedavi süreçleriyle ilgili bilgilendirmenin sağlanması gereklidir. Hapishanelerdeki aşırı kalabalıklaşma, yetersiz koşullar, hijyen hizmetlerinin sınırlılığı, gıdaya ve besine erişimle ilgili yaşanan problemler, sağlık sorunlarından ayrı düşünülemez.

Tedavi ve sağlık hakkı, hapishanelerdeki mahpusları da kapsayacak şekilde, 2015 tarihli Mahpuslara Muameleye Dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Nelson Mandela Kuralları), 1982 tarihli “BM Tıbbi Etik İlkeler”, 1988 tarihli “BM Herhangi Biçimde Alıkonulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için İlkeler Manzumesi”, 1990 tarihli “Mahpusların Islahı için Temel İlkeler” ve 1990 tarihli “Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları” ile güvence altına alınmıştır.⁶⁸ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa Cezaevi Kuralları hakkında (2006) 2 No’lu Tavsiye Kararı (md. 40.3) mahpusların yasal statülerine bakılmaksızın, kapatılmamış kişilerle eşit standartta sağlık hakkına erişim imkanının sağlanmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu düzenlemeler ve kararlar devletin mahpusların sağlığından ve yaşamlarından sorumlu olduğunu ortaya koyar. Bakanlıklar ve hapishane idareleri, mahpusların hapishanede kaldıkları süre zarfında tedavi ve sağlık haklarından faydalanmasını ve bu hakların erişilebilir olmasını sağlamakla yükümlüdür.

COVID-19 salgını mahpusların sağlığını da büyük oranda tehdit etmiştir. Hijyen önlemleri, dengeli ve yeterli beslenme, destekleyici vitamin takviyeleri, bağışıklığın güçlendirilmesi her yerde olduğu gibi kapatılma mekânlarında da öne çıkmıştır. Kapalı ve kötü havalandırılmış ortamlar, sağlık sorunlarının artmasına neden olacağı gibi farklı enfeksiyonlar için de elverişli koşullar sağlar. COVID-19 virüsü özellikle kronik rahatsızlıkları ve çoklu hastalıkları olan mahpuslar için tehdit oluşturmuş, yaşlı mahpuslar da risk grubuna girmiştir.

Bu bölümde salgınla birlikte hapishanelerde birinci, ikinci ve üçüncü sağlık hizmetlerindeki değişim ve dönüşüme, salgın önlemleriyle beraber karşılaşılan sorunlara ve mahpusların aktardığı sağlık hakkı ihlallerine odaklanılacaktır.

5.1. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri

2020 yılında yayınladığımız raporda Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin kapsamından detaylı olarak bahsedilmişti. Bu raporda ise COVID-19 ile birlikte mahpusların Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerine erişirken karşılaştıkları sorunlar hizmetlerin içeriğinden bağımsız olarak aktarılacaktır.

Mahpuslar revire çıkabilmek için öncelikle kurum idaresine dilekçe yazmalı ve şikayetlerini bu dilekçeler yoluyla aktarmalıdır. Dilekçeler işleme alındıktan sonra mahpuslar revire çıkarılabilir. Salgın önlemleri dolayısıyla revire gelen doktor sayısında veya revirde buldukları gün sayısında kurumdan kuruma farklılıklar olduğu mektuplar ve danışma hattı aracılığıyla aktarılmıştır.

⁶⁸ https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/covid-19-salgininda-mahpuslarin-tedavi-ve-saglik-hakki/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

Revirde bulunan doktor sayısının mahpus sayısına oranla az ve görüşme sürelerinin yetersiz olması, halihazırda hizmet kalitesini düşürürken pandemide bu durum çok daha yakıcı sorunlara sebep olmuştur. Doktorlarla birebir iletişim kurulamaması sağlık problemlerinin teşhisini ve tedavisini doğrudan etkilemiştir. Mahpusların şikayetlerini doktora değil kurumda bulunan İKM'lere aktarmaları hastane sevklerinin sürelerinin uzamasına ve aksamalara sebep olmuştur. Hangi durumlarda COVID-19 teşhisinin konulduğu, doktorların bu sürecin hangi aşamasında mahpusu teşhis ve tedavi ettiği, hangi belirtilerden sonra PCR testi yapıldığı ve mahpusların diğer sağlık sorunları için alınan önlemler açıklanmamış, hapishaneden hapishaneye uygulamalar farklılık göstermiştir. Tüm bu süreçler hastane sevklerini durdurmuş ve düzenli tedavi olması gereken mahpusların şikayetlerini daha da artırmıştır.

Mahpuslar revire çıkarılmadıklarını, İKM'lerin kapıya gelerek şikayetlerini dinlediklerini ve bu iletişimden sonra aktarılan bilgiye göre ilaç verildiğini belirtmişlerdir. Çoğunlukla ilaçlara erişemediklerini ve yeşil reçeteli ilaçların temininde sorunlarla karşılaştıklarını da aktarmışlardır. Bu dönemde kronik hastalıkları olan mahpusların hastanelerde yazılması gereken ilaçlarının ve hastane sevklerinin yapılamaması sebebiyle raporlarının yenilenmesine karar verilmiş,⁶⁹ fakat bu yenileme süreçlerinde de aksamalar yaşanmıştır. 2020 yılının sonlarında mahpuslar revire çıkarıldıklarını belirtse de tüm ilaçlarına erişemediklerini ve tahlillerinin yapılamadığını aktarmışlardır. Mahpusların heyet raporu ile aldıkları ilaçların temininde de aksamalar yaşanmıştır. Bu ilaçlar revir ve ilçe hastanelerinde yazılmadığı ancak heyetlerin bulunduğu hastanelerde yazılabildiği için, mahpuslar bu hastanelere sevk edilmedikleri süre boyunca ilaçlarına erişememiştir. Salgının yayılmaya başladığı Mart ayından 2020 yılının sonuna kadar bazı hastanelerin ilgili bölümleri ve doktorlarının yalnızca COVID-19 için çalışması ve filyasyon ekibine dahil edilmeleri, hapishanelerin bulunduğu şehirlerdeki hastanelerin COVID-19 tedavisinde kullanılması mahpusların ilaçlarının bu hastanelerde yazılmamasına neden olmuştur. Hapishanelerin yakınında bu kapsamda çalışan hastanelerde sağlık hizmetine erişemeyen mahpuslar hapishanenin bulunduğu bölgelerden farklı yerlerdeki hastanelere sevk edilmiş, mesafenin uzaması hastane sevklerini ve ilaçlara erişemeyi zorlaştırmıştır.

Revir doktoruna erişimin bile bu kadar zorlaştığı bir ortamda mahpusların ihtiyaç duydukları ruh sağlığı hizmetlerine ve sosyal çalışmacılara erişimi bütünüyle imkânsızlaştırmıştır. Mahpusların psikolojileri üstünde büyük bir etki bırakacak böylesi bir dönemde psikolojik desteğe erişememesinin ileride farklı sağlık sorunlarına yol açması da muhtemeldir.

Mahpuslar COVID-19 belirtileri gösterdikleri durumlarda test taleplerinin karşılanmadığını aktarmışlardır. Bakanlığın PCR testleri için yaptığı tek açıklama şudur: "Başka bir hastalık nedeniyle acil durumlarda hastanelere sevk edilen tutuklu ve hükümlüler, ceza infaz kurumuna döndüklerinde 14 gün izolasyona tabi tutulduktan sonra PCR testi yapılarak sonucuna göre koşullara alınmaktadır." Pandeminin ilk aylarında risk grubunda olan mahpuslar zatürre aşısı talep etmişler, bu talepleri başlarda dikkate alınmasa da 2020 yılının sonlarında mahpusların aşısı yapılmıştır.

⁶⁹ https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/40614/0/sureli-engelli-saglik-kurulu-raporlari-hakkinda-alinan-tedbirlerpdf.pdf?_tag1=8E9E267F-1681690798CFAA34C4B4C33E4529FFAF Erişim Tarihi: 01.09.2021

Mahpusların hastaneye sevk edilip edilmeyeceğine doktorlar karar verir. Hastaneden hapishaneye dönen mahpusların hapishaneye kabul edilmeden önce 14 gün karantinada tutulmaları gerekmektedir. Pandemi süresince salgının yoğun olduğu ve tam kapanmanın olduğu dönemlerde hastane sevkleri durdurulmuş, bu sevkler normalleşme dönemlerinde (vaka sayılarının azaldığı) zaman zaman açılmıştır. Mahpuslar revir doktoru tarafından hastaneye sevkini gerekli görülmesine rağmen hapishane idarelerinin sevklerini yapmadıklarını aktarmışlardır.

Kronik, çoklu hastalıkları olan ve yaşlı mahpusların şikayetleri COVID-19 pandemisi boyunca dikkate alınmamıştır. Mahpusların en çok dile getirdiği sağlık sorunu, yaşadıkları ağız ve diş sağlığı problemleridir. Sağlık Bakanlığı salgının görülmeye başladığı ilk aylarda bulaş riski yüksek olan ağız-diş sağlığı merkez ve hastanelerinde çalışan doktor ve personeli fiyasyon yapmak üzere görevlendirmiştir.⁷⁰ Görevlendirmeler dönemsel olarak salgının sürmesiyle devam etmiş, ağız ve diş sağlığı alanında çalışan uzmanların sayısı hapishanelerde azaltılmış ve acil işlemler dışında diş sorunları önceliklendirilmemiştir. Personel azlığı da hesaba katıldığında mahpusların diş sorunları yaklaşık bir yıl süresince ertelenmiştir. Hastane sevklerinde diş ve ağız sağlığı sorunlarına öncelik verilmemesi mahpusların şikâyetlerini daha da artırmıştır. Diş çekimi, dolgu gibi müdahaleler için gerekli ekipmanın bulunmadığı, bu gibi rahatsızlıklar için yalnızca antibiyotik ve ağrı kesici verilerek tedavilerin yapıldığı belirtilmiştir.

COVID-19 salgınına ek olarak bazı hapishanelerde dönemsel olarak uyuz ve ishal gibi farklı salgın hastalıklarının olduğu belirtilse de konuyla ilgili bakanlıklardan herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

5.2. İkinci ve Üçüncü Sağlık Hizmetleri

Mahkûm Bekleme Odaları ve Koşulları

Mahpusların hastaneye sevkleri, hastane transferlerinde kullanılan ring araçlarının sayısının ve bu araçlarda görevli jandarma personelinin yeterli olması durumunda gerçekleşir. Salgın öncesinde de ringlerin yapısıyla ilgili havalandırmaların çalışmadığı, yaz aylarında çok sıcak kış aylarında çok soğuk olduğu, havasız olduğu ve kötü koktuğu hakkında şikayetler gelmekteydi. Salgında da mahpusların kapalı ve yeterli havalandırmanın sağlanmadığı bir alanda yolculuk yapmaları bulaş riskini artırmıştır. Hapishaneler ve hastanelerin arasındaki mesafenin uzun olması durumunda mahpusların ringlerde uzayan bekleme süreleri bu riski daha da artırmıştır. Hastaneye sevk edilen mahpuslar, hastanede mahkûm bekleme odaları varsa muayene sıraları gelene kadar bu alanda bekletilirler. Bir önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi mahpusların salgınla birlikte hastanelere sevk edilme durumları fazlasıyla azalmıştır. Bu süreçte ring araçlarında bekletilmişler, tedavileri gerçekleştikten sonra hastalık risklerini azaltmak için hapishanelere en kısa zamanda geri götürülmüşlerdir.

Hastane sevklerinin sağlanmasından sorumlu olan personelin 14 gün karantinada kalma zorunluluğu da bu sevklerin aksamasına neden olmuştur. Sınırlı sayıdaki hastaneye sevk edilen mahpusların randevularının sebepsiz olarak iptal edildiği veya ameliyat tarihi gelen mahpusların randevularının hastane sevklerinin yapılmaması sebebiyle ertelendiği aktarılmıştır. Bazı durumlarda ise hastaneye sevk edilen çoklu hastalıkları olan mahpusların

⁷⁰ https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/ceza-infaz-kurumlarinda-kalan-mahpuslarin-agiz-dis-sagligi-sorunlari-ertelenmemelidir/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

yalnızca bir hastalığından kaynaklı ilgili bölümün doktoruna görüldüğü, diğer hastalıkları için tedavi olamadan tekrar hapisaneye döndüğü ve hastaneye sevk edilmek için tüm süreçlerin yeniden ve en başından başlatıldığı aktarılmıştır. Bazı devlet hastanelerinin pandemi hastanesi olarak çalışma yürütmeye başlamaları sebebi ile mahpusların daha önceden tedavi için gittikleri hastanelere ve aşına oldukları doktorlara tekrar görünemedikleri, tedavi ve muayene süreçlerinde gerekli takibin sağlanamadığı, tedaviye başka hastanelerde farklı doktorlarla devam etmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Bu durum kişiyi kısıtlı zaman diliminde sağlık sorunlarını en baştan anlatmaya mecbur bıraktığı gibi, tedavinin sürmesinde farklı aksaklıklara da sebebiyet vermiştir.

Ağır hasta mahpusların hastalıklarının tedavisi ve takibi için hastanelere gitmeleri sağlansa da zaman zaman mahpuslara hastanede yer yok denilerek hapisaneye geri gönderildiği durumlar yaşanmıştır.⁷¹ Yatarak tedavinin mümkün olmadığı hastanelerde ağır hasta mahpusların acil durumlarda bir hafta içerisinde birkaç defa hastaneye kaldırılması gerekmiştir. Mahpusun hastanede yattığı süre zarfında görevli personelin de hastanede bekletilmesi gerektiği için mahpusların tedaviye erişimleri engellenmiş, mahpusları personel tekrar hapisaneye geri götürmüş ve zaman zaman mahpuslar 24 saat içinde birden fazla kez acile kaldırılmışlardır. Yatarak tedavi edilmesi gerektiği belirlenen ağır hasta mahpusların kelepçeli muayene edilmeleri de mahpusların kelepçeli muayeneyi reddetmeleri sebebi ile tedavilerinin yarıda bırakılarak hapisaneye geri götürülmelerine neden olmuştur.

CİSST'in Adalet Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalardan, haber taramalarından ve ailelerden edindiği bilgilere göre 2020 yılında 49 mahpusun hayatını kaybettiği tespit edilmiştir.⁷² Bu mahpusların ölümlerinde COVID-19'un ya da hapisanelerdeki sağlık politikalarından kaynaklanan ihmallerin etkisinin olup olmadığı tespit edilememektedir. CİSST'in sürecini takip ettiği, hapisanede ölen Sabri Kaya ve Ali Boçnak isimli ağır hasta mahpusların birçok defa infaz erteleme başvurusu yaptıkları ve ret cevabı aldıkları, hapisanede kalamaz raporu verilmesine rağmen hapisanede tutulmaya devam ettikleri görülmüştür.⁷³ Salgın sürecinde ağır ve kronik hastalıkları olan mahpusların tahliye edilmesi zorunludur. Buna karşın 2020 yılı içerisinde ağır hasta mahpusların infaz ertelemesini kolaylaştırıcı hiçbir yapısal önlem alınmamıştır. COVID-19 salgınının da gösterdiği üzere hapisanelerde sağlık hizmetlerinin yeri ve önemi tartışılmazdır. Sağlık Odaları ve sivil toplum örgütlerinin de talepleri dikkate alınarak revirlerde görev yapan aile hekimlerinin gün sayısının artırılması, dış üniteleri için gerekli aletlerin alınarak mahpusların dış tedavilerine devam edebilmesi ve tüm sağlık ünitelerinin salgınla birlikte güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

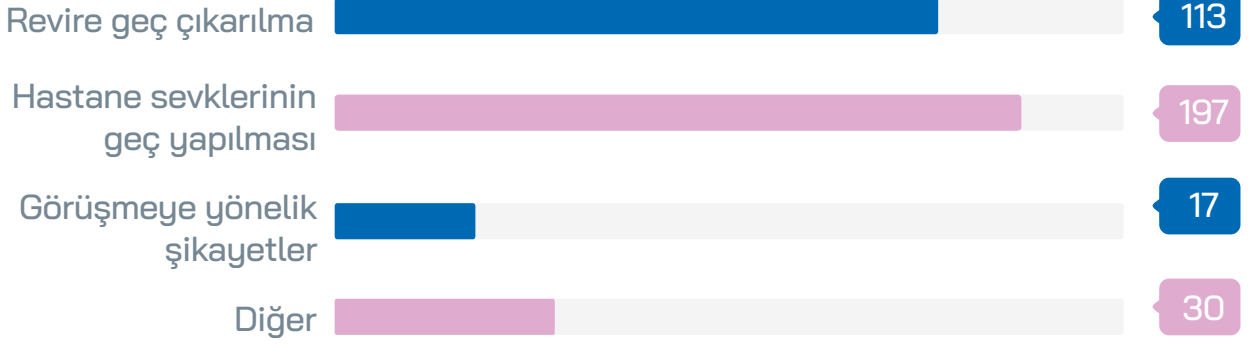
⁷¹ Bu süreçte sağlık durumlarını takip ettiğimiz birkaç mahpusla ilgili yapılan basın açıklamaları için bkz. https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/agir-hasta-mahpus-abdullah-turanin-tedaviye-erisimi-icin-derhal-infazinin-ertelenmesi-gerekmemektedir/ ve https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/yasli-ve-agir-hasta-mahpus-mehmet-emin-ozkanin-tedavisi-disarida-gerceklesmelidir/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

⁷² Hapisanelerden Ölen Mahpuslar Listesi bkz: <https://hapistesaglik.wordpress.com/hapiste-olen-mahpus-listesi/> Erişim Tarihi: 27.06.2021

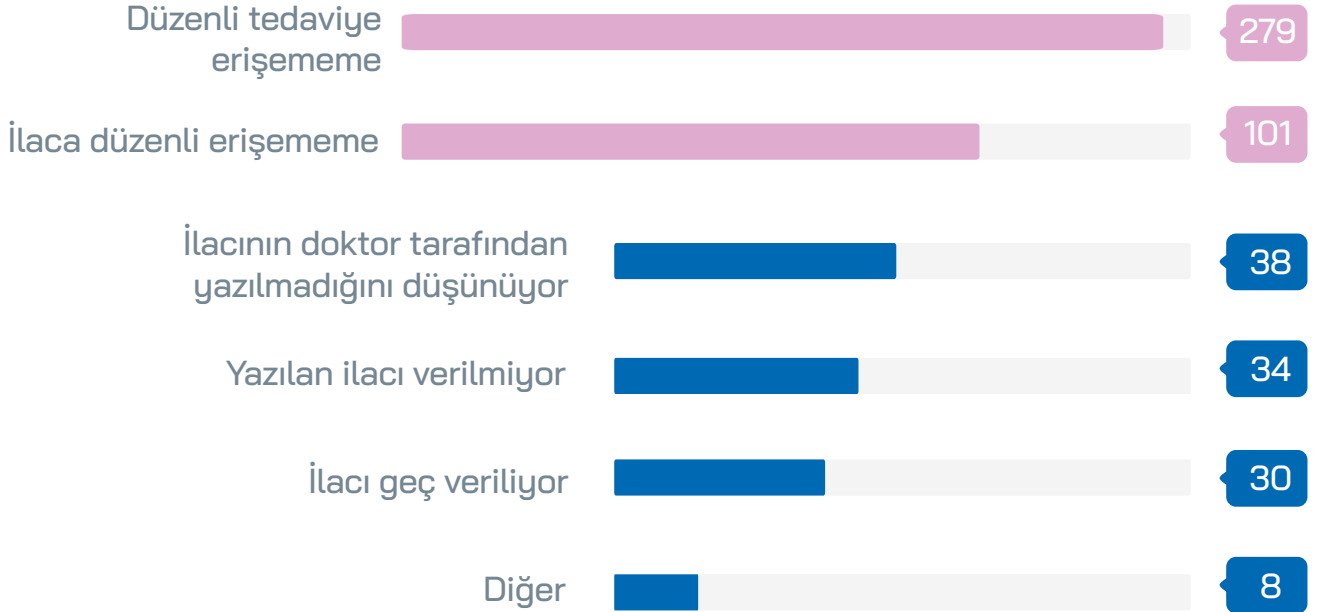
⁷³ "Ağır Hasta Mahpuslar İçin Koronavirüs Salgınına Karşı Yapılması Gerekenler" başlıklı basın metni için bkz: https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/hasta-mahpuslar-icin-korona-virus-salginina-karsi-yapilmasi-gerekenler/ Erişim Tarihi: 27.06.2021

Sağlık*

Revir Kaynaklı Şikayetler (400 vakanın 264'ü bu soruya cevap vermiştir) 264

Sağlık Hizmetine Erişimden Kaynaklı Şikayetler (400 vakanın 282'si bu soruya cevap vermiştir) 282

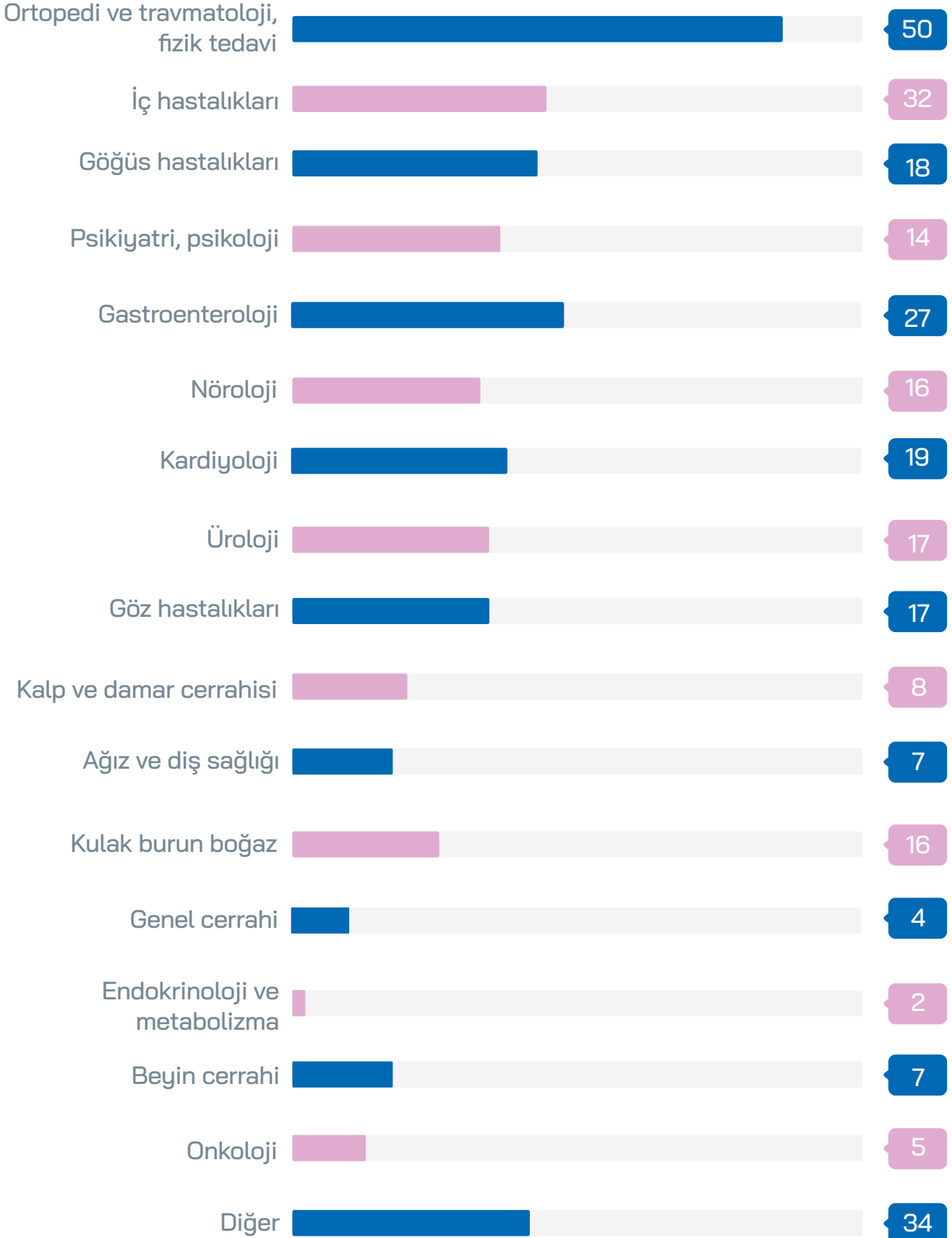
1532 Mahpusun Hastalıklarından Kaynaklı Şikayetleridir

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

Hastalıkların dağılımı (169 vaka bu soruya cevap vermiştir)

169

Sağlık Sorunu Yaşayan Mahpuslar *

339

2020 YILINDA MEKTUPLAŞILAN MAHPUS SAYISI

201

VAKA SAYISI

15

SEVK TALEBİ

18

GÖRÜŞ

2

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE

15

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

18

DİĞER HAK İHLALLERİ **

27

DİĞER ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

9

HAPİSHANELERİN İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

Danışma Hattı *

2020 YILINDA
DANIŞMA HATTINA
BAŞVURANLARIN
SAYISI****

942

1085

VAKA
SAYISI

86

SEVK
TALEBİ

78

GÖRÜŞ

88

İŞKENCE VE
KÖTÜ MUAMELE

130

İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

255

DİĞER
HAK İHLALLERİ **

224

DİĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

218

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

**** Bu veri danışma hattı aracılığıyla alınan ve özel ihtiyaç sahibi mahpusların dışında kalan diğer mahpusların şikayetlerinin toplamıdır.

Tematik Alanlar

6.1. ÇOCUK MAHPUSLAR

Genel Durum

11 Mart 2020 tarihinde Türkiye için açıklanan ilk COVID-19 vakalarıyla birlikte ülke genelinde alınan önlemlerin, çocuk mahpusların genel durumu üstünde de geniş çaplı etkileri olmuştur. Bu önlemleri infaz sistemi ve infaz sistemi dışında kalanlar olarak gruplandırırsak bu raporda daha çok infaz sistemine ilişkin bilgilere yer verileceğini söyleyebiliriz. İnfaz sistemi dışında kalıp da çocuk mahpusları etkileyen şeyler arasında çocukların ailelerinin çocuklara para gönderme gücünde yaşanan değişiklikler, örgün ve yaygın eğitime erişim sayılabilir. Bununla birlikte bu dışsal etmenlerin daha iyi kavranabilmesi için ilgili alanda daha detaylı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün (CTE) açıkladığı verilere göre 31.12.2020 tarihi itibarıyla Türkiye hapisanelerinde 464'ü hükümlü, 1.192'si tutuklu olmak üzere toplamda 1.656 çocuk bulunmaktadır. CTE'nin Kasım 2018'de 1.268 hükümlü ve 1.733 tutuklu ile toplamda 3.019 olarak açıkladığı daha önceki verilere göre sayının neredeyse yarı yarıya azalmasının temel sebebi, Nisan 2020'de infaz mevzuatında yapılan değişikliklerdir. Bununla birlikte bu raporda da sorunlarından bahsedilecek olan anneleriyle tutulan çocukların sayısına ilişkin CTE'nin 2020 yılında kamuoyuyla paylaştığı herhangi bir istatistik bulunmamaktadır.

Çocuk hapisanelerinde 2019 yılında mevcut olan sorunlara 2020 yılında pandeminin etkisi eklenmiş ve bu durum çocuk mahpusların tutulma şartlarını doğrudan etkilemiştir. Çocuk adalet sistemi alanında çalışan örgütler, hem COVID-19'un sebep olduğu sağlık problemlerinin hem de salgının önlenmesi için sıkılaştırılan kapatılma şartlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yaparak çocukların salgın dönemi boyunca tahliye edilerek güvenli yaşam alanlarına gönderilmesi çağrısında bulunmuştur. CİSST, çocuk mahpusların salgın hastalık karşısındaki durumunu değerlendirdiği ve çocukların alternatif tedbirlerle tahliyesine yönelik çağrısını 25 Mart 2020'de yayınlamıştır.⁷⁴

15 Nisan 2020'de Resmi Gazete'de yayınlanan yasa değişikliğiyle birlikte çocuk eğitimevlerindeki hükümlü çocuklar, izinli sayılarak tahliye edilmiştir. Bu izin, 2020 yılı boyunca devam etmiştir. Bunun dışında koşullu salıverilme süreleri suç tipine göre 1/2 ve 2/3 olarak lehe şekilde değiştirilmiş, 30 Mart 2021 tarihine kadar işlenen suçlarda kişilerin çocukken hapsedildiği süreler, 15 yaşına kadar her 1 gün 3 gün, 18 yaşına kadar her 1 gün 2 gün olarak hesaplanmıştır. Bu düzenlemeler sadece halihazırdaki çocuk mahpuslar için değil, çocukken suç işlediği iddiasıyla adli sisteme giren yetişkin mahpuslar için de uygulanmıştır. Anneleriyle birlikte hapsedilen çocuklar ise hükümlü annelerinin suç tiplerine bağlı olarak pandemi öncesine göre lehe koşullu salıverilme ya da denetimli serbestlik sürelerine göre hapisaneden daha erken çıkabilme ihtimaline sahip olmuştur. Tüm mahpuslarda

⁷⁴ Çağrı metnine erişmek için: https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/salgin-hastaliklar-ve-hapishanedeki-cocuklar-covid-19/ Erişim tarihi: 26.07.2021

olduğu gibi çocuk mahpuslar ve anneleriyle hapsedilen çocuklar için de koşullu salıverilme sürelerinde suç tipi ayırımına gidilmesi, COVID-19 önlemleri dolayısıyla alınan önlemlerde eşitlik gözetilmemesi açısından eleştiri getirilecek noktalardan biridir.

Hapishanelerin pandemi döneminde çocuklar için yarattığı riskler alan çalışmacıları tarafından kamuoyunun dikkatine olabildiğince sunulmuşsa da, yargı makamlarının hapsedilme motivasyonunun hâlâ yüksek olduğuna ilişkin kimi örnekler de basına yansımıştır.⁷⁵

Önceki senelerde olduğu gibi bu sene de CİSST'in çocuk mahpuslarla ilgili yaptığı bilgi edinme başvuruları yanıtız bırakılmıştır. 2019 yılında yapılan ve çocuk mahpuslara dair istatistik talep eden bir başvuru cevaplanmadığından Kamu Denetçiliği Kurumu'na taşınmış, KDK Ocak 2020'de Adalet Bakanlığı'na bilgi paylaşımı için tavsiye kararı verse de bu karar bakanlık tarafından uygulanmamıştır.

Öne Çıkan Başlıklar

Çocuklara Erişim

Türkiye'deki mevzuat ve çocuğun üstün yararının korunması ilkeleri gereği çocuk yargılamaları kapalı yapılmakta ve adli sisteme dahil olan çocuklar hakkında basında açık olarak isim ve soyisim paylaşılmamaktadır. Çocuk mahpusların ve ailelerinin hak temelli sivil toplum çalışmalarını tanımamaları, çocuk haklarını ve hak arama yöntemlerini yeterince bilmemeleri de dikkate alındığında CİSST'in çocuk mahpuslara erişimi, diğer tematik alanlarda kurduğu mahpus iletişimlerine kıyasla daha zor gerçekleşmektedir. Çocuk mahpuslarla olan ilişkiler, çoğunlukla kartopu metodu⁷⁶ ile sağlanmaktadır. 2019 yılında yazıştığımız çocuk mahpusların bir kısmının 2020 yılında yaşlarının dolması ya da tahliye/izinli olmaları dolayısıyla çocuk mahpusların hapsedilme şartları ve yaşanan hak ihlallerine ilişkin etkin izleme, geçtiğimiz senelere göre daha az yapılmıştır. Bununla birlikte çocukken hapishaneye giren, bu sebeple çocuk ceza adalet sistemine göre açığa ayrılma, koşullu salıverilme, disiplin uygulamalarına dair lehe uygulamalardan faydalanması gereken genç yetişkin mahpuslarla yazışmaya devam edilmiştir.

2020 yılında pandemiye rağmen haklarında tahliye kararı verilmeyerek çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumlarında tutulmaya devam edilen çocukların özgül risk ve ihtiyaçlarına dair Adalet Bakanlığı'nca yapılan herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bulaş riskinin azaltılmasına yönelik tüm önlemler bu çocuklar için de uygulanmış, bu da çocuk mahpusların kapatılma koşullarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. Aile görüşlerinin başlangıçta engellenmesi, sonrasında kademeli olarak kapalı görüş şeklinde uygulamaya geçmesi, kurs ve etkinliklerin iptal edilmesi, ortak alan aktivitelerinin uzun süre tamamen kaldırılmış olması, çocuk mahpusların tutulma şartlarını oldukça ağırlaştırmıştır. COVID-19'un çocuklar için yetişkinler kadar ölümcül sonuçlar

⁷⁵ Haziran 2020'de tutuklanarak 1 aylık bebeği ve 2 yaşındaki çocuğuyla hapsedilen Eylem Oyunlu için 25 sivil toplum örgütü ortak açıklama yaparak tahliye çağrısında bulunmuş, Eylem Oyunlu, Eylül 2020'de tahliye edilmiştir. Ortak açıklamaya erişmek için: https://cisst.org.tr/basin_duyurulari/yuzunuzu-cocuklara-donun-tutuklu-bulunan-eylem-oyunlu-ve-2-cocugu-derhal-serbest-birakilsin/ Erişim tarihi: 26.07.2021

⁷⁶ Kartopu örnekleme, araştırma sahasında bilgiye erişimin zor olduğu veya sahadaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kişiden kişiye ulaşılarak örnekleme alanının ve araştırmaların genişletilmesi yöntemidir.

doğurmayacağına dair yapılan açıklamalarla⁷⁷ birlikte düşünüldüğünde, çocuk hapisanelerindeki durumun virüsün öldürücülüğü üzerinden değil, virüs dolayısıyla ortaya çıkan tecrit şartlarının psiko-sosyal etkileri üzerinden değerlendirilmesi gerekir.

Dış dünyayla teması sağlayacak aile ziyaretlerinin, dışarıdan eğitimci ya da kolaylaştırıcıların katkılarıyla gerçekleşen kurs ve etkinliklerin ve hapisanede izleme yetkisi olan denetim mekanizmalarının ziyaretlerinin pandemi önlemleri kapsamında engellenmesi, ailelerin, sivil toplumun ve diğer denetim mekanizmalarının çocuk hapisanelerinde yaşanan ihlallerden haberdar olmasını eskisinden çok daha zor hale getirmiştir. Telefon ve mektupla iletişim devam ediyor olsa da, her iki iletişimin de hapisane idaresinin denetiminde gerçekleşiyor olmasının hak ihlallerinin görünmezliğine dair muhtemel etkileri olduğundan bahsedebiliriz.

Bulaş riskini azaltmak için alınan önlemlerle ortaya çıkan tecrit durumunun şiddete zemin hazırlayacağı tahmin edilebilir. 2020 yılında yaklaşık 9,5 ay boyunca çocukların günlük hayatlarını geçirebilecekleri tek alan kendi koşulları olmuştur. Bu uygulama hapis cezasının mevcut şartlarını daha da ağırlaştırarak iç hukukun getirdiği sınırlılıkların artmasına neden olmuştur. Çocuklar eğitime, kültürel faaliyetlere, sağlık hizmetlerine, dış dünyayla ilişkilere tecrit uygulamaları dolayısıyla erişemez hale geldiğinden bu tecritin ikincil bir cezalandırmaya dönüştüğünü söylemek yerinde olacaktır.

Mevzuattan ve/veya Uygulamadan Kaynaklanan İhlaller

Yapılan mevzuat değişiklikleriyle birlikte çocukken hapsedilen insanların infaz hesaplamalarında genel uygulamanın dışında birtakım hesaplamalar getirildiği, genel durum başlığı altında aktarılmıştı. CİSST'e mahpus yakınlarından gelen telefonlarda ve mahpuslardan gelen mektuplarda, hükümlü mahpusların çocukken kaldığı sürelerle ilişkin hesaplamaların hatalı olduğu, misli hesaplamaların dikkate alınmadığı yönünde aktarımlarda bulunulmuş, derneğimiz tarafından mahpuslara ve yakınlarına çoğunlukla bu yönde danışmanlıklar verilmiştir.

Bu başlık altında belirtilmesi gereken bir diğer konu ise tutuklu mahpusların durumlarıdır. Bilindiği gibi bir güvenlik tedbiri olarak uygulanan tutuklama, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de de belirtildiği üzere en kısa süreyle uygulanmalı ve en son yol olarak görülmelidir. Buna rağmen Türkiye'de tutuklu çocukların sayısı, hükümlü çocuklardan her zaman fazla olmuştur.⁷⁸ Çocukların tutuklu olarak yargılanması, haklarında hüküm tesis edilmemiş, üzerlerine atılı suç mahkemece sabit bulunmamışken mevzuat değişikliklerindeki lehe infaz hesaplamalarının hiçbirine tâbi olmamaları anlamına gelmektedir. Pandemi düzenlemeleri dolayısıyla hükümlü olmaları halinde ev iznine gidebilecek olan, koşullu salıverilme süresinin daha çabuk gelmesiyle belki de tahliye olabilecek çocuklar ve gençler, yargılamaları devam ettiği için hapsedilmeye devam edilmiştir. Bu durum, çocukların ve gençlerin adalet sistemi içerisinde suçsuzluklarını savunmaktan ziyade üzerlerine atılı suçun kesinleşmesiyle bir an evvel hükümlü olmak istedikleri bir tablonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. CİSST'e yapılan avukat aktarımlarında çocukların kanun yollarına başvurmak istemedikleri, cezanın kesinleşmesini geciktirecek raporların istenmemesi yönünde avukatlarından talepte buldukları aktarılmıştır.

⁷⁷ Considerations for school-related public health measures in the context of COVID-19 <https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-school-related-public-health-measures-in-the-context-of-covid-19> Erişim tarihi: 03.08.2021

⁷⁸ 2015-2016 yılları arasındaki veriler için <https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/cocuk-mahpus-kitabc.pdf> . Erişim tarihi: 03.08.2021. 2016 yılından sonra istatistiki bilgi paylaşımı büyük ölçüde durdurulmuştur.

Çocuk Ölümleri

Hapishanedeki çocuk ölümleri, sadece 2020 yılı için değil, tüm zamanlarda etkin soruşturmaya konu edilemeyen ve cezasızlık tablosuyla karşılaşılan, maddi gerçeğe ulaşmada yaşanan sorunlar da gözetildiğinde daima gündemde tutulması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Kesin sayı bilinmemekle birlikte 2020 yılında en az bir çocuğun öldüğü basına yansımıştır. İzmir Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda Nisan 2020'de 17 yaşında bir çocuk mahpus ölmüştür.⁷⁹ Bununla ilgili yapılan insan hakları başvurularına veri içeren yanıt gelmediği gibi İzmir milletvekillerinden Serpil Kemalbay'ın Adalet Bakanlığı'na verdiği soru önergesi de yanıtlanmamıştır. CİSST'in, 2010-2019 yılları arasında yaşanan çocuk mahpus ölümlerine dair çocukların yaşları, cinsiyetleri, ölüm nedenleri ve tutuldukları hapishanelere ilişkin Eylül 2020'de Adalet Bakanlığı'na yaptığı bilgi edinme başvurusunu bakanlık, Bilgi Edinme Kanunu'nda yer alan "Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler" düzenlemesine dayanarak yanıtı bırakmıştır.

Kız Çocukları

Oğlan çocuklarına kıyasla sayıca çok daha az olmaları ve yetişkin hapishanelerinin çocuk koğuşlarında tutulurken sivil toplum ve diğer denetim mekanizmalarıyla çok sınırlı iletişim kurmaları sebebiyle kız çocukları, oğlan çocuklarına göre sistemde daha görünmez bir yerdedir. CİSST 2020 yılı içinde kız çocuklarıyla iletişim kuramamıştır. Geçmiş senelerde yazışıp da yaşı dolan çok az sayıdaki genci takip etmeye devam etmiştir. CTE, 31 Aralık 2020 için yayınladığı istatistiklerde çocukların sayısını verirken cinsiyetlerini ayırmamış olsa da 5 Ocak 2021 tarihinde bu yönde paylaştığı veriler, 2020 yılı için kız çocuğu mahpusların sayısına dair fikir vermektedir. 5 Ocak 2021 tarihi itibarıyla Türkiye hapishanelerinde 7 hükümlü, 34 tutuklu olmak üzere toplamda 41 kız çocuğu bulunmaktadır. CİSST'in 2020 yılı içinde kız çocuklarına yönelik yaptığı bilgi edinme başvurusunda kız çocuklarının sayısı, yaş dağılımları, hangi hapishanelerde kaç kişi olarak tutuldukları ve hükümlü, hükmen tutuklu ya da tutuklu statülerinden hangisini taşıdıkları sorulmuştur. CTE, Bilgi Edinme Kanunu'nda yer alan "Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır," gerekçesiyle bilgi edinme talebini reddetmiştir.

Anneleriyle Tutulan 0-6 Yaş Arası Çocuklar

Anneleriyle tutulan çocuklar 2020 yılında, pandemi önlemleri dolayısıyla annelerinin tahliye talebi üzerinden gündeme gelmiştir. Dışarıda bakım yükümlüsü de olan çocukların belli dönemlerde dışarıdaki yakınına bırakılması uygulaması, pandemi döneminde engellenmiştir. CİSST'e gelen aktarımlar ve basında yer alan haberlerden

⁷⁹ "Şakran Çocuk Cezaevinde İntihar İddiası", Gazete Karınca'nın 8 Nisan 2021 tarihi haberi <https://gazetekarınca.com/2020/04/sakran-cocuk-cezaevinde-intihar-iddiasi/> Erişim tarihi: 03.08.2021

normalde hapisyanede anneleriyle kalan çocukların önlemler dolayısıyla hapisyaneye alınmamaları ya da annelerinin de tercihiyle bu dönemde dışarıdaki yakınlarına bırakılmaları nedeniyle annelerini çok uzun süre göremedikleri öğrenilmiştir. 2020 yılındaki infaz değişikliklerinde 0-6 yaş arasındaki çocuğuyla hapsedilen kadınların denetimli serbestlik uygulamalarında suç tipi ayırımına gidilmiştir. Bunun anlamı "çocuğun üstün yararı ilkesinin" 0-6 yaş grubu çocuklar için arka plana bırakılarak bu çocukların iyilik hallerinin korunmasında annelerin suç tiplerinin belirleyici rol almasıdır. Yapılan düzenleme, bu yönüyle kamuoyunda ciddi eleştiriler almıştır. CİSST bu yıl 0-6 yaş arası çocuklar için yaptığı bilgi edinme başvurularında Nisan 2020'deki yasa değişikliği dolayısıyla kaç çocuğun annesiyle birlikte tahliye olduğunu, annelerinin denetimli serbestlikten mi koşullu salıverilmeden mi faydalandığını ve başvuru tarihinde Türkiye hapisyanelerinde anneleriyle tutulan kaç çocuğ olduğunu sormuş, "Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır" gerekçesiyle bilgi edinme başvurusu yanıtız bırakılmıştır.

6.2. KADIN MAHPUSLAR

Genel Durum

Türkiye'deki 31.12.2019 tarihli mahpus sayısı TÜİK⁸⁰ aracılığıyla, 31.12.2020 tarihli mahpus sayısı ise CTE⁸¹ tarafından açıklanmıştır. 31.12.2019 tarihli istatistiklere bakıldığında kadın mahpus sayısının (hükümlü ve tutuklu dahil) 11.432 olduğu görülürken, bir sene sonrasının verilerine göre bu sayı (hükümlü ve tutuklu dahil) 10.554'tür. 15.04.2020 tarihli İnfaz Yasası değişiklikleri sebebiyle tahliye edilen mahpusların bu sayının düşüşünde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kadın mahpus sayısının genel mahpus sayısına oranla az olması, kadın mahpusların ve özellikle de karma hapisanelerin kadın koşullarında kalan kadınların özel ihtiyaçlarının geçen yıl olduğu gibi gözetilmemesine sebep olmuştur.⁸² Kaç kadın mahpusun karma hapisanelerin kadın koşullarında tutulduğu sorusu bu bakımdan önem taşımakta ve tarafımızca da araştırılmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesi amacıyla 16.09.2020 tarihinde kadın ve kız çocuklarının hangi hapisanelerde kaldığına ilişkin bir bilgi edinme başvurusu derneğimiz tarafından CİMER aracılığıyla yapılmıştır.

Öne Çıkan Başlıklar

Sağlık sorunları

Cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak pek çok mahpus sağlığa erişim ile ilgili sorun yaşar. 2019 yılı raporumuzda belirtilen sorunların birçoğu⁸³ (hastane sevklerinin düzenli olarak yapılmaması, hastane sevklerinde kullanılan ring araçlarının dar, rahatsız olması, sağlığa uygun olmaması, mahpuslara kelepçeli muayenenin dayatılması, doktorların ilgisiz ve özensiz davranışları gibi) 2020 yılında da yaşanmaya devam etmiş, COVID-19 pandemisi etkisiyle mevcut sorunlara yenileri eklenmiş ya da mahpusların bu sorunlardan etkilenme biçimleri değişmiştir. COVID-19 ilk defa yayılmaya başladığı dönemde acil durumlar dışındaki hastane sevklerinin yapılmaması, kanser hastası gibi düzenli tedavi görmek zorunda kalan kadın mahpusların da tedavilerinin aksamasına sebep olmuştur. Hastaneye sevk edilen mahpusların ise hapisaneye dönüşte 14 gün boyunca karantina koşullarında kalmaları özellikle kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan kadın mahpuslar açısından sıkıntı yaratmıştır. Kendi bakımını tek başına sağlamakta güçlük çeken kadın mahpuslar karantina koşulu uygulaması sebebiyle hastaneye sevk edilmekten imtina etmişlerdir.

Bunların yanı sıra, 2020 yılı içerisinde kadınların düzenli yapılması gereken jinekolojik muayenelerine ve Smear testi gibi rutin kontrollerine dair hiçbir şekilde veri alınamamıştır.

⁸⁰ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625> (Erişim tarihi: 03.05.2021)

⁸¹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-istatistikleri12012021090932> (Erişim tarihi: 03.05.2021)

⁸² Türkiye'de 9'u kapalı, 7'si açık olmak üzere 16 adet kadın hapisanesi bulunur.

⁸³ CİSST 2019 yılı yıllık raporu (http://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/cisst_yillik_rapor_2019_TR-1.pdf)

Pede erişim

CİSST sağlığa erişim kapsamında pedin hapisanelerde ücretsiz olarak sağlanması gerektiğini savunur⁸⁴ ve 2017 yılından bu yana da konuyla ilgili kampanya yürütmektedir. Pandemi ile birlikte mahpuslara temizlik malzemelerinin ücretsiz sağlanması önemi daha da artmıştır.⁸⁵ Temizlik kitlerinin içerisine kadın mahpuslar için pedin dahil edilmesi gerektiği derneğimizin öncülüğünde örgütlenen kampanyada da vurgulanmıştır.

Derneğimiz tarafından 23.09.2020 tarihinde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'ne bilgi edinme başvurusu yapılarak "2020 Eylül ayı itibarıyla tüm Türkiye'deki kadın mahpuslardan kaçına ücretsiz olarak ped verilmektedir? Ücretsiz olarak pede erişim sağlanıyorsa her bir kadına aylık kaç adet ped verilmektedir?" ve "2020 Eylül ayı itibarıyla tüm Türkiye'deki kadın mahpuslardan kaç ücret ödemek suretiyle pede erişebilmektedir?" soruları yöneltilmiştir. 22.11.2020 tarihinde Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü başvurumuz, "Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler" gerekçesiyle yanıtlanmamıştır. Alınan ret cevabına karşı tarafımızca Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurulmuştur. Bu süreçte zaman zaman mahpuslara ücretsiz olarak ped sağlandığı ancak halen mevzuatta bu dağıtımın yasal bir zemininin olmadığı görülmektedir.⁸⁶

Koşu aramaları ve üst aramaları ile hapisanelerin gözetimi

Sık sık koşu araması yapılması, 2020 yılında pandemi sebebiyle daha da yakıcı bir problem haline gelmiştir. Özellikle bazı kadın hapisanelerinde alınan başvurulara göre infaz koruma memurlarının koşu aramaları sırasında mesafe kurallarına uymamaları ve koşu kalabalık şekilde girmelerinin yanı sıra, arama sırasında aynı eldivenlerle hem giyeceklerle hem yiyeceklerle hem de çöplere dokunmaları pandemi kurallarına riayet edilmediğini göstermektedir.

Diğer taraftan kadın mahpusların hapisane giriş çıkışlarında üst araması esnasında yaşadıkları problemler, özellikle çıplak arama tartışmaları üzerinden, 2020 yılında gündeme gelmiştir. Bu hususta derneğimizin kanaati, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 46. Maddesine⁸⁷ dayanarak makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum amirinin gerekli görmesi durumunda çıplak ve beden çukurlarında arama yapılabileceğini düzenleyen tüzüğün başat olarak değiştirilmesi, ilgili yönetmeliğin kaldırılması yönündedir.

⁸⁴ <http://tcps.org.tr/sites/default/files/kitaplar/uccretsizpedbrosur.pdf>

⁸⁵ <http://tcps.org.tr/sites/default/files/kitaplar/uccretsizpedbrosur.pdf>

⁸⁶ CTE Genel Müdürlüğü 07.11.2017'de düzenlediği 95895915-010-E. 4126/142848 sayılı yazı ile Cumhuriyet Başsavcılıkları aracılığıyla tüm hapisanelere bildirim yaptığını, ekonomik durumu iyi olmayan mahpuslar başta olmak üzere ped ile hijyenik malzemelerin mahpuslara verilmesi gerektiğini bildirdiğini belirtmiştir.

⁸⁷ Hükümlünün üzerinde, kuruma sokulması veya bulundurulması yasak madde veya eşya bulunduğu dair makul ve ciddi emarelerin varlığı ve kurum en üst amirinin gerekli görmesi hâlinde, çıplak olarak veya beden çukurlarında aşağıda belirtilen usullere göre arama yapılabilir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.5.200610218.pdf>

Hapishaneler arası sevkler ve görüş

Pandemi sebebiyle uzun süre boyunca isteğe bağlı sevklerin yapılmaması kadın mahpusları ailelerinden, çocuklarından uzakta bırakmıştır. İsteğe bağlı sevk taleplerinin sürekli olarak kapasite sebebiyle reddediliyor oluşu sorunu yakıcılığını korurken, pandemi tedbirleri kapsamında sevk başvurularının yapılması dahi mümkün olmamıştır.

Özellikle kadın mahpusların yaşlı anneleri ve babaları, bu dönemde seyahat kısıtları ve seyahatin kendileri için de riskli olması sebebiyle yerleşim yerlerine uzaktaki hapishanelerde kalan kadın mahpusları ziyarete gidememişlerdir.

Hapishanede anneleriyle beraber kalan çocukların bakımı ise yaşanan sorunların başka bir boyutudur. Normal koşullarda dışarıda olan ebeveyninin yanına gidip hapishanedeki annesinin yanına dönmesi mümkün olan çocuklar, hapishane dışına çıkmaları halinde pandemi önlemleri sebebiyle tekrar hapishaneye alınmadıkları için, bu durum hem kadın mahpuslar hem de çocuklar bakımından mağduriyet yaşanmasına neden olmuştur.

Vasilik, boşanma problemleri, adli yardım

Pek çok mahpus kadının vasileriyle iletişiminin bulunmaması, vasinin ayrı şehirde bulunması ya da vasinin mahpus için işlem yapmaktan imtina etmesi, kadınların özellikle boşanma ve velayet gibi konularda hukuki işlemler yapmalarının önünde engel teşkil eder ve işlemlerin yürütülmesi için baroların adli yardım servislerinden faydalanmalarını dahi olanaksızlaştırır. Daha önceki yıllardaki raporlarımızda da vurguladığımız bu sorun 2020 yılında da devam etmiştir. Pandemi sebebiyle bir dönem avukat görüşlerinin dahi ancak özel izinle yapılıyor oluşu, aile görüşlerinin durdurulması kadınların hapishane dışında başlatmak istedikleri ya da halihazırda devam eden mahkeme süreçlerini de sekteye uğratmıştır.

Sosyal Faaliyetler, Etkinlikler ile Yayınlara Erişim

Dış Dünya ile İletişim başlığında da detaylandırdığımız gibi 2020 yılının Mart ayından sonraki önlemler çerçevesinde mahpusların hapishanede bir araya gelerek yaptığı etkinlikler durdurulmuş fakat bunun yerine ikame olarak bireysel etkinliklerin artırılması gibi bir yol izlenmemiştir. Diğer taraftan mahpuslara dışarıdan gönderilen gazete, kitap gibi süreli ve süresiz yayınlar da mahpuslara kimi zaman gecikmeli olarak verilmiş kimi zaman güvenlik gerekçesiyle hiç verilmemiştir. Bu dönemde mahpuslar sıklıkla, dışarıdaki insanlar her türlü imkâna (internet, kitap, film, müzik, vs.) sahip olmasına rağmen evde kalmaktan sıkılırken kendilerinin yıllarca pek çok kısıtlama altında hapishanede kaldıklarını vurgulamıştır.

Kadın Mahpuslar *

70

2020 YILINDA
MEKTUPLAŞILAN
MAHPUS SAYISI

103

VAKA
SAYISI

14

SEVK
TALEBİ

18

GÖRÜŞ

2

İŞKENCE VE
KÖTÜ MUAMELE

15

İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

18

DİĞER
HAK İHLALLERİ **

27

DİĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

9

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Diğer Hak İhlalleri: Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.
Hapishanelerin İç Yapısı ve Sorunlar

6.3. LGBTİ+ MAHPUSLAR

Genel Durum

Türkiye hapishaneleri, LGBTİ+ mahpusların ihtiyaçları göz önünde bulundurularak inşa edilmemiş ve düzenlenmemiştir. LGBTİ+ mahpuslar ikili cinsiyet sistemi esas alınarak planlanmış hapishanelerde kalmak mecburiyetindedirler. Trans mahpuslar cinsiyet uyum sürecini tamamladıklarında ve resmi mavi/pembe kimlik aldıklarında bu ikili cinsiyet sistemi kurgusunda hak öznesi olmuş olurlar. Bu süreci tamamlama(ya)mayan trans mahpuslar atanmış cinsiyet kimlikleri referans alınarak uygun görülen hapishanelere yerleştirilirler. İki durumda da hapishane bünyesinde bulunan özel koşullarda tutulurlar. Lezbiyen, gey, biseksüel ve interseks mahpuslar idareye ve derneğimize açık değillerse kendilerine ulaşmak, sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlar üzerine öneriler sunmak zorlaşmaktadır. Aktardığımız durumlar sebebiyle istatistiği tutulan mahpuslar çoğunlukla translar ve açık LGBTİ+ mahpuslardır.

Yayınlarımızda ve raporlarımızda üzerinde sıklıkla durduğumuz konulardan biri mahpuslara ilişkin güncel bilgiye ve sayısal verilere ulaşmanın zorluğudur.⁸⁸ LGBTİ+ mahpusların sayısına dair bilgimiz, önceki raporda da yer verdiğimiz gibi 2018 yılında TBMM İnsan Hakları Komisyonu toplantısında CTE Genel Müdürü Şaban Yılmaz'ın aktardığı "200'e yakın LGBTİ+ mahpus olduğu" açıklamasından ibarettir. 2020 yılında da LGBTİ+ mahpusların istatistiki bilgilerine, hangi tip hapishanelerde kaldıklarına, cinsiyet uyum süreçlerine yönelik yapmış olduğumuz bilgi edinme başvuruları yanıtız kalmıştır.

Öne Çıkan Başlıklar

LGBTİ+ mahpuslar cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine uygun hapishanelerde kalamadıklarında hapishanelerin genel yapısı itibarıyla, ihtiyaçlarına erişmekte kaçınılmaz olarak güçlük çekerler. Sistem içindeki çeşitli ayrımcı uygulamalar, LGBTİ+ mahpusların içerilmemesi, uygulamaların mahpusların ihtiyaçları hesaba katılarak güncellenmemesi, hapishane idaresinin, çalışanlarının tutumlarını olumsuz etkiler ve LGBTİ+ mahpusların sorunlarını katmanlı hale getirir. Hapishane uygulamalarının ve hapishane kültürü içinde önerilen çözümlerin heteronormatif bir bakış açısıyla kurgulanmasının kötü muamelenin meşrulaştırılmasına zemin hazırladığı ortadadır.

Ceza infaz sistemi içinde LGBTİ+ mahpusların karşılaştığı yapısal sorunlar 2020 yılında COVID-19 salgınıyla birlikte daha da görünür olmuştur. Bu sorunları kıyafetlere erişememe, sosyal etkinliklerden faydalanamama, dış dünyayla iletişimin engellenmesi ve sağlık hakkına erişimde yaşanan zorluklar olarak sıralamak mümkündür.

Geçtiğimiz yıllarda öne çıkan sorunlardan biri kişisel eşyalara erişimde yaşanan kısıtlamalardır. LGBTİ+ mahpuslara yönelik infaz sisteminde iyileştirme yapılmamış olması mahpusların ihtiyaçlarına uygun eşyalara erişememesine sebep olur. Mahpuslar ihtiyaçlarına hapishane kantinlerinden erişememiş, yakınları ve sivil

⁸⁸ LGBTİ+ mahpusların hapishane koşullarını daha detaylı incelemek için bkz. Demirbaş H.B. (2018), Türkiye'de LGBTİ Mahpus Olmak, TCPS Yayınları ve Demirbaş H. B., Sağlam D. (2020), Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yıllık Rapor 2019.

toplum örgütlerinden talep etseler de bu ihtiyaçlar kendilerine verilmemiştir. Pandemiye alınan önlemler de mahpusların bu ihtiyaçlara erişmelerini imkânsız hale getirmiştir. Salgının yayılmaya başladığı ilk aylarda eşyaların üzerinde virüsün uzun süre yaşadığına ve bulaş riskini artırdığına ilişkin yapılan açıklamalar, hapishanelerde mektup, kargo gibi dışarıdan gelen paketlerin belirli süreler boyunca bekletilmesine verilmesine sebep olmuştur. Pandemi süresince COVID-19 önlemleri hapishane içi uygulamaları etkilemiştir. Bu durum mahpusların eşyalarının önlemler sebebiyle depodan çıkarılmamasına, mahpuslara verilmemesine neden olmuştur. Fakat yine de uygulamalar farklı hapishanelerde pratikte farklılık göstermiştir. LGBTİ+ mahpusların pandemiden önce erişebildikleri kıyafet, iç çamaşırı, parfüm, makyaj malzemeleri gibi kişisel eşyaları bazı hapishanelerde inisiyatifle verilirken bazı hapishanelerde COVID-19 önlemleri gerekçesiyle depolarda tutulmaya devam etmiştir. Mahpuslar iç kantinden alamadıkları/bulamadıkları ürünleri dış kantin aracılığıyla ücretini vererek edinebilirler. Pandemi sebebiyle dış kantinden ihtiyaçlara erişebilme imkânı da ortadan kalkmıştır.

Ekonomik durumu ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyen, iç ve dış kantin aracılığıyla eşyaya erişemeyen LGBTİ+ mahpuslar bu taleplerinin karşılanması için sivil toplum örgütlerine taleplerini iletmışlerdir. LGBTİ+ mahpuslara eşya desteği sunan sivil toplum örgütlerinin pandeminin ilk zamanlarından 2020'nin sonuna kadar ofislerde çalışmayı askıya almaları, kıyafet gönderimi için uygun koşulları yaratamamaları ve kargo gönderimlerini organize edememeleri gibi sebeplerle hapishanelere eşya desteği durma noktasına gelmiştir. Bu durum LGBTİ+ mahpusların sıklıkla talep ettikleri ihtiyaçlara erişimlerini uzun bir süre kısıtlamıştır. LGBTİ+ mahpuslardan gelen mektuplarda bazı hapishane yönetimlerinin ekonomik olarak zor durumda olan ve kıyafete erişemeyen mahpuslara kıyafet desteği sağladığı aktarılmıştır.

14 Mart 2020 tarihinden itibaren hapishanelerde alınan COVID-19 önlemleri ile mahpusların kurs, atölye ve etkinliklere katılımları durduruldu. LGBTİ+ mahpuslar pandemiden önce de diğer mahpusların faydalandıkları bu aktivitelerden LGBTİ+ olmaları ve "güvenlik" gerekçesiyle faydalanamıyorlardı. Pandemi sürecinde de bu durum alınan önlemlerle beraber devam etti.⁸⁹

Cinsiyet Uyum Süreci ve Sağlığa Erişim

Trans mahpuslar cinsiyet uyum süreçlerini hapishaneye girmeden önce başlatmışlarsa hapishanede kaldıkları sürede de bu süreci devam ettirebilirler. Uyum sürecini hapishanede başlatmak isteyen trans mahpusların ise yasal prosedürleri gerçekleştirdikten ve sağlık raporu aldıktan sonra ameliyat olmalarının önünde bir engel kalmaz. Cinsiyet uyum sürecindeki trans mahpuslar SGK tarafından karşılanan hormon ilaçlarına erişimde sorun yaşamazlar ve bu ilaçlar için ücret ödemezler. Fakat bu ilaçlarda mahpusları etkileyen herhangi bir yan etki varsa ve/veya mahpuslar SGK'nın karşılamadığı bir hormon ilacını tercih ediyorsa bu ilaçlara erişim dışarıda olduğu gibi kolay değildir. Trans mahpusların uyum sürecinde belirli aralıklarda hastane sevkleri yapılmalı, hormon ilaçlarının yan etkileri vb. sorunlara yönelik tetkikler sağlanarak mahpuslar ameliyat sürecine hazırlanmalıdır. COVID-19 önlemleriyle mahpusların hastane sevkleri acil bir durum olmadığı sürece 2020 yılının sonuna kadar durdurulmuştur. Ağır, kronik ve çoklu hastalıkları olan mahpusların bile hastane sevkleri bu süreçte yapılmazken

⁸⁹ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumlarinda-kovid-19-pandemi-surecine-dair-kamuoyu-aciklamasi17062020045113>

trans mahpusların kontrolleri iyiden iyiye göz ardı edilmiş ve öncelikli olarak değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla, uyum sürecine başlayan ve süreci devam eden trans mahpusların uyum süreçleri bir yıl süresince askıya alınmıştır. Uyum süreciyle beraber meme büyütme, burun-çene estetiği, ses inceltme gibi çeşitli operasyonlar da pandemi boyunca yapılamamıştır. Bu dönemde trans mahpuslar hormon ilacına erişimde sorun yaşadıklarını, revir doktorlarına reçeteli ilaçlarını yazdıramadıklarını, doktorlarla görüşemediklerini, hormon ilaçlarının yarattığı etkileri konuşamadıklarını aktarmıştır.

Hastane ve mahkeme sevklerinden sonra kaldıkları hapisanelere geri dönen mahpuslar 14 gün karantina koşullarında kaldılar. Koşu arkadaşlarından maddi ve sosyal destek alan LGBTİ+ mahpuslar hastaneye sevk olmak istemediklerini ve karantina koşullarında kalmak istemediklerini belirttiler. 14 gün boyunca karantina koşullarında kalan LGBTİ+ mahpuslar, bu sürenin, karantina koşullarına yeni gelen mahpuslar sebebiyle uzadığını da aktardılar.

2020 yılında da dönem dönem talepleri karşılanmayan, ameliyat olamayan mahpusların açlık grevine girdiği görülmüştür. İletişimde olduğumuz trans mahpusların cinsiyet uyum süreçleri ve bu süreçte sağlık hakkına erişirken karşılaştıkları engeller derneğimiz tarafından idari başvurular yoluyla kurumlara aktarılmış başvurular takip edilmiştir.

Tespit Edilen Vakalar

Tecridin mahpuslar üzerinde fiziksel ve ruhsal olarak ciddi olumsuz sonuçları bulunmaktadır.⁹⁰ LGBTİ+ mahpusların güvenlik gerekçesiyle ayrı koşullarda veya tek başlarına tutulmaları, onları personelden kaynaklı kötü muameleye karşı daha açık ve kırılabilir hale getirir.

LGBTİ+ mahpusların yakınlarıyla ilişkileri, ailelerine ve yakınlarına açık olamamaları veya açıldıklarında reddedilmeleri sebebiyle, diğer mahpuslara göre daha sınırlıdır. Diğer LGBTİ+ mahpuslarla birlikte koşullarda tutulmayan, tek kişilik hücrelerde tecrit halinde tutulan LGBTİ+ mahpuslar için bu ilişkilerin devam edebilmesi çok daha önemlidir. LGBTİ+ mahpuslar aileleri, yakınları, avukatları ve mektuplaştıkları sivil toplum örgütlerine alınan pandemi önlemleri sebebiyle erişememiş, dışarıdan bilgi alma yolları bu süreçte fazlasıyla aksamıştır. Mahpuslar, sivil toplum örgütlerine gönderdikleri mektuplara el konulduğunu düşündüklerini ve bu mektupların akıbetlerine dair bilgi edinemediklerini aktarmışlardır. Mahpusların aile ve yakınlarıyla görüşebildikleri açık görüşlerin durdurulması ve kapalı görüşlere saat sınırlamasının getirilmesi, tecritte tutulan LGBTİ+ mahpusların halihazırda sınırlandırılmış sosyal etkileşimlerini daha da kısıtlamıştır.

Salgının etkileri konusunda bilgiye erişememek ve bu süreçlerin yarattığı belirsizlikler LGBTİ+ mahpusların kaygı durumlarını da fazlasıyla artırmıştır. Tek başlarına tutulan LGBTİ+ mahpuslar için bu süreç psikolojik olarak çok daha zor geçmiştir.

⁹⁰ LGBTİ+ mahpusların hapisane koşullarını daha detaylı incelemek için bkz. Demirbaş H.B. (2018), Türkiye’de LGBTİ Mahpus Olmak, TCPS Yayınları ve Demirbaş H. B, Sağlam D. (2020), Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yıllık Rapor 2019.

Hapishanelerde ayrımcılık, şiddet, aşağılanma ve cinsel tacize en çok maruz kalan gruplardan biri LGBTİ+ mahpuslardır. Mahpusların ihlal edilen hakları veya uğradıkları saldırılar üzerinden yapılan idari başvuruların da homofobik, transfobik tutumlara ya da kökleşmiş önyargılara bağlı olarak sonuçsuz kaldığı söylenebilir. 2020 yılında salgın sebebiyle LGBTİ+ mahpusların hapishane çalışanlarıyla ilişkileri asgariye inş de revir doktorları tarafından kötü muameleye uğradıkları, hapishane çalışanlarının psikolojik ve sözlü şiddetine maruz kaldıkları vakalar yaşanmıştır.

Tek başına tutulmak istemeyen ve LGBTİ+ mahpusların olduğu koşullara geçmek isteyen mahpuslarla, buldukları koşullardan ve/veya hapishanelerden farklı gerekçelerle ayrılmak isteyen mahpusların sevk başvuruları da COVID-19 önlemleri kapsamında değerlendirilmiş ve olumsuz sonuçlanmıştır.

LGBTİ+ Mahpuslar *

49

2020 YILINDA
MEKTUPLAŞILAN
MAHPUS SAYISI

97

VAKA
SAYISI

15

SEVK
TALEBİ

2

GÖRÜŞ

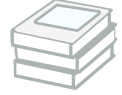
15

İŞKENCE VE
KÖTÜ MUAMELE

16

İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

23

DIĞER
HAK İHLALLERİ **

16

DIĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

10

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

6.4. ENGELLİ MAHPUSLAR

Genel Durum

Hapishanelerin de dışarıdaki diğer mekânlar gibi sağlam insanlara göre tasarlandığı gerçeği ilk bakışta göze çarpmaktadır. Engellileri yaşamdan soyutlayıp bütün ülkeyi onlar için hapishaneye çeviren Türkiye koşullarında engelli mahpus olmaya da “hapis içinde hapis” denebilir. Normal zamanda bile hiçbir hapishanede engellilere göre tasarlanmayan çevre, eğitim, çalışma ve sağlık gibi temel haklar, COVID-19 ile birlikte mahpusların asla talep edemeyeceği ve sorunsuz biçimde erişemeyeceği haklar haline gelmiştir.

Hapishanelerin yasal ve mekânsal olarak engellilere göre tasarlanmamasından doğan hak ihlallerinin tek mağduru engelli mahpuslar değildir. Bu durum görüşe gelen engelli ziyaretçilerden, hapishanelerdeki engelli çalışanlara kadar birçok farklı grubu olumsuz yönde etkilemektedir.

Raporlarımızda da belirttiğimiz üzere engelli mahpuslara dair istatistiksel verilere, engel durumlarına, bu engel durumlarına yönelik hapishanelerde alınan önlemlere ve diğer sorunlara ilişkin çeşitli başvurular yapsak da bu bilgiler kurumlar tarafından paylaşılmadığı sürece bizim de erişim yollarımız kapanmaktadır. Adalet Bakanlığı'na verilen soru önergesine, 2017 tarihinde “581 engelli hükümlü ve tutuklunun bulunduğu”⁹¹ belirtilmiştir fakat sakatlık türlerine dair ayrıntılı bir bilgi paylaşılmamıştır. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunda sunulan bilgiye göre 2018 yılı itibarıyla Türkiye hapishanelerinde “aşağı yukarı 248”⁹² engelli mahpus bulunmaktadır. “Aşağı yukarı” olarak ifade edilen engelli mahpusların sadece hükümlüleri mi, yoksa hükümlü ya da tutuklu bütün engelli mahpusları mı kapsadığı belirtilmemiştir. Tüm bu verilerin güncel olarak kamuoyu ile paylaşılması bu alana dair bilgi üretmeyi engellediği gibi sivil toplum örgütlerinin sorunlara yönelik yapısal değişim önerilerinde bulunmasının da önüne geçilmektedir.

Öne Çıkan Başlıklar

COVID-19'un en çok etkilediği mahpus gruplarından biri de engellilerdir. Engelliler için zaten oldukça zorlayıcı olan hapishane koşulları pandemi ile birlikte daha da kötüleşmiştir. Hapishanelerde virüsün etkisi, söz konusu engelli mahpuslar olduğunda diğer mahpus gruplarından farklılaşmakta ve ağırlaşmaktadır. Sağlığa erişim hakkı, uygun hapishanelere sevk edilebilme koşulları, hapishanelerin erişilebilirlik durumları, engelli raporunun ve engelli aylığının alınabilmesine yönelik süreçler kayda değer ölçüde zorlaşmıştır.

Pandeminin başından bu yana hapishaneler ile ilgili CTE'nin yaptığı iki açıklamada da engelli mahpusların durumuna dair bilgi verilmemiştir. Yine aynı şekilde, hapishanelere pandemi ile birlikte getirilen hiçbir yeni uygulamada engellilere yönelik bir düzenlemeye değinilmemiştir.

⁹¹ Adalet Bakanlığı'ndan Bekir Bozdağ'ın, milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun soru önergesine verdiği 07.09.2017 tarihli cevabından alınmıştır.

⁹² Veriler TBMM İnsan Hakları Komisyonu 14/11/2018 tarihli toplantısının birinci oturumunun tutanağından alınmıştır.

Sağlığa Erişim

Engelli mahpusların büyük çoğunluğu düzenli ve çoklu tedavilere ihtiyaç duymaktadır. COVID-19 nedeniyle hastane sevkleri asgari düzeye inmiş, bu durum R (rehabilitasyon) Tipi hapishaneler dışında düzenli tedavi görmek zorunda olan engelli mahpusların durumunu daha da kötüleştirmiştir. R Tipi hapishaneler, diğer ceza infaz kurumlarına nazaran hasta ve engelli mahpuslara göre tasarlanan ve onların düzenli tedaviye erişebildikleri hapishanelerdir. Düzenli tedavi görmesi gereken, fiziksel ve zihinsel hastalıkları olan mahpuslar, fizik tedaviye ve psikiyatri gibi servislere erişemedikleri için engellilik seviyelerinde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Hastane sevkleri yapılırsa dahi R Tipi hapishanelerde kalmayan ve hayatını tek başında idame ettiremeyecek durumda olan engelli mahpuslar karantina süreçlerine dair herhangi bir düzenleme ise yapılmamıştır.

2020 yılında derneğimize fiziksel engelli mahpuslardan gelen şikayetler, tedaviye erişimde yaşanan sıkıntılar üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlarla birlikte, COVID-19 nedeniyle hastaneye gidemeyen mahpuslardan günlük olarak fizik tedavi görme ihtiyaı olan fiziksel engelli mahpusların R tipine sevk edilme taleplerinde de büyük bir artış olmuştur.

R Tipi Hapishaneler

“R Tipi hapishanede kalabilir” veya “R Tipi olmayan hapishanede kalmaz” raporuna rağmen bu hapishanelere sevk edilmeyen mahpus sayısı giderek artmaktadır. Türkiye’de sadece üç adet R Tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır ve bu sayıyı engelli mahpusların sayıları ile karşılaştırdığımızda ihtiyaı karşılayamadığını söylemek mümkündür. Yukarıda da vurguladığımız gibi R Tipi olmayan hapishaneler engellilere göre dizayn edilmemektedir. Bu yüzden R Tipi olmayan hapishanelerdeki engelli mahpuslar düzenli olarak doktor ve sağlık çalışanlarına erişememektedir.

R Tipi hapishanelerin gerek sayılarının az olması gerek sadece birkaç merkezi yerde toplanmış olması mahpuslar için ciddi sorunlara yol açmaktadır. Mahpuslar tedavilerinin düzenli devam edebilmesi için R Tipi hapishanelere sevk olmakla ailelerine yakın hapishanelerde kalmak arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılmaktadırlar.

Genel olarak engelli mahpuslar, ya sağlık durumları nedeniyle R tiplerine ya da ailelerini göremedikleri için ailelerine yakın hapishanelere sevk istemektedirler. Derneğimize başvuran engelli mahpusların ailelerinin büyük bir bölümünü yaşlılar ve yine engelliler oluşurmaktadır. Engelli mahpusların, ailelerinin kaldığı şehirlerden uzak hapishanelere sevk edilmesi hem kendilerini hem de dışarıdaki engelli yakınlarını mağdur etmektedir. Ailesinde seyahat izni verilmeyecek kadar yaşlı/ağır engelli bireyler bulunmasına rağmen mahpus, aileden oldukça uzak hapishanelerde infazını sürdürmek zorunda kalabilmektedir. Bu da mahpusların ailelerinden tamamen soyutlanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum, mahpusların vasi imzası gerektiren (engelli aylığına başvuru vb.) işlemleri yapmasını da imkânsız hale getirmektedir. Özellikle pandemi dönemi ile birlikte seyahatlere gelen kısıtlamalar ve yaşlı ve engellilerin yolculuk yapmasının daha riskli hale gelmesi gibi nedenlerle engelli mahpusların aileleri ile iletişimleri kopma noktasına gelmiştir.

COVID-19 ile birlikte bir dönem neredeyse durma noktasına gelen hastane sevkleri, aile görüşleri dikkate alındığında, sayıları yetersiz olan ve engellileri izole eden R Tipi hapishanelerin engellilerin sorunlarını çözmekten uzak olduğu söylenebilir. Engelli mahpusların temel sorunları, R Tipi gibi ayrıştırıcı kurumlar açmak yerine bütün hapishanelerin onların da ihtiyaçlarına göre tasarlanmasıyla çözülebilir.

Erişilebilirlik

Engelli bir mahpus infaz sürecinin başladığı andan itibaren sadece fiziki koşullardan dolayı bile doğrudan hak ihlallerine maruz kalır. Hapishaneye girdikleri andan itibaren engelli mahpuslar gerek girişteki arama süreçlerinde (X-ray cihazları, retina taraması, parmak izi okuyucu, üst araması), gerek ring aracı ile taşınmaları sırasında (bu araçların engelliler için dizayn edilmemiştir), gerekse hapishane içindeki uygulamalar nedeniyle ayrımcılığa uğramaktadır.

Son dönemde engellilerin ihtiyaçlarına uygun mimari özelliklerle inşa edildiği söylenen hapishanelerde bununla kastedilen, yapıların çok katlı olmaması ve belli başlı koşulların tekerlekli sandalye geçişine uygun hale getirilmesidir. Bu bakış açısı engelli mahpusların tekerlekli sandalye kullanan mahpuslardan, ihtiyaçlarının da yalnızca geniş geçişlerden ibaret sanıldığıının bir göstergesidir.

Engelli mahpusu münferit görme, yapısal sorunların çözülmemesine yol açmaktadır. Bu yüzden önceki yıllardaki erişilebilirliğe dair sorunların tamamı 2020 yılında da devam etmektedir.

Pandemi ise bütün bu sorunları daha da katmanlılaştırmıştır. Engelli mahpusların diğer mahpuslara göre erişimlerinin daha kısıtlı olduğu kütüphane, spor salonu, atölye ve sohbet alanları gibi sosyalleşme hakları pandemide tamamen ortadan kalkmıştır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi pandemi nedeniyle değişen hiçbir uygulamada engellilere yönelik bir düzenlemeye gidilmemiştir. Örneğin açık görüşlerin kaldırılması ile birlikte telefon görüşmelerinin süresi uzatılmış, kapalı görüşler ise yapılmaya devam etmiştir. Görme veya işitme engelli ile hem görme hem işitme engelli mahpuslar bu iki iletişim yönteminden de faydalanamamıştır. Tek başına mektup, telefon veya kapalı görüş ile iletişim kurması mümkün olmayan engelli mahpuslar pandemi başladığından bu yana görüş haklarını da kullanamamıştır.

Hapishanelerde engellilere yönelik çalışma imkânının ve erişilebilir atölyelerin olmaması, engelli aylığı alamayan mahpusları ekonomik olarak tamamen çaresiz bırakmaktadır. Çalışmak isteyen engelli mahpuslar kendilerine göre iş bulmakta zorlandıklarını, fiziksel olarak kendilerine uygun iş olsa dahi öncelikli olarak engelli olmayan mahpusların çalıştırıldığını ifade etmektedir. Atölye ve iş gibi sosyal haklar normalde de engelliler için erişmesi çok zor meselelerken COVID-19 ile birlikte bu durum tamamen imkânsızlaşmıştır.

Engelli Yoksulluğu ve Engelli Aylığı

Öğrenci mahpuslardan edinilen bilgilere göre uzaktan eğitim derslerini takip edememek yaşanan sorunların başında gelir. Öğrencilerin sınırlandırılmış internet bağlantısıyla UYAP üzerinden belirli saatler içinde ders izlemelerine kağıt üzerinde izin verilse de, pek çok mahpusun bilgisayara erişimi yoktur. Haftanın beş ya da altı günü dersleri olan öğrenciler, kütüphane hafta sonu kapalı olduğu için derslerine katılamayıp derslerini veremediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca UYAP üzerinden izin verilen dersler dışında diğer sitelere erişim kısıtlı olduğu için verilen ödev ve araştırmalar için internetten de gerekli şekilde yararlanamazlar.

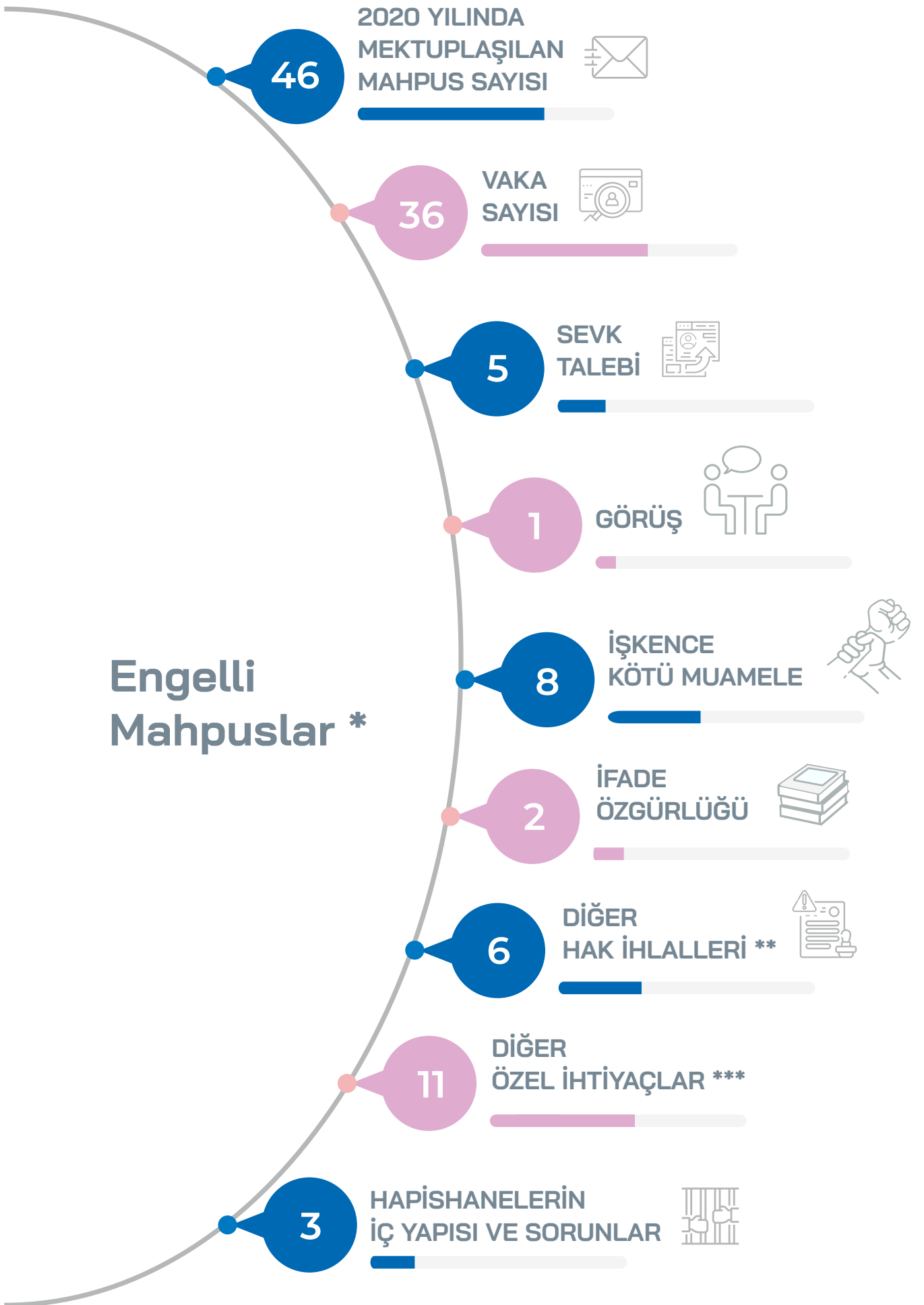
Ülkenin ucuz iş gücü ihtiyacının bir bölümü de hapishaneler tarafından karşılanmaktadır. Fakat engelli mahpusların yukarıda da bahsettiğimiz nedenlerden dolayı, dışarıda olduğu gibi hapishane içerisinde de ucuz iş gücü olma imkânı bile bulunmamaktadır. Türkiye’de engelliler için istihdamın bu denli kısıtlı olması, engelli yoksulluğunu da giderek artırmaktadır. Özellikle hapishanelerde yoksulluk daha da derinleşir. Bu nedenle engelli mahpuslar CİSST’ten yoğun olarak “engelli aylığına” başvurmak için destek istemektedirler.

Hapishanede ‘Engelli Aylığı’ bağlanmasının önünde yasal bir engel olmasa da, pratikte vasilik üzerinden ve ikametgâh adreslerinden kaynaklı birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Kamu Denetçiliği Kurumu’nun (KDK) engelli mahpuslar ile ilgili verdiği “vasi olmadan da başvurabilir” kararına rağmen bireysel olarak yapılan başvurular genelde vasi imzasının olmaması gerekçesiyle reddedilmektedir. Aynı durum ikametgâh adresinden kaynaklı retlerde de bu şekilde ilerlemektedir. KDK’nın “hapishaneler adres olarak gösterilebilir” kararına⁹³ rağmen hapishaneyi ikametgâh olarak kabul etmeyen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) veya hapishane idareleri, başvuruları reddetmeye devam etmektedir. Mahpuslar yaptıkları başvuruları bu emsal kararlarla tekrarlamak zorunda kalmaktadır. Bu durum da süreci engelli mahpus için daha uzun ve karmaşık hale getirmekte ve zaten kısıtlı olan engelli haklarını ihlal etmektedir. Derneğimize ulaşamayan ve KDK’nın emsal kararlarından haberdar olmayan engelli mahpuslar ise bu haklarına ulaşmakta daha da zorlanmaktadır.

Pandemi sürecinde vasileri seyahat yasaklarından, yaşlılıktan/hastalıktan veya maddi imkânsızlıklardan gelemeyen mahpuslar, zorunlu olmayan vasi imzası gerekçesiyle aylarca bu maaştan yoksun bırakılmışlardır. Ayrıca bu süreçte hastane sevkleri durduğu için engelli raporu alamayan mahpuslar engelli aylığına başvuramamışlardır. Sadece mevcutta engelli raporu olan engellilerin rapor süreleri uzatılmıştır. 2019 yılında Sağlık Kurulu Yönetmeliğinin beşinci kez değiştirilmesi ve engel oranlarının düşürülmesi ile birlikte 2020 yılında da bazı engelli mahpusların aldığı engelli aylığı iptal edilmiştir. Maaşını yeniden bağlatabilmek için engelli raporu alamayan mahpuslar da aylardır hastanelere sevk olabilmek için beklemektedir.

⁹³ Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu 08.08.2021 tarihli tavsiye kararı için bkz: <https://cisst.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/Engelli-Maa%C5%9F%C4%B1-KDK-Emsal-Karar-s%C4%B1k%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1%C5%9F.pdf>

Engelli Mahpuslar *

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

6.5. AĞIRLAŞTIRILMIŞ MÜEBBET HÜKÜMLÜSÜ MAHPUSLAR

Genel Durum

Türkiye’de idam cezasının kaldırıldığı 2002 yılında bu cezanın yerine getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre bir kişiye verilebilecek en ağır ceza haline gelmiş olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infaz koşulları 29/12/2004 yılında yürürlüğe giren Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’la düzenlenmiştir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazı, bu cezayı almış tüm mahpusların günlerinin 20-23 saatini tek kişilik, 7-8 metrekarelik bir hücrede ve her türlü anlamlı sosyal temastan yoksun bir şekilde geçirmelerini öngörmektedir. “Adli suçlardan” ağırlaştırılmış müebbet hükmü verilen mahpuslar için 30 yıl sonra, örgütlü suçlardan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hükmü verilen mahpuslar için 36 yıl sonra tahliye umudu varken; “siyasi suçlardan” ağırlaştırılmış müebbet hükmü verilen mahpuslar için bu cezanın infazı mahpusların hayatları boyunca devam etmektedir. Ziyaret edilme, telefon hakkı, sosyal etkinliklere katılma ve çalışma yönünden diğer tüm mahpuslardan kısıtlı haklara sahip olan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların en hafif tabirle “olağanüstü bir infaz rejimi”ne tâbi oldukları söylenebilir.⁹⁴

Türkiye hapisanelerindeki ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus sayısına ilişkin kamuoyuyla paylaşılan son istatistik, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün derneğimizin yaptığı bilgi edinme başvurusu üzerine paylaştığı cevabi yazıdaki “terör ve örgütlü suçlardan 126, adli suçlardan 1327 olmak üzere toplamda 1453 hükümlü” olduğu yönündeki bilgidir. Önceki yıllarda olduğu gibi 2020 yılında da ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların sayısına ilişkin hiçbir istatistik kamuoyuyla paylaşılmamış ve 28.08.2020 tarihinde CİMER aracılığıyla Adalet Bakanlığı’na yaptığımız ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların istatistiklerine ilişkin bilgi edinme başvurumuza herhangi bir yanıt verilmemiştir.

Halihazırda birçoğu uzun yıllardır tecrit altında yaşamlarını sürdüren ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların 2020 yılında COVID-19 salgınının getirdiği düzenleme ve uygulamaların fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden olumsuz etkilerini en derinden hisseden mahpus gruplarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

⁹⁴ Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların hapisane koşullarını daha detaylı incelemek için bkz. Aydınoglu İ. ve Yusufoglu E. (2018), Türkiye’de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak, TCPS Yayınları ve Demirbaş H. B, Sağlam D. (2020), Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği Yıllık Rapor 2019.

Öne Çıkan Başlıklar

Tecrit/ Kötü Muamele ve İşkence

Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (AİÖK) tecrit ve hücre hapsinin, insan hakları açısından yüksek risk oluşturduğunu ve hücre hapsine konan şahısların zihinsel, bedensel ve sosyal sağlığı üzerinde son derece zararlı etkiler oluşabildiğini belirtmiştir. Bunun yanında AİÖK, hücre hapsinin bir cezanın parçası olarak asla uygulanmaması ve bir dizi ceza yaptırımının bir parçası olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.⁹⁵ Ne var ki, Türkiye kanunlarına göre ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların derin bir tecridi öngören hücre hapsinin koşulları, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarıyla belirlenmekte, bu durum AİÖK'nin bu önerileriyle temelden çelişmektedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2020 yılında da mahpusların en sık ifade ettiği sorunlardan biri tecrit olurken; COVID-19 pandemisinin getirdiği düzenleme ve uygulamalarla birlikte tecridin hapisane idareleri tarafından psikolojik baskı amacıyla ve özellikle siyasi mahpusların kimliksizleştirilmesinin bir aracı olarak kullanıldığına yönelik iddialar da tarafımıza sıklıkla iletilmiştir. Pandemi için alınan önlemlerden ötürü görüşlere, sosyal aktivitelere, revir ve hastaneye çıkarılmayan, dolayısıyla iki haftada bir telefon görüşüne gitmek dışında hücrelerinden neredeyse hiç çıkarılmayan siyasi mahpusların hemen her gün oda araması adı altında eşyalarının dağıtıldığına ve bulaş riskine maruz bırakıldıklarına yönelik şikayetler tarafımıza en sık iletilen şikayetlerden olmuştur.

Bunun yanında 2020 yılı boyunca pandemi sebebiyle alınan önlemler neticesinde birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusun havalandırma saatlerinin personel yetersizliği vb. gerekçelerle azaltıldığı ve bazı hapisanelerde bu azaltmanın adli ve siyasi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar arasında fark gözeterek uygulandığı da derneğimize iletilmiştir.

Önceki yıllarda olduğu gibi 2020 yılı da tecridin birçok farklı eylemle protesto edilmesine sahne olmuştur. İzmir Kadın Kapalı Hapishanesinde tutulan Didem Akman 19 Şubat 2020 tarihinde başlattığı, sonradan ölüm orucuna dönüşen açlık grevi ile ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimini de protesto etmiş ve hapisane koşullarına ilişkin düzeltmeler yapılmasını talep etmiştir. Başka birçok mahpusun da katıldığı bu protesto Didem Akman'ın ölüm orucununun 207. gününde havalandırma saatinin artırılması ve ailesi ile aynı anda görüş yapabileceği yönündeki Yargıtay kararının uygulanacağına dair hapisane idaresinin verdiği taahhülle son bulmuştur.⁹⁶

⁹⁵ <https://rm.coe.int/168073428b>

⁹⁶ <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/230740-didem-akman-olum-orucuna-ara-verdi>

Sağlık Sorunları

Uzun yıllar boyunca tecrit altında yaşayan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların oldukça önemli bir kısmının, hem hapisanelerin genel olarak sağlıklı ve hijyenik olmayan koşullarından hem de hücreye kapatılmanın kendisinden kaynaklı belirli sağlık sorunlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu koşullar nedeniyle kronikleşmiş sağlık sorunları bulunan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların infaz erteleme ve tedavilerine dışarıda devam etme talepleri önceki yıllarda olduğu gibi, 2020 yılında da reddedilmiş ve bu mahpuslar Covid+ olmaları durumunda karşılaşacakları yaşamsal risklerle baş başa bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus, hastaneye sevklerde, ilaç takibi konusunda yaşanan sorunlar ve pandemi nedeniyle ertelenen ameliyatlara sebebiyle var olan sağlık sorunlarının ilerleyerek kronikleştiğini belirtmiştir.

Hücrelerin fiziki yapısından kaynaklı sorunlar, pandemi sürecinde hijyen ihtiyaçlarının artmasıyla 2020 yılında da en çok vurgulanan sorunlardan olmuştur. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların tutuldukları hücrelerde mutfak ve tuvalet alanının bir arada olmasının ve tek lavabo olması sebebiyle bulaşık, yemek ve tuvalet ihtiyaçlarını aynı yerde karşılamak zorunda olmanın hijyeni sağlamayı zorlaştırdığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra 2020'de en sık şikâyet aldığımız konulardan biri olan su sınırlaması, hijyen sorununun daha da artmasına sebep olmuştur. Birçok farklı hapisaneden, hücrelere günlük 50 litre sıcak, 150 litre soğuk su kotası getirildiği ve bu miktarın banyo, bulaşık, çamaşır, oda temizliği ve abdest ihtiyaçları için yetersiz kaldığına ilişkin şikâyetler tarafımıza aktarılmıştır.

Yapısal sorunların yanı sıra, hapisane idarelerinden kaynaklanan sorunlar da 2020 yılı boyunca ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar tarafından derneğimize iletilenler arasındadır. Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların havalandırma saatlerinin azaltılması, günde bir saat havalandırmaya çıkarılan mahpusların yeterli temiz hava alamaması en çok şikâyet edilen husus olmuştur. Bunun yanında birçok ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpus, pandemi sebebiyle daha çok çamaşır yıkadıklarını, 1 saat havalandırma süresinin çamaşır kurutmak için yeterli olmadığını, bu sebeple çamaşır odada kurutmak zorunda kaldıklarını aktarmıştır. Bu nedenle solunum yolu sorunları ve romatizmal rahatsızlıkların oluştuğunu ya da var olan solunum ve romatizmal rahatsızlıklarının arttığını söyleyen mahpuslar olmuştur.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların havalandırma sürelerinin pandemi sürecinde birçok hapisanede kısaltılmış olması, bu mahpuslar için belli hijyen sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Mahpuslar, çamaşır suyu veya deterjanla temizlik yaptıklarında kısa havalandırma süresi sebebiyle odalarını yeterince havalandıramadıklarını, mide bulantısı gibi zehirlenme belirtileri ve solunum sorunları yaşadıklarını aktarmışlardır.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar, yeterince havalandırma sağlanamamasının bir diğer sebebinin de hücrelerin pencerelerindeki demir parmaklıklara ek olarak takılan sık dokunmuş elek telleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu uygulama nedeniyle hücreye yeterli temiz havanın giremediği, hücrelerdeki yatakların ve duvarların küflendiği, nemin yoğun olması sebebiyle üst solunum yolu rahatsızlıklarının yaşandığı ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar tarafından vurgulanmıştır.

Ekonomik Zorluklar ve Çalışmama

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar, hem uzun yıllar boyunca tecrit altında tutulduğundan hem de hapisanede çalışmalarına izin verilmediğinden ekonomik olarak en kırılgan mahpus gruplarındandır. 2020 yılında da önceki yıllarda olduğu gibi ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar, yaşadıkları ekonomik zorluklarla ilgili olarak derneğimize sıkça başvuru yapmışlardır.

Pandeminin getirdiği temizlik malzemesi ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını belirten ve derneğimizden destek talebinde bulunan birçok mahpus olmuştur. Bunun yanı sıra su ve elektrik faturalarını ödemekte, semaver, buzdolabı, televizyon, radyo gibi eşyaları edinmekte, iç kantinden süt, yoğurt, sebze, çay kahve vb. malzemeleri ve dış kantinden süreli ve süresiz yayınları satın almakta zorlandıklarını da aktarmışlardır. Çoğu zaman bu temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını belirtmişlerdir.

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların hapisane içerisinde çalıştırılmamalarının yasal dayanağı bulunmadığını daha önceki çalışmalarımızda da dile getirmiştik.⁹⁷ Ağırlaştırılmış müebbet hükümlülerinin kurum içinde çalıştırılmasına yönelik yasal bir engel olmasa da, mahpuslar fiiliyatta bu haklarını kullanamamaktadırlar.

Derneğimiz; 25/05/2018 tarihinde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne yaptığı bilgi edinme başvurusunda ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların buldukları kurum içinde çalıştırılmamalarının yasal dayanağını ve bu yasal düzenlemenin isim ve numarasını sormuş ancak sorumuz 19/07/2018 tarihinde "özel bir inceleme ve araştırma gerektirdiği" gerekçesiyle cevapsız bırakılmıştır. Bunun üzerine derneğimiz, kişilerin temel ve anayasal haklarına yönelik sınırlandırma getiren bir yasal düzenlemenin "özel bir inceleme ve araştırma gerektirdiği" gerekçesiyle paylaşılmamasının hukuka ve hayatın olağan akışına uygun olmadığını savunarak 26/07/2018 tarihinde Başbakanlık Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na itiraz başvurusunda bulunmuştur. Bu itirazdan tam 2 yıl sonra 24/06/2020 tarihinde Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu "ilgilinin bilgi edinme talebinin, kamuya açıklanmış bilgi ve belgeler kapsamında olduğu değerlendirildiği" gerekçesiyle itirazımızı reddetmiştir. Ancak biz hâlâ anayasal çalışma hakkını ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için kurum içinde sınırlandıran herhangi bir yasal düzenlemenin bilgisine ulaşabilmiş değiliz.

Sosyalleşme

Halihazırda tecrit altında olan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar için oldukça sınırlı olan sosyal ve sportif etkinliklerin ne kadar yaşamsal olduğunu tahmin etmek zor değildir. 2020 yılında ortaya çıkan pandemi önlemlerinin bu anlamda en olumsuz etkilediği mahpus grubunun ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpuslar olduğunu söylemek mümkündür.

⁹⁷ Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların çalışma hakkına ilişkin detaylı değerlendirme için bkz. Aydınoğlu İ. ve Yusufoglu E. (2018), Türkiye'de Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpus Olmak, TCPS Yayınları

Tek başına tutulan ve ortak alanlardan diğer mahpuslar gibi faydalanamayan, 1 saatlik havalandırma dışında sosyalleşme imkânı bulunmayan ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların aile görüşlerinin de asgariye inmesinin tecridin psikolojik zorluklarını artırdığı derneğimize sıklıkla iletilmiştir.

Dışarı ile İletişim

Ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusların 2020 yılında dış dünya ile ilişkisinin, çoğu zaman geciken mektuplar, askıya alınan görüşler ve hastane sonrası karantina prosedürü sebebiyle neredeyse tamamen koptuğunu söylemek mümkündür.

Mektup ve görüşlere ilişkin kısıtlama ve sorunların yanı sıra bazı hapishanelerde gazetelerin verilmemesi, bazı hapishanelerde mahpuslara aileleri tarafından gönderilen kitap ve benzeri materyallerin verilmemesi ya da depolarda bulunan kitapların değişiminde uzun gecikmeler yaşanması gibi pek çok sorun özellikle ağırlaştırılmış müebbet hükümlüsü mahpusları derinden etkilemiştir.

Ağırlaştırılmış Müebbet Hükümlüsü Mahpuslar *

88

2020 YILINDA
MEKTUPLAŞILAN
MAHPUS SAYISI

140

VAKA
SAYISI

23

SEVK
TALEBİ

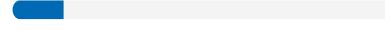
15

GÖRÜŞ

7

İŞKENCE VE
KÖTÜ MUAMELE

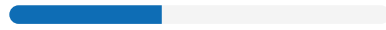
27

İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

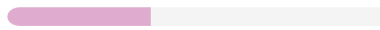
27

DİĞER
HAK İHLALLERİ **

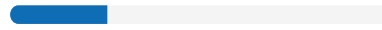
26

DİĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

15

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

6.6. ÖĞRENCİ MAHPUSLAR

Genel Durum

CİSST'in öğrenci tematik alanı, Türkiye hapishanelerinde öğrenim hakkına ilişkin farkındalığın geliştirilmesini amaçlar. Bu alanın özneleri, hapishanelerde öğrenimine devam eden ve hapishanede kaldığı süre zarfında öğrenimini devam ettirmek isteyen mahpuslardır. Diğer alanlarda da bahsedildiği gibi öğrenci mahpuslara ilişkin çalışma yürütülürken karşılaşılan en önemli sorunlardan biri karşılaştırılabilir bütünsel veriye ulaşmanın zorluğudur. 2020 yılı içerisinde mahpusların öğrenim durumlarına, pandemiden nasıl etkilendiklerine, pandeminin yarattığı öğrenim hayatını aksatmaya sebep olacak sorunlara yönelik nasıl adımlar atıldığına ilişkin herhangi bir veri veya bilgi paylaşımı yapılmamıştır. Adalet Bakanlığı tarafından yapılan tek veri paylaşımı, 02.11.2020 tarihinde Ceza İnfaz Kurumlarına ilişkin 2019 yılına ait istatistikler olmuştur. Bu istatistiklerde 2019 yılında hapishanelerde hükümlü statüsünde 281 bin 605 giriş kaydı yapıldığı, kaydı yapılan hükümlülerin yüzde 30.2'sini ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarının oluşturduğu belirtilmiştir.⁹⁸

Öne Çıkan Başlıklar

2020 yılında gündeme oturan COVID-19 pandemisi mahpusların öğrenim süreçlerini de etkilemiştir. Pandemiyle birlikte mahpusların bilgiye ve materyallere erişim imkânları önceki senelere göre daha çok kısıtlanmış, ders çalışmaları zorlaşmış ve ekonomik zorluklar kendini daha fazla hissettirmiştir. Ayrıca daha öncesinde iletişimde olduğumuz mahpuslarla iletişimimizde kesintiler yaşanmış, öğrenim hakkına ilişkin derneğimize yapılan başvurularda ciddi bir azalma olmuştur. Değerlendirmelerimize göre bu azalmanın iki sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki, mahpusların birçok hakkının salgın sebebiyle kısıtlanması ve iletişim araçlarına ulaşmalarının önündeki engellerdir. Bir diğer sebebin ise, dünya için de yeni bir deneyim olan salgına dair mahpusların yeterince bilgilendirilmemesinden ve hapishanelerdeki yeni kısıtlamalara dair süreçlerin anlaşılmasından kaynaklanan problemler olduğu söylenebilir. Salgın sebebiyle tüm dünyada eğitim sistemi dijital ortama taşınmıştır ve bu yapısal durum Türkiye'de de teknik birçok karmaşaya sebep olmuştur. Bu karmaşadan "içerisi" de etkilenmiştir. Pandeminin ilk zamanlarında derneğimize gelen bilgi sınırlıyken 2020'nin sonlarında iletişime geçilebilen öğrenci sayısı artmış ve hapishanelerde öğrenim hakkına ilişkin yaşanan ihlaller aktarılmıştır. Online eğitim başlığında bu konuda yaşanan sorunlar daha detaylı ele alınacaktır.

Ekonomik Zorluklar

12 Haziran 2017 tarihine kadar hapishanelerdeki mahpus öğrencilerin harçları, Adalet Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında imzalanan 12 Haziran 2014 tarihli protokol gereği Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından karşılanıyordu. Ancak, 2017 yılından itibaren geçerli olan yeni protokole öğrenci harçlarının ödenmesi, hapishanenin bulunduğu ilin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının mütevellî heyetinin kararına bırakılmış durumdadır. Bu durum başvuru süreçlerini zorlaştırdığı gibi, hapishanelerdeki öğrencilerden hangilerinin bursa erişebileceği konusunda da bir birliğin olamamasına sebep olur.

⁹⁸ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2019-33625>

Bunun yanı sıra, mahpus öğrenciler dışındaki herhangi bir öğrencinin sahip olduğu devlet bursu alma hakkında yoksundurlar. CİSST'e gönderilen mektuplarda mahpuslar, maddi yetersizlikler nedeniyle harçlarını ödemekte sorun yaşadıklarını ifade etmiş ve hangi kurumlara başvurmaları gerektiği hakkında bilgi almak istemişlerdir. Hapishanede olmaları sebebiyle çoğunlukla herhangi bir gelirleri bulunmayan mahpuslar, ancak aileleri veya yakınları aracılığıyla geçimlerini sağlayabilmektedir. Dış dünyada derinleşen ekonomik kriz mahpusları da doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla öğrenci mahpuslar maddi imkânsızlıklar sebebiyle eğitim materyallerine ulaşmakta, sınavlara kayıt olmakta ve harçlarını ödemekte sorunlar yaşamışlardır.

Bilgiye ve Eğitim Materyallerine Erişim

Dış dünya ile iletişimlerini aile görüşleri, telefon görüşleri, avukat görüşleri ve mektuplaşmalar aracılığıyla sağlayan mahpuslar pandemide bu iletişim imkânları da kısıtlandığı için doğru ve güncel bilgiye ulaşamamışlardır. Hapishanelerde bu sorunlarla ilgilenen eğitim birimlerine yazılan dilekçeler yanıtız kalmış, mahpuslar ilgili personele ulaşmakta zorluk yaşamışlardır. Pandemi sebebiyle mahpusların aile görüşleri kısıtlanmış, ağırlıklı olarak telefon görüşmeleri aracılığıyla aileleriyle iletişim kurabilmişlerdir. Mahpuslar kısıtlı telefon görüşlerinde de üniversitelerin kayıt durumları hakkında bilgiye ulaşmaya çalışmıştır. Her ne kadar üniversite sınavı sonuçları üniversiteye yerleşmelerine yeterli olsa da yaşanan iletişim sorunları kayıt sürecini de etkilemiştir. Öğrenci mahpuslar kayıtlarını yaptıramamış ve bu durum mahpusların yaz okullarına katılımları da engellenmiştir. Bilgisayar kullanım imkânları olsa dahi ilgili üniversitelerin sitelerine girişte karşılaşılan sorunlar filyatta çözülememiştir.

İnfaz kanununa göre açık hapishanelerde kalan mahpuslar örgün ve yaygın eğitimden, kapalı hapishanelerde kalan mahpuslarsa yaygın eğitimden yararlanabilmektedir. Önceki yıllarda yaygın eğitime devam eden öğrencilerin ders kitapları ve eğitim materyalleri Açık Öğretim Fakülteleri tarafından mahpuslara ücretsiz şekilde gönderiliyordu. 2019 yılında yapılan yeni düzenlemeyle birlikte bu uygulama kaldırılmıştır. Bu durum maddi sıkıntıların yanı sıra, eğitim materyallerine erişimde başka sorunların da önünü açmıştır. Mahpusların aile ve yakınları tarafından üniversitenin internet sitesinden indirilip dışarıda bastırılan ders materyalleri, bandrolsüz oldukları gerekçesiyle kurumlara alınmamıştır. Bu durumda tek yol olarak, öğrencilerin ders notlarının indirilip hapishanelerin eğitim birimlerinde yer alan fotokopi makinelerinde belirli bir ücret karşılığında çoğaltılması kalmıştır.

Mahpusların eğitimlerine diğer öğrencilerle eşit koşullarda devam edebilmelerinin ilk ve en önemli şartlarından biri eğitim materyallerine erişimdir. Ancak, mektuplaşmalarımızda elde ettiğimiz bilgilere göre mahpuslar bu materyalleri çoğu zaman ya çok geç edinmekte (sınavlarına birkaç gün kala) ya da maddi imkânsızlıklar ve hapishanelerde yeterli donanım olmaması sebebiyle hiç edinemedektedirler. Pandemi süreciyle birlikte eğitim materyallerinin online platforma taşınması bu engelleri daha da zorlaştırmıştır.

Ders Çalışma ve Sınav Koşulları

Mahpusların ders materyallerine erişimden sonra yaşadıkları en temel sorun, ders çalışmaya uygun bir ortam bulmaktır. Mahpusların CİSST'e gönderdikleri mektuplarda, koşulların kalabalık ve gürültülü olduğu, koşullardaki aydınlatmanın ders çalışmak için elverişsiz olduğu, koşuhta masaların birden fazla mahpusun birlikte çalışma ihtiyacını karşılamadığı ve bağımsız bir çalışma alanının bulunmadığı dile getirilmektedir. Her ne kadar hapisanelerde kütüphaneler bulunsada, bu kütüphaneler ders çalışma alanları olarak kullanılmamaktadır. Kütüphanelerde bulunan kitap listeleri mahpuslara verilmekte ve mahpusların yalnızca, bu listeden kitap seçip isteme hakları bulunmaktadır. Muhtemel tek ders çalışma yöntemleri ilgili ders materyallerini okumak olan mahpusların, anlayışamayan konuları öğrenebilecekleri farklı bir kanal olmadığı gibi, anlamadıkları yerleri sorabilecekleri bir alternatifleri de bulunmamaktadır.

Hapishanelerde sınavlara eğitim birimindeki ilgili alanlarda girilebilir. Fakat her zaman bu alanlar kullanılmaz, zaman zaman ziyaretçi açık görüş alanlarında da sınav yapılabilmektedir. Bu alanlarda sınavlara giren mahpuslar ortamın gürültülü olduğunu ve bu alanların hijyenik olmadığını aktarmışlardır.

Online ve Uzaktan Eğitim

Öğrenci mahpuslardan edinilen bilgilere göre uzaktan eğitim derslerini takip edememek yaşanan sorunların başında gelir. Öğrencilerin sınırlandırılmış internet bağlantısıyla UYAP üzerinden belirli saatler arasında ders izlemelerine kağıt üzerinde izin verilse de, pek çok mahpusun fiyiyatta bilgisayara erişimi yoktur.

Pandemi sürecinde tüm dünyada eğitim online platformlara taşınmış olsa da mahpusların online eğitimlere katılma, bilgisayar kullanma talepleri hapishane idaresi tarafından altyapının yetersiz olduğu, güvenlik, teknik aksaklık, kullanım sırasında mahpusların yanında bulunması gereken personelin dış dünya ile teması olduğu ve bulaş riski taşıdığı gerekçeleriyle reddedilmektedir. Öte yandan mahpuslar, koşu aramalarında, yemek dağıtım sırasında, telefon ve avukat görüşlerine gidişlerinde ve revire çıkışları esnasında personelle halihazırda yakın temas içinde bulunmaktadır.

Bilgisayara ulaşabilen mahpusların ise ilgili sitelere girmeleri sistemin hata vermesi sebebiyle engellenmiştir. Tüm bu durumlar mahpusların dijital ortamda video kayıt şeklinde bulunan ders materyallerine ulaşamamasına ve ihtiyaç duydukları bilgiye erişememesine sebep olmaktadır. Sitelere girerken yaşanan benzer aksaklıklarla sınavlara girişlerde de karşılaşmaktadır. Altyapı yetersizliğini gerekçe göstererek online platformda yapılan sınavlara girilemeyeceğini belirten hapishane eğitim birimleri, sınav sorularının üniversitelerden yazılı olarak gönderilmesini talep edebilmektedir. Bu talep üniversite tarafından kabul edilmediği takdirde mahpusların sınav katılım hakkı ihlal edilmiş olur.

Hapishanelerde teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte dijital dönüşümün gerçekleşmesine ilişkin çalışmalar kapsamında Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi açıklanmış ve belli hapishanelerde pilot olarak uygulamaya geçilmiştir. Ne var ki öğrenim hakkına erişim bu proje kapsamında yürütülmesi hedeflenen hizmetler arasında yer almamıştır.

Öğrenci Mahpuslar *

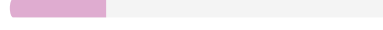
2020 YILINDA
MEKTUPLAŞILAN
MAHPUS SAYISI

20

VAKA
SAYISI

10

SEVK
TALEBİ

0

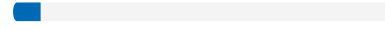
GÖRÜŞ

0

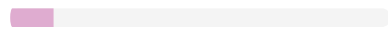
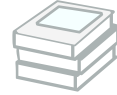
İŞKENCE
KÖTÜ MUAMELE

1

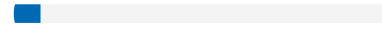
İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

2

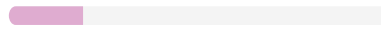
DiĞER
HAK İHLALLERİ **

1

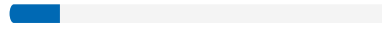
DiĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

4

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

2

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

6.7. İŞÇİ MAHPUSLAR

Genel Durum

Anayasa'nın 18. Maddesi'nde "Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır," ifadesi geçse de, ilgili maddenin devamında hapisanede çalış(tırıl)ma istisna olarak tanımlanır. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 29. Maddesinin 1. fıkrasına göre ise "Kurum hekimi tarafından ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı olduğu belirlenen meslek sahibi olmayan hükümlüler ile meslek sahibi olan istekliler, kurum imkânları ölçüsünde belirlenen ücret karşılığında atölye veya işyurtlarında çalıştırılabilirler." Bu bağlamda, eğer bir sağlık problemi yoksa ve meslek sahibi değilse hükümlü bir mahpusun hapisanede çalışması zorunludur.

5510 sayılı kanunun 60. maddesine göre, hapiste bulunan hükümlü ve tutuklu mahpuslar, genel sağlık sigortasından faydalanamazlar; mahpusların sağlık giderleri Adalet Bakanlığı tarafından karşılanır. Bu nedenle mahpusların aileleri bu sağlık yardımından faydalanamaz. Mahpuslar ancak isteğe bağlı sigortalı olduklarında emekli olabilirler, aileleri de bu sigortalılık üzerinden sağlık yardımı alma hakkını elde ederler. Ancak, isteğe bağlı sigortalı olmak için ödenmesi gereken aylık prim alt sınırı hapisanede herhangi bir kolda çalıştırılan mahpusun alacağı ücretin çok üstündedir.

Öne Çıkan Başlıklar

İşyurtları Kurumu

2020 yılında, İşyurtları bünyesinde usta statüsünde çalıştırılan mahpusların yevmiyesi 20 TL iken diğer statülerde çalıştırılan mahpusların yevmiyeleri sırasıyla şu şekildedir: kalfa için 17,50 TL, çırak için 16 TL ve stajyer olarak çalıştırılan mahpuslar için ise 8,5 TL ile 10 TL arasındadır.

2020 yılı İşyurtları'nın toplam geliri 3.692.246.877,09 TL olmuştur. Bu bütçe içinde mahpusların yevmiyesine ayrılan miktar 2.097.159,18 TL iken, prim ödemelerine ayrılan toplam bütçe ise 329.949,39 TL'dir.

İşyurtlarının 2020 Faaliyet raporunda 31 Aralık 2020 tarihiyle birlikte taşra teşkilatının 145 kapalı hapisane, 82 açık hapisane, 14 F tipi hapisane, 4 eğitimevi, 9 kapalı kadın hapisanesi olmak üzere toplam 325 işyurdu müdürlüğünden oluştuğu belirtilir. İşyurtları bünyesinde resmi ve özel sektör iş birlikleri kapsamında birçok farklı işkolunda (mobilya, metal, konfeksiyon, ayakkabı, tekstil alanından gıda, tarım ve hayvancılık vb.) üretim yapılır. Ayrıca Faaliyet Raporu'nda 2020 yılı itibarıyla Kalkınma Ajansları ve Bölge Kalkınma İdare Başkanları ile kurulan iletişim kapsamında işyurtlarında bulunan işkollarını güçlendirmek ve yeni işkolları oluşturmak amacıyla 15 adet projenin hayata geçirildiği ifade edilir. Yine aynı raporda 31 firma ile özel sektör işbirliği yapıldığı ve bu işbirliklerinde 926 mahpusun çalıştığı ifade edilmektedir.

Mesleki Eğitim Merkezleri

9 Mart 2020'de Milli Eğitim Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında hapishanelerdeki "eğitim hizmetlerini çeşitlendirmek ve yaygınlaştırmak üzere" bir protokol imzalandı.⁹⁹ Protokol açık hapishanelerde ve çocuk eğitimevlerindeki hükümlü statüsündeki mahpusların yararlanabildiği mesleki eğitim merkezlerine kapalı hapishanelerdeki tüm mahpusların statüsünden bağımsız erişimini öngörür.

Çerçevesi oldukça geniş olan protokole göre, hapishanelerde mesleki eğitim merkezi ve şubeleri açılacak, bu merkezlerde lise diplomasına erişim programları olacak, halk eğitim merkezleri aracılığıyla kurslar açılacak ve sosyal etkinlikler düzenlenecektir. Hapishanelerde mesleki eğitim merkezlerinin kurulmasını amaçlayan protokol kapsamında mahpuslar eğitim merkezlerine kayıt yaptırabilecek ve program kapsamında kalfalık, ustalık, usta öğreticilik belgesi alabilecek, diploma sahibi olabilecektir.

Yine aynı sitede yer verilen bilgiye göre, işyurtlarında çalışan mahpuslar kurum içinde 4 yıla kadar örgün eğitim veren mesleki eğitim merkezinde çalışırken aynı zamanda eğitimlerini tamamlayabilecek ve aynı program kapsamında lise bitirme fark derslerini de alarak lise diploması alabilecektir. Bu bağlamda Bakırköy Kadın Hapishanesi ile Bakırköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün eşleştirildiği ve Bakırköy Mesleki Eğitim Merkezine bağlı eğitim birimi oluşturularak kurumdaki işyurtları atölyelerinin işletmenliğinde moda tasarım teknolojileri, el sanatları teknolojisi, güzellik ve saç bakım hizmetleri alanında kurslar açılacağı bilgisi aktarılır.

Ayrıca ilgili kurumların bulunduğu toplantılarda, okuryazar olmayanların okuryazar hale getirilmesi, sosyal ve kültürel faaliyetleri örgün eğitim dışında kalanların eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması, Adalet Anaokulundaki çalışmaların desteklenmesi, lise, mesleki eğitim merkezi ya da şubelerinin açılması konularının ele alındığı aktarılır. Ayrıca sitede yer alan bilgiye göre mesleki eğitim merkezlerinde lise diplomasına erişim programlarına katılımın teşvik edilmesi, açık öğretim sınavlarına yönelik iş ve işlemler, halk eğitimi merkezleri tarafından kurslar ve sosyal etkinlikler düzenlenmesi bu kapsamda tartışılan diğer konulardır.

Pandemi Sürecinde Üretim

Pandemi sürecinde İşyurtları kapsamında yapılan üretim faaliyetlerinde maske, tek kullanımlık izole giysiler, dezenfektan ve hijyen malzemeleri gibi ürünler öne çıktı. Türkiye'de hapishanelerin medyadaki görünürlüğü oldukça düşük olmasına rağmen pandemi dönemindeki üretim medyada da kendine yer buldu. Anadolu Ajansı'nın Mart 2020 tarihli haberine göre işyurtları kurumu bünyesinde 11 farklı hapishanedeki atölyelerde maske, ameliyat önlüğü, tulum gibi 80 farklı ürünün yanı sıra, hastane tekstil ürünü ve tek kullanımlık medikal/hijyenik ürünler imal edilmiştir. 6 farklı hapishanede ayda 1,5 milyon yüz maskesi üretilmiş ve üretilen diğer hastane malzemeleri de başta devlet ve üniversite hastaneleri olmak üzere 35 farklı kuruma teslim edilmiştir.¹⁰⁰ Habertürk'ün Haziran

⁹⁹ <https://istanbul.meb.gov.tr/www/ceza-infaz-kurumlarinda-mesleki-egitim-merkezleri/icerik/3239>

¹⁰⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/hukumluler-saglik-kurumlari-icin-ayda-1-5-milyon-maske-uretiyor-/178426>

2020 haberine göre ise hapishanelerde 3 ayda 15 milyon maske ve 100 ton kolonya üretilmiştir.¹⁰¹

Pandemi süreci için önemli olan pek çok sağlık ve hijyen ürününün hapishanelerde yoğun şekilde üretildiğini görüyoruz. Ancak, ne yazık ki pek çoğu maddi durumu kötü olan ve pandemide en yoğun risk alanlarından biri olan hapishanelerde düşük hijyen koşullarında yaşamak durumunda kalan mahpuslar kişisel hijyen malzemelerine ücretsiz olarak erişemezler. Bu sebeple CİSST Aralık 2020'de birçok sağlık meslek örgütü ve sivil aktörün desteklediği ve mahpusların temel temizlik maddelerine ücretsiz olarak erişimlerini öngören bir kampanya düzenlemiştir. Ne var ki, pandemi koşullarında dahi bu ürünler yalnızca bazı hapishanelerde ücretsiz olarak verilirken, bazılarında ya verilmemiş ya da mahpusların bu ürünlere erişimi oldukça sınırlı olmuştur.

¹⁰¹ <https://www.haberturk.com/tutuklu-ve-hukumluler-3-ayda-15-milyon-maske-100-ton-kolonya-uretti-272250>
Daha fazlası için bkz.

<https://www.diken.com.tr/cezaevlerindeki-atolyelerde-yaklasik-25-milyon-maske-uretildi/>

<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cezaevlerinde-1-milyonun-uzerinde-maske-uretildi-478861.html>

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/parmakliklar-ardindaki-maske-uretimi-bir-haftada-1-milyonu-gecti/1816786>

<https://www.haberturk.com/edirne-haberleri/76972492-edirne-hukumluler-gunde-800-maske-uretiyor>

<https://www.ahaber.com.tr/video/yasam-videolari/silivri-ceza-infaz-kurumunda-mahkumlar-bir-gunde-on-binlerce-maske-uretiyor-video>

<https://haberkibris.com/cezaevinde-maske-uretimi-basladi-1431-2020-04-08.html>

<http://ekogundem.org/2020/04/09/cezaevlerinde-maske-ve-kolonya-uretimi/>

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/cezaevinde-gunde-80-ton-kolonya-uretiliyor-466966.html>

<https://www.haberturk.com/diyarbakir-haberleri/76346689-cezaevinde-kolonya-ve-dezenfektan-uretimi-2-kat-artirildi>

<https://sozgazetesi.com.tr/2020/04/09/cezaevinde-viruse-karsi-kolonya-uretim-mesaisi/>

<https://www.usakesnaf.net/haber-cezaevleri-3-ayda-15-milyon-maske-ve-100-ton-kolonya-uretti.-4629.html>

6.8. YABANCI MAHPUSLAR

Genel Durum

2 Kasım 2020'de TÜİK tarafından yayınlanan CTE istatistiklerine göre 2019 yılı itibariyle Türkiye hapisanelerinde 10002 yabancı uyruklu mahpus bulunuyordu. Bu sayı 2015 yılında 3822 iken 4 yılda %161,69 artmıştır.¹⁰²

Yabancı uyruklu mahpuslar kendi dillerinde dergi ve gazeteye erişmekte fazlasıyla zorlanırlar. Pandemide 15 Nisan 2020 tarihinde Resm Gazete'de yayınlanan 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a gazete ve dergilerin verilmesiyle ilgili bir ek madde getirilmiştir.¹⁰³ Bu kanunda yabancı dildeki dergi ve gazetelerin ceza infaz kurumuna kabul edilmesinde Adalet Bakanlığı'nın yetkili olduğu belirtilmektedir. Dergi ve gazetelerin kabulüne veya reddine dair Bakanlığın dayandığı şartlar belirtilmemiştir. Bu durum yabancı uyruklu mahpusların var olan yazılı materyale erişimini imkânsız hale getirmiş, bu belirsizlik keyfi uygulamalara sebep olmuştur.

2019 yılından itibaren konuşulmaya başlanan, yabancı uyruklu mahpusları ilgilendiren bir diğer konu olan hapisanelerde görüntülü görüşme uygulaması 2020 yılında Adalet Bakanının yapmış olduğu açıklama ile duyuruldu. Bu açıklamada Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyon (E-Görüş) Projesi'nin Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda pilot uygulamasının 1 Ekim 2020 itibariyle başladığı, kısa sürede Sincan Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda da başlatılacağı belirtildi. Proje cihazında sesli ve görüntülü görüşme, sayım, dilekçe, kantin siparişi, online ödeme, kütüphaneden kitap talebi, e-mektup, e-doktor ve Bakanlık iletişimi gibi birçok uygulamanın bulunduğu ve 24 ay içinde projenin tamamlanacağı belirtiliyordu.¹⁰⁴ Telefon/görüş bölümünde ayrıntılı biçimde ele alınacağı üzere, yabancı mahpusların büyük çoğunluğu aileleriyle yüz yüze görüşmemektedir. Bahsi geçen uygulama, çeşitli sebeplerle aileleriyle görüşemeyen mahpuslar için hak ihlalinin giderilmesine yardımcı olabilir.

Bilgi Edinme Başvuruları:

Yabancı mahpuslara dair belirli aralıklarla güncel veri açıklanmadığı için dernek olarak düzenli bilgi edinme başvuruları yaparak veriler üzerinden sorunları tespit etmeye devam ettik. Pandemi sürecinde özellikle mahpuslardan ve ailelerinden aldığımız bilginin sınırlanması ve sürecin belirsizliği, bazı hakların (görüş hakkı, acil durum dışında sağlık hakkı vb.) askıya alınmasına sebep olmuştur. Bu süreçte hangi sağlık tedbirlerinin uygulamada olduğunu öğrenmek amacıyla farklı dönemlerde başvurularda bulunduk. Bu başvurular üzerinden yabancı uyruklu mahpusları ilgilendiren bilgileri kamuoyuyla paylaştık.

¹⁰² Adalet Bakanlığı'ndan Bekir Bozdağ'ın, milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun soru önermesine verdiği 07.09.2017 tarihli cevabından alınmıştır.

¹⁰³ Veriler TBMM İnsan Hakları Komisyonu 14/11/2018 tarihli toplantısının birinci oturumunun tutanağından alınmıştır.

¹⁰⁴ <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/akilli-teknolojilerin-ceza-infaz-kurumlarına-entegrasyon-e-gorus-projesi22102020122426>

Yabancı mahpusların sayısını, hüküm durumunu, ülkelere, cinsiyete ve yaşa göre dağılımını sorduğumuz bilgi edinme başvurusuna "Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır," denilerek cevap verilmedi. Kaç yabancı uyruklu mahpusun COVID-19 iznine ayrıldığı ve tahliye sonrasında sınır dışı edildiğini sorduğumuz bilgi edinme başvurusu da "özel araştırma gerektiği" gerekçesiyle cevapsız bırakıldı. Koronavirüs tespit edilen yabancı uyruklu mahpus sayısını sorduğumuz bilgi edinme başvurusu, "Bilgi edinme başvurusu, başvuru kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır" ve "kamuoyunu ilgilendirmeyen bilgi" maddelerine dayandırılarak cevapsız bırakılmıştır. COVID-19 iznine çıkan mahpusların istihdamı konusunda yaptığımız bilgi edinme başvurusu da cevapsız bırakılmıştır. Yurtdışından hapisane ziyareti için gelen yabancı uyruklu vatandaşlara dair sorduğumuz soruya, "kişilerin ziyarete gelebilecekleri ancak HES koduna sahip olmaları gerektiği" şeklinde bir cevap gelmiştir. Yabancı uyruklu mahpusların kendi ülkelerine gidebilmeleri için başvurdukları ülkeler arası nakil süreçlerine dair sorduğumuz soruya "nakil sürecinin devam ettiği, ortalama sürenin değişkenlik gösterdiği" şeklinde cevap verilmiştir.

Öne Çıkan Başlıklar

Dil, din, kültür

Yabancı mahpuslara dil desteği verilmemesi sonucunda yaşadıkları problemlerin çok çeşitli alanlarda yansımaları olmaktadır. Bu sorunları tercüman eksikliği sebebiyle hapisanede haklarına ulaşamamak, dilekçe ve başvuru süreçlerinde yaşadıkları aksamalar, hapisane kuralları hakkında bilgi sahibi olamamalarından ötürü disiplin mekanizmasıyla sıklıkla karşılaşmaları olarak sıralayabiliriz. Mahpusların bu dönemde dil konusunda yaşadıkları en önemli sorun, pandemi hakkında kendi dillerinde yeteri kadar bilgilendirilmemeleri olmuştur. Pandeminin boyutu hakkında sağlıklı fikir sahibi olamamaları korkuyu artırmış ve mahpusların psikolojisine büyük zarar vermiştir. Anadillerinde TV kanalları ve radyo istasyonlarına ulaşamayan yabancı uyruklu mahpuslar kendi ülkelerindeki süreci de takip edememişlerdir. Aile ve yakınlarının durumlarından haberdar olamayan mahpusların kaygı düzeyi bu süreçte daha da artmıştır.

Bu sorunlara ek olarak mahpuslardan anadillerinde mektupların engellendiği üzerine şikayetler de gelmiştir. Telefon kartlarının ücretli olması, ailelerin ziyarete gelememesi sebebiyle mektuplaşmak, yabancı mahpusların çoğunluğu için dışarıyla yegâne iletişim aracı olarak önemli bir yerde durmaktadır. Pandemi öncesinde de Türkçe dışındaki mektuplar konusunda mahpuslar hak ihlallerine uğramaktaydı. Mektupların tercümesi çok uzun sürmekte ve bazı durumlarda tercüme ücreti mahpuslardan talep edilmekte, hatta mektupların giriş ve çıkışına izin verilmemektedir. Bu durum bazı hapisanelerde pandemi döneminde de devam etmiş, mahpuslara mektuplarını ücretini kendisinin ödeyerek tercüme ettirmeleri gerektiği söylenmiş, bir mektubun tercümesinin aylar sürdüğü vakalar gözlemlenmiştir.

Telefon/görüş

Yabancı mahpusların telefon görüşü yapabilmesi için konsolosluk ve elçiliklerden belgelerin temini, onaylanması ve yakınlık ilişkisinin kanıtlanması gibi bürokratik süreçler işletilir. Pandemi öncesinde de bürokratik tıkanıklıklardan ötürü telefon görüşü yapamayan çok fazla yabancı uyruklu mahpus vardı. Telefon görüşünden bile yararlanmak bu kadar zor olurken, yabancı mahpusların büyük çoğunluğu açık ve kapalı görüş hakkında hiç yararlanamazlar. Ailelerinin başka ülkelerde olması, aile bağının kanıtlanamaması, maddi imkânsızlıklar, aileyle iletişime geçememe gibi çeşitli sebeplerle bu görüşler gerçekleştirilemez. Ziyaretlerin kısıtlanması, ülkeler arası sınırların uzun süre kapalı kalması, pandemi şartlarında yolculuğun riskli olması gibi sebeplerden yabancı mahpusların zaten Türkiye'ye gelmekte zorlanan aileleri pandemi sürecinde de neredeyse hiç ziyarete gelememişlerdir. Yabancı uyruklu mahpusların internete ve medya kanallarına erişimlerinin olmaması aile ve ülkeleriyle iletişimlerini kesen önemli etkenlerden biri olmuştur. Bürokratik tıkanıklıklar sebebiyle telefon numaralarının resmî kurumlarca onaylanmaması mahpusların aileleriyle görüşmesini engellemiştir. Uzun bir süre mahpuslar ve aile üyeleri birbirlerinin sağlık durumlarını, hayatta olup olmadıklarını öğrenememişlerdir.

Maddi durum

Yabancı mahpuslardan maddi destek alabilenlerin sayısı, ailelerinin uzak olması, kur farkından ötürü paralarının Türkiye'de değersiz olması ve aileleriyle iletişim kuramamaları sebebiyle zaten sınırlıyken,¹⁰⁵ bu dönemle beraber mahpusların maddi durumları daha da kötüleşti. Pandemi öncesinde bazı sivil toplum örgütleri mahpuslara eşya ve kıyafet göndererek mahpusların ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyordu. Hapishanelerde alınan pandemi önlemleriyle birlikte kargo alımının durdurulması bu sürecin aksamasına neden oldu. Bu durum uzun zamandır yaşanan ekonomik sorunları daha da derinleştirdi. Yurtdışından gelen kargolar ülke sınırlarının belirsiz süreliğine kapanması sebebiyle mahpuslara ulaştırılmadı.

¹⁰⁵ İnsan Hakları İnceleme Komisyonu üyesi milletvekilinin vermiş olduğu soru önergesinin yanıtını mail yoluyla CİSST'e iletmesi üzerinden erişilen verilere göre 2017'de Türkiye Hapishanelerinde en çok vatandaşı bulunan ülkeler sıralaması; Suriye, Afganistan, İran, Gürcistan, Irak vd.

Sevk/Nakil

Bu bölümde hapisaneler arası sevk ve başka ülke hapisanelerine sevk olmak üzere iki farklı uygulamadan bahsedeceğiz.

Hapisaneler arası sevkler yabancı mahpuslar için ayrı bir önem taşır. Çoğunlukla ailelerinin buldukları ülkelere veya uluslararası uçuşların yapıldığı havalimanlarına yakın hapisanelere sevk olmayı isterler. Yabancı uyruklu mahpusların fiiliyatta her hapisaneye kabul edilmemesi, istedikleri yerlere sevk olamamalarına sebep olur. 2020’de de bu durum devam etmekle beraber, pandemi sebebiyle sevklerin zaman zaman durdurulması yabancı mahpusların sevk hakkının önünü büyük oranda kapatmıştır.

Başka ülkelere nakil hakkı da yabancı uyruklu mahpusların CİSST’e en çok danıştıkları konulardan biridir. Nakil hakkı, Hükümlülerin Nakline Dair Avrupa Sözleşmesi, 3002 Sayılı Kanun ve ülkeler arası ikili sözleşmelerle düzenlendiğinden kişilerin her ülkeye nakil hakkı bulunmamaktadır.^{106 107} Pandemi koşullarında bu hak için bildiğimiz kadarıyla özel bir düzenleme yapılmamış, nakiller eski antlaşmalar üzerinden devam etmiştir.

Ek olarak mahpusların kendi ülkelerine nakil talebi bu yıl artış göstermiştir. Bu duruma etki eden durumlar arasında mahpusların ailelerinden haber alamaması, mahpusların ülkelerine nakli gerçekleştirdiği takdirde aileleriyle daha sık görüşme imkanının olacak olması, nakil sağlandığında daha çok maddi destek alabilecek olmaları sayılabilir.

2020 öncesinde mahpusların başvurular yoluyla ilettikleri nakil taleplerinin sonuca bağlanması, bürokratik süreçler sebebiyle genelde 2-3 yılı aşkın zaman alabiliyordu. Bu duruma sebep olan faktörleri transfer olunacak ülkede yürütülecek bürokratik işlemler ve Türkiye’deki bürokratik işlemler olarak sıralamak mümkündür. Pandemiyle birlikte tüm bu süreçlerde iki taraflı bir hızlandırma olduğunu, bazı vakalarda nakil sürecinin 1 yıldan kısa sürede sonuçlandığını gözlemledik. Uzun süredir nakil başvurusuna cevap alamayan mahpusların pandemi sonrasında nakil için imzalarının alındığına, bazılarının nakillerinin gerçekleştiğine, bazı ülkelerin uçak seferlerinin iptal edildiği dönemlerde nakil sürecini kolaylaştırmak adına uçak firmalarıyla anlaşarak nakilleri gerçekleştirdiğine dair aktarımlar aldık.

Avukat/ vasi

Yabancı uyruklu mahpusların çoğu vasilerini tanımamakta, vasilerin hangi şehirde yaşadığını bilmemektedirler, çünkü diğer mahpusların aksine yabancı uyruklu mahpusların vasileri genelde rastgele atanır. Bunun sebebi olarak yabancı uyruklu mahpusların vasi atama prosedürüne dair bilgiden yoksun olmaları, vasilerini seçebileceklerini bilmemeleri, Türkiye’de tanıdıkları, güvendikleri kişilere veya aileye sahip olmamaları gösterilebilir.

¹⁰⁶ Hükümlülerin Nakline Dair Avrupa Sözleşmesi; https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020141929112_tur.pdf

¹⁰⁷ Türk Vatandaşları Hakkında Yabancı Ülke Mahkemelerinden ve Yabancılar Hakkında Türk Mahkemelerinden Verilen Ceza Mahkumiyetlerinin İnfazına Dair 3002 Sayılı Kanun; <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3002.pdf>

Açık hapisshanede olan ve kendilerine herhangi bir bilgi verilmeden COVID-19 iznine çıkarılan yabancı uyruklu mahpuslar imza yetkilerinin olmadığını ve vasilerinin kendileri adına imza atması gerektiğini dışarıda öğrendiler. İmza yetkilerinin kendilerinde olmaması yabancı uyruklu kişiler için işe başvurma, ev tutma, elektrik-su-doğalgaz abonelik açtırma işlemleri gibi imza gerektiren durumlarda aksamalar yaşamalarına neden oldu. Bu aksamalar barınma ve istihdam hakkının ihlali olduğu gibi, şikâyet, dilekçe yazma haklarından mahrum kalmalarına da sebep oldu.

Konsolosluk

Mahpuslar nakil sürecinin başlatılması, telefon ve görüş hakkı için numaraların onaylanması, hapisshaneden istenen belgelerin temini olmak üzere her türlü belge temini için kendi ülkelerinin resmi temsilcilerine başvururlar. Alınan COVID-19 tedbirleri çerçevesinde yaşanan kapanmalar ve iş kapasitesinin düşürülmesiyle mahpusların resmi temsilciliklerine ulaşmaları daha da zorlaşmıştır.

COVID-19 İzni

Bu yıl pandemi sebebiyle 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a 7242 sayılı Kanun ile eklenen geçici 9. Madde ile açık hapisshanelerdeki mahpuslar COVID-19 iznine çıkarılmış, izne çıkarılan yabancı uyruklu mahpuslar diğer mahpuslara göre daha zor şartlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu kişiler ev bulmakta çok zorlanmış, hiçbir maddi gelir olmadan hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Hapishane idareleri tarafından çalışma hakkı konusunda net bir bilgilendirme yapılmamış, bazı iş yerleri kişileri işe almayı reddetmiştir. Hapishanelerden izin sebebiyle dışarıda olan ve ülkelere gidemeyen yabancı uyruklu mahpuslara yönelik hayatlarını kolaylaştıracak nasıl önlemler alındığı bakanlıklar tarafından açıklanmamış, bu süreçte yabancı uyruklu mahpusların derneğimizle iletişimleri devam edemediği için hangi sorunlarla karşılaştıklarını, bu sorunlar karşısında dışarda nasıl hayatlarını devam ettirdiklerini takip etmek ve kamuoyunu bilgilendirmek zorlaşmıştır. Yabancı uyruklu mahpuslar dışarıda geçimlerini sağlayabilecekleri iş imkânlarının olmayışı, mahpus olmalarından kaynaklı dışarıda ayrımcılığa maruz kalma, kimlikleri ve imza yetkilerinin ellerinden alınması sebebiyle ev kiralayamama ve resmi işlemlerde imza kullanamamaları sebebiyle şikâyet haklarından yararlanamama gibi çeşitli ihlallerle karşılaştılar. Bu ihlallere ek olarak dışarıda hastaneye gittiklerinde sağlık hakkından yararlanırken karşılaştıkları sorunları ve aşı olmak istediklerinde karşılaşılabilecekleri kötü muameleleri tahmin etmek güç değildir. Pandeminin başında yabancı uyruklu mahpusların talepleri doğrultusunda ülkelere nakilleri gerçekleşseydi Türkiye'de yaşadıkları birçok hak ihlalinin ve kötü muamelenin önüne geçilebilirdi.

Yabancı Uyruklu Mahpuslar *

64

2020 YILINDA
MEKTUPLAŞILAN
MAHPUS SAYISI

72

VAKA
SAYISI

9

SEVK
TALEBİ

5

GÖRÜŞ

4

İŞKENCE
KÖTÜ MUAMELE

11

İFADE
ÖZGÜRLÜĞÜ

11

DİĞER
HAK İHLALLERİ **

24

DİĞER
ÖZEL İHTİYAÇLAR ***

8

HAPİSHANELERİN
İÇ YAPISI VE SORUNLAR

* Bütün veriler 2020 yılına aittir.

** Hak ihlali, ayrımcılık, inanç, disiplin cezası, tecrit ve psikososyal servis vakalarının toplamıdır.

*** Birden fazla özel ihtiyacı olan mahpus gruplarının yaşadığı çoklu sorunlar.

Sonuç

Bu rapor Türkiye hapishanelerinin 2020 yılındaki durumunun ve insan hakları koşullarının değerlendirilmesi için hazırlanmıştır. Raporun ilk bölümünde COVID-19 salgını ile hapishanelerde alınan COVID-19 önlemleri, infaz düzenlemeleri ve mahpusların yaşamlarını doğrudan etkileyen hapishane koşulları değerlendirilmiştir.

2020 yılında COVID-19 salgınının tüm dünyada ve hapishanelerde hızla yayılmasıyla kapatılma mekânlarının koşulları daha yakıcı bir gündem haline gelmiştir. Hapishanelerin kapasitesinin yaratacağı bulaş riskleri, mahpusların pandemi koşullarında sağlık hakkına ve diğer tüm haklara eşit şekilde erişebilmelerinin gerekliliği, hapsedilmenin alternatiflerinin tartışılmasına da olanak yaratmıştır. Türkiye’de de bu sürecin yansıması ilk vakanın 2020 yılının Mart ayında görülmesiyle beraber hapishane sisteminin salgının etkisiyle yeniden değerlendirilmesi ve bulaş riskini asgariye indirmek için alınan önlemler olmuştur. Hapishanelerin kapasitesinin düşürülmesi için infaz değişikliği kanunlaşmış fakat içeride kötü muamele ve hak ihlalleri devam etmiştir. Salgına hazır olmayan sistem, hapishaneden hapishaneye değişen uygulamalar ve bu uygulamaların denetlenmemesi birçok ihlale zemin hazırlamıştır.

COVID-19 önlemleri mahpuslardan mektup almayı ve mahpuslara mektup göndermeyi geciktirmiş, veriye erişim imkânı önceki senelerle karşılaştırıldığında daha da zorlaşmıştır. İletişimin kesintiye uğraması insan hakları ihlallerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Mahpusların hem hapishane içinde atölye, etkinlik, sohbet gibi haklarının askıya alınması sebebiyle diğer mahpuslarla hem de hapishane dışında görüş ve telefon haklarındaki düzenlemelerle yakınlarıyla olan iletişimleri kısıtlanmıştır. Dış dünya ile iletişimleri de gazete, TV ve radyoya erişememeleri sebebiyle engellenmiştir.

Salgınla birlikte hapishanelerin ve koşulların dezenfekte edilmesine, mahpusların ve hapishane çalışanlarının kullandığı ortak alanlarda gerekli hijyen önlemlerinin alınmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Hijyenin sürekli sağlanmasında ve mahpusların hijyen kitlerine ulaşabilmesinde birçok problem yaşanmıştır. Hijyen önlemleri, koşullarda olduğu gibi mahpusların risk altında oldukları karantina koşullarında da yetersiz kalmıştır. Mahpusların hapishanelerde yeterli ve dengeli beslenmesi, vitamin ve besin takviyeleri ile bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi önemli hususlardan biriyken günlük ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli besine erişmek ve dışarıdan tedarik edebilmek zorlaşmıştır.

2020 yılında öne çıkan problemlerden bir diğeri sağlık hakkına erişimde yaşanan ihlallerdir. Çoklu hastalıkları olan, ağır hasta ve yaşlı mahpuslar için salgının muhtemel etkileri fazlasıyla risk arz ederken tedaviye sürekli erişimde ve mevcut hastalıklarının takibinde sorunlar yaşanmıştır. Mahpuslar ilaçlarına ulaşamamış, revire çıkamamış, doktorlara şikayetlerini aktaramamış, hastaneye sevkleri gerçekleşmemiş ve ağır hasta mahpuslara Adli Tıp Kurumundan hapisanede hayatlarını yalnız idame ettiremeyeceği yönünde raporlar olmasına rağmen evde tedavi imkânı sağlanmamıştır.

Raporun ikinci bölümünde de tüm bu sorunlara ek olarak CİSST bünyesinde özel ihtiyaç sahibi mahpuslar olarak tanımlanan grupların -çocuk, kadın, LGBTİ+, engelli, ağırlaştırılmış müebbet, öğrenci, işçi ve yabancı uyruklu mahpuslar- kendi özgöl durumlarından da kaynaklı karşılaştıkları problemler, COVID-19 salgınının bu grupları özelde nasıl etkilediği ve CİSST'e ilettikleri kötü muamele vakaları ele alınmıştır.

